Mircea Vulcănescu
1904 - 1952

... vestea s'a răspândit ca o ciumă prin umezeala zidurilor, prin neprietenia ferestrelor oarbe.
Și a fost o tăcere nemaipomenită acolo, că spaima tăiase vorbele tutulor.
Ce mai era de spus ?
Și l-au dus la groapă dar temnicerii n'au mai avut nici măcar mângâierea sudalmei. Că el, omul greu, se făcuse ușor ca un prunc, cât o mână de lut.
Și l-au îngropat.
Și au fost de față trei martori, trei nuci îi mai străjuiesc încă mormântul pe coasta dealului, de la Mureș în sus.
De atunci au trecut 15 ani.

PRODROMOS
Nº 6

CUPRINSUL

PRODROMOS

FOAIE DE GÂND ȘI APROPIERE CREȘTINĂ

Nr. 6 — FEBRUARIE 1967

Cu omagiile autorului și actorilor și urările de ani mulți și fericiți.

Mircea Vulcănescu

25. XI. 41

5. I. 42

fr. André Scrima

CUVÂNT ÎNAINTE

la un inedit de Mircea Vulcănescu

Nu fără sfială am primit între mâinile noastre caietul închizând textul manuscris al unei conferințe a lui Mircea Vulcănescu, până azi nepublicată. Dacă pe autor nu l-am întâlnit niciodată (diferența de vârstă precum și descumpănirea vremilor împotrivindu-se, pe rând, la aceasta), ar fi nedrept să spunem că nu l-am cunoscut « personal ». Prea stăruia viu — și, dacă ni s'ar îngădui, am zice « cu răsfăț » — în amintirea unor prieteni scumpi dăruiți nouă între anii 1948-1956 (și care fuseseră mai înainte în de foarte aproape prietenii lui), ca să nu devină și pentru noi, dincolo de temniță și, apoi, de moarte, o prezență semnificativă, un motiv de gând adâncit, un temei de rugăciune. Și iată că peste trecerea timpului, ajungându-ne pe neașteptate rândurile sale, el este cel ce reînvie comuniunea mereu proaspătă, cu acei prieteni azi îndepărtați sau dispăruți; un fel de miracol simplu al legăturilor indestructibile, fiindcă întemeiate pe o slujire ce nu se măsoară cu mersul vremii și al sorții.

Un alt simțământ a venit poate, să adauge sfielii un fior anume. Nimic nu vădește mai rebel morții ritmul îngemănat al minții și al inimii, decât întruparea într'un manuscris : mâna însăși legiuită, poartă atunci înspre o altă mână întinsă cine știe unde, cine știe când, ofranda sa purificată — și nu coruptă — de moarte. Caietul lui Mircea Vulcănescu se vrea, de aceea, primit ca un act viu, nu numai ca o relicvă; cu atât mai minunat viu, cu cât își găsește locul organic în actualitatea cea mai exigentă și mai caracteristică a întrebării spirituale de azi. (Am îndrăzni chiar să precizăm, în treacăt, că în acest ultim aspect stă singura justificare circumstanțială a cuvântului nostru introductiv : amestecați, din întâmplare, la desbaterile originate de lucrările recentului Conciliu de la Vatican, consacrate, între altele, « *Bisericii în lumea modernă* », ni s'a cerut nouă să situăm textul lui Mircea Vulcănescu; altminteri, mulți dintre cei ce-au fost și rămân prietenii lui direcți ar avea titluri mai îndreptățite să vorbească despre autorul însuși aici). Pe de altă parte, se poate dinainte presupune că nicăeri altundeva decât în fața acestei teme — *test* pentru gânditorul creștin și *crux* pentru

creștinul solidar cu lumea sa, — Mircea Vulcănescu n'ar fi rostit mai limpede și mai « comunicativ » adevărul din care el *trăia* ; și dacă aruncăm o privire la data figurând sub titlu : *București, 7.4.1940*, această conferință îmbracă, ascuns, demnitatea unei mărturisiri și chiar a unui legământ cu destinul lui cel mai intim...

Intenția noastră nefiind de a ne substitui cititorului ci doar de a-l conduce până la textul lui Mircea Vulcănescu grăitor prin sine, ne vom mărgini să indicăm aici (fără prezumție și, din păcate, fără tot răgazul cuvenit) coordonatele ce ne-au călăuzit și atras totodată, înlăuntrul unui manuscris cu filele încă vibrând de cugetul clar și generos al autorului; adausuri în creion modifică sau împlinesc adesea textul principal; ștersături discrete permit și azi descifrarea rândurilor « facultative » pe care conferențiarul își propunea să le citească sau să le omită, desigur în funcțiune de timpul acordat; pe scurt, un fel de « dialog în trei » — vorbitorul, publicul și, între amândoi, peste amândoi, vast și dificil, orizontul « subiectului » : « *Creștinismul și viața modernă* ».

Actualitatea cuprinsă de Mircea Vulcănescu în aceste câteva cuvinte se vădește de la început, uimitoare. (Un subtitlu :« *Atitudinea creștină în fața lumii moderne* » anticipă, aproape cuvânt, cu cu vântformula - șoca mult discutatei « scheme » conciliare « *De Ecclesia in mundo hujus temporis* »). Un prim reflex ne-a ispitit chiar să vorbim de « viziune profetică », expresie mult devaluată, precum se știe, prin uzurpare și abuz, dar care evocă totuși sensul incomprometabil al dimensiunii profetice consimțită anumitor spirite. Acelora, anume, ce știu să se « desprindă » ca să « vadă » : în ființa lui, profetismul nu este nici divinație, nici vociferare, ci « distanță ». Ruptură teribilă — și al cărui preț e sângele — cu tine însuți, cu veacul, cu un *fatum* generalizat interzicând « înălțarea », « adâncirea », « dilatarea » cugetului (plecând din inima-centru, direcțiile sunt intervertibile : vezi *Efeseni* 3, 18—19). Nu credem să fi fost nenumărați cei care la « *7.4.1940—București* » vor fi avut aceeași « înălțime de vederi » — și aici nu mai e vorba de o metaforă — ca Mircea Vulcănescu, aceeași « prezență de la distanță », (*le même recul*, s'ar spune, aproximativ, în limba franceză), necesară pentru a relua adâncit în discuție termeni atât de consacrați precum « creștinismul », « lumea modernă ». Moda era mai curând a capitulării în confuzie. De două decenii încoace în România însfârșit « modernă », o anumită « Ortodoxie » nu era, exterior absentă. Ea prilejuia oricând pretexte cultural - estetice celor care i le cereau (adesea de bună credință); nu rareori ea acoperea, penibil, hipocriziile și mizeria « politică » a celor care o siluiau; ea hrănea (ne-eucharistic, am spune astăzi) articolele, coloanele, polemicele— cel mai adesea cu iz de suburbie — diferitelor publicații ale timpului. In fapt, se desfășura o cutremurătoare (chiar dacă în parte inconștientă) întreprindere de subversiune spirituală (fără să atingă, bineînțeles, sufletul dreptei credințe, demult încunoștiințat — în tăcere, rugăciune, îndurare și noapte extatică — despre viclenele avataruri ale duhurilor veacului), preludând la subversiunea fățișe a anilor din urmă; și nu numai din întâmplare tot cei care mai înainte alunecaseră în confuzie, au capitulat adeseori și de data aceasta prin împuținarea sufletului și desnădăjduirea minții.

Cu primele cuvinte ale conferinței sale însă, Mircea Vulcănescu, ne face să participăm — și simțământul e odihnitor — la un discernământ senin și viguros ce nu se va desminți până la capăt, nici chiar în fața celor mai delicate întrebări ridicate tot de el. Intrebări nu retorice, ci relevând aspecte tragice ale unei realități imediate; ori, se simte cum onestitatea lui funciară, întemeiată într'o pace adâncă, nu putea ocoli dreptele răspunsuri. In pasagiile — foarte puternice — ale primelor pagini, unde se stabilește cum « noțiunea de creștin » (ca și cea a « lumii moderne ») nu e dela sine înțeleasă, ci se descoperă numai după un fel de « răstignire » a intelectului, a istoriei contemporane, a societății umane, — se reîntâlnesc, cu un sfert de veac mai înainte presimțite, problemele stricte ale teologiei și gândirii creștine din zilele noastre; dar nu numaidecât și echivocurile ei. Poate, foarte simplu, pentrucă, după Mircea Vulcănescu, nu se poate vorbi de creștinism acolo unde lipsește mărturisirea vie, « *doxologia* », — *materia qualitate signata*, dacă ne e îngăduit să spunem astfel, — a religiei creștine chiar dacă subsistă, sociologic și aparent forme, instituții, organizație, funcționari (*materia quantitata signata*).

« Conferința aceasta fiind a unei societăți creștinești, suntem cu toții numai între noi și fiecare din Dumneavoastră e de presupus că știe ca și mine ce înseamnă *a fi creștin*. Pe de o parte. Iar de pe alta, nefiind *monah* nici unul dintre noi, fiecare din cei care ne - am adunat aici, avem unele *legături cu « veacul »*, adică cu lumea din afară, cu lumea mare a zilelor noastre. » (...) « Dacă dar, în ceia ce privește ideia de creștin e atâta îndoială, încât unii își pot închipui — chiar față de Dumnezeu — că sunt creștini, fără să

fie, tot atâta îndoială este și în privința înțelesului celuilalt termen al acestei convorbiri : viața modernă, viața din zilele noastre. » (...) « S'ar putea deci să ne pomenim cu putința unei alunecări pe nesimțite a întregului nostru fel de viață, alunecare care poate să se facă astfel, încât ideea noastră generală despre *viața de toate zilele* să nu se mai potrivească cu ceea ce eram obișnuiți să numim *vremea modernă*; tot așa cum conținutul adevărat al *ideei de creștin* s'a vădit nepotrivit cu ceea ce omul nostru de adineaori se credea, bătându-se înaintea lui Dumnezeu, cu pumnii în piept ! » (...) « Dacă pornim deci să definim creștinismul de la precipitatul lui istoric și căutăm în el o formă de cultură, sau de civilizație precis determinată, riscăm să-l golim de caracterul care nouă ne pare esențial, care e acela de a fi un soiu de *viață* și anume de viață religioasă. » (...) « Urmând indicația că nu toți cei ce-și zic creștini sunt creștini într'adevăr, pe care am desprins-o chiar din cuvintele Domnului Hristos, — nu vom considera creștini pe toți aceia care se referă într'un fel oarecare la Hristos și la *învățătura* lui; ci numai pe aceia cari mărturisesc ca Apostolul pe care îl întreabă Hristos: « Cine zice lumea că sunt? Și care răspunde : Unii zic că ești profetul Ilie, alții că ești Ioan. — Dar voi ce ziceți că sunt? Și care răspundea : Tu ești Hristos fiul Dumnezeului celui viu ! » Pentrucă numai acestuia Hristos îi răspunde : « Ferice de tine, Petre, că nu a vorbit glasul tău, ci Duhul Tatălui a grăit în tine ». (pp. 1, 3, 4, 7, 8).

In această lumină, poziția creștinului în veac semnifică (fie chiar tăcut și nevăzut) locul absolutului, al eschatologiei în act :

« Toate aceste realități fac din creștinism o religie cu un puternic sentiment al așteptării sfârșitului. Această așteptare caracterizează poziția fundamentală a creștinului în veac »... « Iar aici creștinul e la vreme de încercare, căci de când omul a auzit cuvântul Domnului, dracul a dobândit puterea să-l întoarcă de la Dumnezeu ».

« Acesta și nu altul e sensul vieții de aci pentru creștin ». (p. 18).

Aceste valori centrale și misterioase, Mircea Vulcănescu știe prea bine că nu pot fi epuizate ci doar semnalate noetic : vorbind despre ele pe acest plan, el se referă, în chip fericit, ca la un argument de hermeneutică « în intensiune », la « ghicitură » :

« Cum e această împărăție care e în acelaș timp în mijlocul nostru și care nu este totuși din lumea aceasta, Hristos n'o spune decât în *parabole*, în ghicitură. Unirea aceasta a cerului cu pământul înfăptuită prin Intrupare, o ghicim, mai mult decât o putem cuprinde cu mintea ». (p. 16).

Taina poate fi limpede asimilată, dar nu covârșită; Mircea Vulcănescu a demonstrat-o întotdeauna în chip strălucit.

Tot atât de strălucită e ceea ce am numi hermeneutica « în extensiune », la care procedează el când vrea să distingă și să structureze elementele determinante ale « lumii moderne ». Ar trebui, de altfel, să precizăm — cerându-ne iertare față de cei care-i cunosc de mult acest dar — că Mircea Vulcănescu excela (împreună cu alți colegi de generație și formație) în orchestrarea analizelor de *Kulturphilosophie*. O *Kulturphilosophie* de un tip particular și de o sporită finețe, tocmai pentrucă purtată de un *ethos* ortodox românesc ce-și găsea astfel, grație lui și în acest loc precis, o expresie revelatoare. Cu el contemplată, istoria își desvăluie un chip, nu numai o formă *(morphe)*; un țel, nu numai o devenire; o dramă, nu numai o dialectică. Dacă pentru a defini lumea modernă textul lui se menține oarecum în cadre clasice, odată cu nuanța ce o introduce între « lume modernă » și « lume actuală » — și fără să iasă din seninătatea de fond — el redevine grav. « Alienația » — înstrăinarea — fenomen de trecere dar și cauză de multiple « căderi », așa precum o descrie el, relevă de categorii antropologice față de care mitologia marxistă, de pildă, n'ar reprezenta decât un caz particular și exagerat. Nevroza « puterii », simplă și « deterministă » în schematismul ei, se arată, pe măsură ce se actualizează, « simplistă » și « fatală », generând forma specifică a « lumii actuale » : t o t a l i t a r i s m u l .

« Schematic, dialectica acestei prefaceri e simplă : din momentul în care posesia bunurilor pământului devine idealul omului modern, și puterea mijlocul de a obține această posesie, cu cât indivizii sporesc în putere și cu cât obiectul de posedat se mărginește, cu atât intensitatea antagonismului dintre om și om, dintre grup și grup se adâncește ». (pag. 41).

Denunțarea a-venementului totalitar (după descompunerea unui individualism dubios și steril)

18/

(Sau problema rugăciunii care arată că lumile de ... definit în ... de aci)

care nu ajunge să rodească? Și ce este „războiul nevă-
zut" decât lupta pe care o dă creștinul în sufletul
său pentru biruirea lui Dumnezeu în lume?

Drama existenței creștinului în veac este drama
libertății sale de a se pierde. Pe ca Hristos nici cată
a o birui cu forța. De aceia îngerii lui nu intervin
în pretoriul lui Pilat, ci-l lasă să facă judecata lumii.
Căci trebuie ca Fiul omului să se răstignească pentru
ca Biserica Lui să dobândească biruința iadului.—

/ Toate aceste realități fac din creștinism o
religie cu un puternic sentiment al așteptării
sfârșitului. Aceasta caracterizează poziția fundamen-
tală a creștinului în veac. /

Oricât ar fi de ancorat în lumea de aci, în
aparență, creștinul e un om cu un picior deja în
afara acestei lumi. lumea aceasta, oricât, lumea de aci nu e
lumea lui adevărată. Ci lumea lui e dincolo de aceasta.

/ Iar aci creștinul e la vreme de încercare, căci de
când omul a auzit cuvântul Domnului
Diavolul a dobândit puterea să-l întoarcă dela Dumnezeu.

Acesta și nu altul e sensul vieții de aci pentru
creștin.—

de către Mircea Vulcănescu la 7.4.1940, transcende « politicul » (de orice culoare ar fi el), simplu epifenomen al *ne-omeniei* esențiale a totalitarismului (căreia dealtfel avea să-i cadă trupește victimă Mircea Vulcănescu); ori dacă e adevărat că veacurile — abstracții realizate — sunt, toate, echidistante eternității (vom vedea cu câtă claritate Mircea Vulcănescu denunță, la sfârșit, mitul unor vremi « mai creștine » decât altele), nu se poate spune acelaș lucru despre omul cel viu. El își joacă în veac o fericire — sau nefericire — esențială, și Mircea Vulcănescu compune, nu fără artă, codul « anti-Fericirilor » propuse sau impuse — după caz — lumii noastre :

« Fericiți cei *îndestulați* — răspunde veacul acesta lui Hristos—că a acelora este împărăția acestei lumi, și alta nu e.

Fericiți cei *tari*, că aceia vor stăpâni pământul.

Fericiți cei cumpliți și neîndurători, că aceia nu se vor teme de nimeni.

Fericiți cei ce râd și se bucură, că aceia de nimic n'au nevoie.

Fericiți cei îndrăzneți că aceia vor avea parte de praznic.

Fericiți semănătorii de vânt, că aceia se vor chema fiii furtunii.

Fericiți cei iscusiți că aceia vor afla taina multor lucruri.

Fericiți veți fi, când vă vor slăvi și vă vor tămâia, mințind pentru voi, căci v'ați aflat plata acum pe pământ și mâine de voi, cine o să-și mai aducă aminte !

Bogăția, ideal suprem al omului ahtiat să smulgă vieții cât mai multă și cât mai intensă bucurie pământească, în scurtul răgaz îngăduit omului pentru aceasta.

Puterea, care e mijlocul de a dobândi bogăția. *Iscusința, gâlceava, bănuiala, ne'ndurarea, lauda de sine*, care sunt sculele cu care dobândești și cu care o ții atunci când ai dobândit-o, alcătuiesc valorile esențiale ale codului moral modern, chiar atunci când ipocrizia le drapează'n altele aparent potrivnice ». (p. 33-34).

Ci tot el aduce, aproape, fără s'o vrea (deoarece vorbește firesc, din *inimă)* răspunsul de o rară noblețe (n'am vrut să rostim până acum acest cuvânt atât de cuvenit aici) și de o riguroasă valoare epistemologică : Mircea Vulcănescu amintește existența suferinții. *Suferința* omului nu e niciodată deșartă : ea nu valorează probabil nimic, dar nimic nu valorează cât ea. Inmulțind cantitatea de suferință de pe lume, cei ce se înverșunează împotriva omului celui viu nu știu că lucrează astfel pentru ceea ce vom numi grăbit, și în ciuda înțelesului său atrofiat, *răscumpărare*, marea cunoaștere a gratuității. Mircea Vulcănescu deschide această perspectivă printr'o notă adăugată cu creionul la capătul unui paragraf desbătând « cu cei ce vor să aducă raiul pe pământ ».

« Prevenind lucrurile de mai sus, am putea spune că în această desbatere a noastră cu cei ce vor să aducă raiul pe pământ prin reducerea omului la automatizarea vieții instinctive e în joc destinul, salvarea sensului omenesc de a fi ființă viețuitoare ! Și ignorarea sensului adevărat al suferinței ». (p. 55).

Aceasta spune îndeajuns pentru a ne reaminti câteva note ale lui Bernanos, scrise aproape în acelaș timp, la celălalt capăt al lumii (și publicate, dacă nu ne înșelăm, postum) : « La disgrâce du monde moderne n'est pas de souffrir — qu'importe ! — mais c'est de souffrir en vain. Toute souffrance est vaine et intolérable pour qui s'en prend à l'obstacle, comme l'enfant qui frappe du poing l'objet qui l'a meurtri... Au terme de toutes les distractions possibles, la catastrophe apparaît ainsi comme la distraction suprême... Le monde ne sait plus souffrir, le monde a perdu le don des larmes ».

Ne-am înșela, desigur, dacă am interpreta gravitatea de necontestat a acestor texte «ultime», drept « pesimism » sau « demisiune » istorică. Oamenii care pot să vorbească (și mai ales să *trăiască)* astfel, sunt luptători adevărați, și numai cei de rea credință (aceeași de altfel, care îi prigonesc și îi ucid) ar putea-o tăgădui. Nu e mai puțin adevărat că « înălțimea » unor asemeni scrutări, atinge cu necesitate limita apocaliptică a istoriei : și la sfârșitul conferinței sale, Mircea Vulcănescu nu pregetă să ne vorbească, sobru și senin, din preajma ei. (Ne îngăduim să cităm și cele două rânduri obliterate cu creionul; nu știm dacă au fost sau nu pronunțate de vorbitor) :

« Nu trebue să ne înșelăm. Vremea ce vine nu e o vreme de triumf pentru creștinism, cum n'a fost nici cea care pleacă. Ca tot veacul, vremea ce vine e o vreme de încercare. O vreme în care se vor număra oile de capre, însă nu se vor despărți, cum nici grâul de neghină ! S'a schimbat numai sensul ispitelor ».

« Puterile celor ce intră în acest apocalips sunt numărate. Nimic mai primejdios decât să intri în el naiv și fără să știi ce te așteaptă ! ». (p. 66).

Cum ar trebui să mulțumim lui Mircea Vulcănescu pentru aceste cuvinte din urmă ! Pentru cei ce știu, « apocalipsul » (chiar cartea astfel numită a Sfântului Ioan, Fiul Tunetului), e cu totul altceva decât scenariul « *haut en couleurs* » a tot soiul de nenorociri spectaculare — un fel de cinemascop al cataclismelor cosmice, — sau un manual pentru cititori în zodii obosiți; pentru cei ce iau aminte (și Mircea Vulcănescu era dintre aceștia), prețul actualității lui, în afara celor două capitole finale, stă mai cu seamă în primele trei capitole, în care « *Duhul vorbește Bisericilor* ». Cum de pildă (2,10) Bisericii din Smirna (dar e ca și cum ar zice « Bisericii din Francia, din Hispania, din Cumania, din Ungrovlahia »...) : « Nu te teme de cele ce ai să pătimești. Iată, diavolul va să arunce dintre voi în temniță, ca să vă ispitiți, și veți avea necaz... Fii credincios până la moarte și îți voiu da cununa vieții ».

Boulogne-sur-Seine
8.1.1967

Creştinismul astfel înţeles nu-i un act magic prin care captăm cu ajutorul unui gest, a unei rostiri, o putere necunoscută, eficace, care ne depăşeşte, dar pe care o întrebuinţăm în folosul nostru ca să ne facem poftele; ci o întâlnire a sufletului omenesc cu o prezenţă absolută, atotputernică, pretutindenea de faţă, sfinţitoare şi lucrătoare, de care ne simţim atârnaţi ca făptura de creator, a cărei fiinţă e pentru noi norma, lege de purtare, fiindcă în ea recunoaştem nu numai realizarea deplină a fiinţei noastre la statul maxim spre care putem năzui; dar şi infinitatea tuturor perfecţiunilor pe care ni le putem închipui în vreun fel oarecare.

Mircea Vulcănescu

CREȘTINUL IN LUMEA MODERNĂ

Conferință ținută la 7 Aprilie 1940 în sala Dalles.

N.B. — Textul ce urmează, corespunde primei părți a conferinței lui Mircea Vulcănescu (pag. 1-19 din caietul conținând 67 pagini numerotate, nu toate complect scrise). Sunt reproduse aici numai paragrafele « în clar », cu omisiunea celor « facultative » sau « obliterate ».

Trebuind să vă vorbesc în astă seară despre poziția creștinului în fața lumii moderne, mărturisesc oarecare sfială.

Conferința aceasta fiind a unei societăți creștinești, suntem cu toții, numai între noi și fiecare din Dumneavoastră e de presupus că știe ca și mine, ce înseamnă a fi creștin.

Pe de o parte. Dar pe de alta, nefiind monah nici unul dintre noi, fiecare din cei care ne-am adunat aci, avem unele legături cu « veacul », adică cu lumea din afară, cu lumea mare a zilelor noastre.

Dacă lucrurile stau într'adevăr astfel, conferința de azi nu poate avea alt rost decât să vă vorbească de lucruri pe care dumneavoastră le știți ca și mine și ca atare, rostul ei ar putea să pară fără rost.

Aci se ivește însă piatra de încercare.

Fiecare din noi trăește — est drept — viața de azi. Și fiecare își deapănă, singur, sau alături de alții, firul vieții sale căreia îi zicem creștinești. Însă nu fiecare se gândește totdeauna la lucrurile ce stau dincolo de aceste vorbe : a fi creștin, a trăi în vremea de astăzi.

Se poate deci ca noi, care ne zicem din gură « creștini » să nu corespundem, prin ceeace suntem într'adevăr, cu numele pe care ni-l dăm. Și aceasta cu cele mai nevinovate intenții și chiar fără să băgăm de seamă.

Fiindcă așa e făcută lumea, ca vorbele să însemne anumite lucruri ; și pentru că lucrurile se schimbă, însă vorbele rămân, ne obișnuim a boteza cu aceleași nume lucruri care s'au prefăcut pe nesimțite în altele.

Lucrul este de altfel, cunoscut.

Nu scrie oare în Sfânta Scriptură, la Evanghelia lui Matei, că în ziua de apoi, în care ni se va face judecata despre tot ce am făcut aci, în lume, mulți vor veni și vor zice :

« Au Doamne, nu în numele Tău ne-am rugat, nu în numele Tău am scos draci, nu în numele Tău am făcut minuni? » și li se va răspunde : « Departe de mine blestemaților, căci nu vă cunosc pe voi ! Căci nu cel ce-mi zice mie : Doamne ! Doamne ! Ci cel ce face voința Tatălui meu carele este în ceruri ! »

Dacă dar, în ceeace privește cuprinsul ideii de creștin e atâta îndoială, încât unii își pot închipui — chiar față de Dumnezeu — că sunt creștini, fără să fie ; tot atâta îndoială este și în privința înțelesului celuilalt termen al acestei convorbiri : viața modernă, viața din zilele noastre.

Dacă această viață o trăim cu toții și luăm parte, cu gândul, cu vorba, cu fapta, sau chiar cu abținerea noastră la răspunderea zămislirii ei, nu toți ne-am gândit îndeajuns (poate că unii nu ne-am gândit deloc !) la ceeace înseamnă această viață.

Așa suntem noi făcuți ! Să făptuim fără a avea nevoe să cugetăm mai departe asupra rosturilor faptei noastre, decât până unde ne întâlnim cu un presupus consens aproximativ al părerii semenilor noștri.

S'ar putea deci să ne pomenim cu putința unei alunecări pe nesimțite a întregului nostru fel de viață, alunecare care poate să se facă astfel, încât ideea noastră generală despre viața de toate zilele să nu se mai potrivească cu ceeace eram obișnuiți să numim vremea modernă ; tot așa cum conținutul adevărat al ideii de creștin s'a vădit nepotrivit cu ceeace omul nostru de adineaori se credea, bătându-se înaintea lui Dumnezeu, cu pumnii în piept !

Șovăiala aceasta caracteristică s'a manifestat, de altfel, și în felul în care s'a anunțat de organizatori, titlul conferinței de astăzi care s'a schimbat pe rând, din : « Creștinismul și viața modernă » în « Un creștin în zilele noastre » apoi în « Creștinismul în zilele noastre » și însfârșit iar : « Creștinul în lumea modernă, » — trădând astfel parcă bănuiala pe care vom căuta s'o adâncim, că termenul de « lumea modernă » nu se mai acoperă exact, ca întindere, cu termenul « vremea noastră ! »

Dacă am făcut atâtea ocoluri înainte de a intra pieptiș în subiectul cuvântării noastre de astăzi, a fost pentru a arăta că cu privire la lucrurile cu care suntem cei mai obișnuiți, se pot vădi perspective la care să nu ne fi gândit și că deci, și o convorbire despre « ce însemnează a fi creștin în zilele de astăzi » mai are unele șanse să vă aducă, dacă nu unele lămuriri, cel puțin unele nedumeriri, unele deschideri de zare, perspective care, aruncate aici asupra lucrurilor care formează obiectul acestei discuții, să fie prilejul unei mai mari adânciri în sinea fiecăruia, după ce veți fi părăsit pragul acestei case. Și așa făcând, ne vom fi împlinit și ceva din menirea însemnată creștinului de aceste săptămâni ale Triodului.

Planul acestei cercetări va fi foarte simplu :

A. Voi încerca într'o primă parte să lămuresc : Ce'nseamnă a fi creștin?

B. Într'o a doua parte voi cerceta conținutul esențial al ideii de lume modernă și situația ei de azi.

C. Iar la sfârșit voi pune față în față rezultatele primelor două momente ale cercetării spre a desprinde concluziile ce se impun.

Ce este un creștin?

Creștinismul e un concept general, care poate fi cuprins în mai multe feluri.

1. Exterior, adică din punct de vedere al întinderii concep-

tului, al lucrurilor care se cuprind în el, creştinismul ar cuprinde pe toţi aceia care, cu vre-un titlu oarecare, se reclamă (dela), sau se referă la Iisus Hristos.

El ar cuprinde ca atare mai multe comunităţi sau indivizi, mai multe realizări spirituale obiective cum sunt creaţiile culturale, sau arhitectonice, sau normele de purtare, — cu conţinut şi orientare spirituală absolut deosebite, care n'ar avea comun decât faptul că se referă prin nume la un acelaş pretins isvor de inspiraţie.

Pornind dela acest punct de vedere, încercarea de a lămuri ce-i creştinismul ar trebui să conste din determinarea caracterelor generale şi comune ale tutulor acestor elemente, adică din încercarea de a desprinde din ele un minimum de realitate care să se potrivească tutulor. Acesta ar fi creştinismul.

Cei care au pornit pe această cale, din afară, la determinarea creştinismului, au fost însă nevoiţi să-şi mărturisească neputinţa de a ajunge la un rezultat.

Într'adevăr, în cele trei ramuri ale creştinismului : ortodoxie, catolicism, protestantism — cu nenumăratele lui secte care merg dela anglo-catolicism la studenţii de biblie, la Christian Science, sau la mişcarea oxfordiană — se deosebesc între ele atât de mult, încât încercarea de a defini ce le e comun ar face din creştinism un concept atât de abstract şi de general încât ar fi golit de orice conţinut prin care să-l putem deosebi de alte lucruri.

Mai mult decât atât, pornind dela un astfel de punct de vedere, n'am putea nici măcar să definim creştinismul, drept ceeace ni se pare nouă a fi esenţial : adică o formă de viaţă religioasă. Şi aceasta pentru că pentru unele din aceste orientări creştinismul nu e decât o morală menită să organizeze viaţa omului pe pământ, fără nici o implicaţie divină ; iar pentru altele nu e nici măcar atât, ci numai o terapeutică morală, ceva aşa cum ar fi psihanaliza.

Dacă pornim deci să definim creştinismul dela precipitatele lui istorice şi căutăm în formă de cultură, sau de civilizaţie precis determinată, riscăm să-l golim de caracterul care nouă ni se pare esenţial, care e acela de-a fi un soiu de viaţă şi anume de viaţă religioasă.

Trebue deci neapărat să căutăm alt drum şi să încercăm să-l cuprindem din lăuntru, pornind dela realitatea maximă pe care o îmbracă această idee pentru noi.

2. — Urmând indicaţia că nu toţi cei ce-şi zic creştini sunt creştini într'adevăr, pe care am desprins'o chiar din cuvintele Domnului Hristos — nu vom considera creştini pe toţi aceia care se referă într'un fel oarecare la Hristos şi la învăţătura lui, ci numai pe aceia care mărturisesc ca apostolul pe care Hristos îl întreba :

— « Cine zice lumea că sunt? »

Şi care răspundea : « Unii zic că eşti profetul Ilie, alţii că eşti Ioan. »

— « Dar voi cine ziceţi că sunt? »

Şi care răspundea : « Tu eşti Hristos, fiul Dumnezeului celui viu ! » Pentru că numai acestuia Hristos îi răspunde : « Ferice de tine, Petre, că nu a vorbit glasul tău, ci duhul Tatălui a grăit în tine. »

Creştinismul e deci — pentru noi — religia lui Iisus Hristos, adică religia Fiului lui Dumnezeu una din Tatăl întrupat dela Duhul Sfânt, şi răstignit pentru mântuirea noastră în zilele lui Pilat din Pont, Dumnezeu destăinuit nouă nu numai prin textul Sfintei Scripturi, dar şi prin tradiţia vie, necurmată, păstrată în comunitatea Bisericii care ne-a transmis nu numai textul Scripturii, dar şi înţelesul ei, neschimbat, dela Hristos şi până astăzi, comunitate care se continuă până la noi în chip tainic prin împărtăşirea noastră a celor vii şi a celor morţi cu fiinţa însăşi a Domnului Hristos întrupat în viaţa tainică a Bisericii.

Astfel înţeles, creştinismul e un fel de a trăi religios, adică trăirea unei legături a omului cu Dumnezeu, care se vădeşte într'un anumit simţământ, în anumite dogme, într'un anumit rit şi într'o anumită purtare, — care toate se înţeleg ca aspecte nedespărţite, ca expresii spirituale şi obiective ale unui aceluiaş conţinut trăit de viaţa tainică, în comunitatea celor care participă la această viaţă.

Creştinismul astfel înţeles e în primul rând o religie, adică o trăire a legăturii omului cu ceva sau Cineva care-l depăşeşte, un act orientat în afara omului care se istoveşte în această legătură. Dacă, pe lângă aceasta, creştinismul mai e un fel de a gândi, un fel de a te purta în veac, un fel de a închipui şi de a înfăţişa lucrurile, acestea nu sunt decât expresii ale acestui mod iniţial de a trăi şi libertatea lor faţă de această viaţă se poate vădi necurmat prin minunatul cuvânt prin care fericitul Augustin rezuma morala creştină : Iubeşte pe Dumnezeu şi fă ce vrei !

Asta nu înseamnă că omul poate face într'adevăr orice, ci numai că dacă va căuta mai întâi împărăţia lui Dumnezeu, tot restul i se va adăuga pe deasupra, va decurge firesc din aceasta.

Termenii acestui act central sunt :

1. Deoparte, Acela, spre care tinde această viaţă, Acela cu care ne întâlnim şi care se înfăţişează în această trăire înaintea celui ce trăeşte, pentru că viaţa aceasta se înfăţişează ca isvorînd dela El, şi cuprinzând sufletul nostru : Cel aşezat deasupra şi dincolo de noi, în chip absolut, dar care se apleacă asupra noastră.

2. De ceastălaltă parte suntem noi, totalitatea celor deschişi la arătarea Celuilalt, totalitatea celor ce ne împărtăşim din această destăinuire.

Deoparte, fiinţa aceasta ne apare nesfârşită, covârşitoare, dincolo de tot ce putem închipui, stârneşte un fel de sentiment de teamă sacră, ca'n preajma alunecării într'un abis ; de altă parte fiinţa aceasta ni se desvălue intim legată de existenţa vieţii noastre sufleteşti şi o recunoaştem în fiinţa concretă, reală, a personalităţii istorice a lui Iisus Hristos.

De o parte, prin urmare un sentiment de transcendenţă absolută, divină a lui Dumnezeu ; a căruia lipsă zădărniceşte cumplit, goleşte de sens, orice trăire lipsită de contact cu ea, făcând din lume un imens pustiu de sare şi de cenuşe.

De altă parte, sentimentul că Fiinţa aceasta transcendentă pătrunde prin Iisus Hristos în lume, în istorie, în timp şi transfigurează toate lucrurile acestei lumi şi acestei vieţi şi le ridică la măsura fiinţei lor adevărate.

Creştinismul astfel înţeles nu-i un act magic, prin care captăm cu ajutorul unui gest, a unui dispozitiv, o putere necunoscută, eficace, care ne depăşeşte ; dar pe care o întrebuinţăm în folosul nostru ca să ne facem poftele ; ci o întâlnire a sufletului omenesc cu o prezenţă absolută atotputernică, pretutindenea de faţă, ştiutoare şi lucrătoare, de care ne simţim atârnaţi ca făptura de creator, a cărui fiinţă e pentru noi normă, lege de purtare, fiindcă în ea recunoaştem nu numai realizarea deplină a fiinţei noastre la statul maxim spre care putem năzui ; dar şi deplinătatea tutulor perfecţiunilor pe care ni le putem închipui în vre-un fel oarecare.

În această prezenţă covârşitoare, toate lucrurile îşi află isvorul, susţinerea şi bucuria, pe ea o regăsim în fiecare împlinire şi fără ea toate lucrurile ne apar ca un Eclesiast, ciuntite şi fără rost, goale şi ameninţate de risipa în nefiinţă. În ea găsim refugiu împotriva acelui sentiment ciudat că totul e fugar şi labil, că totul e sortit pierzaniei şi destrămării, care nicicând nu cuprinde sufletul omului mai trist decât când se află în faţa unui lucru bun, a unui lucru frumos, a unui lucru valabil, în preajma căruia ai vrea să opreşti

timpul în loc, să nu se mai isprăvească ; dar despre care știi că va lipsi : prin neputința ta de a păstra frăgezimea lăuntrică, prin tocirea simțirii, prin tocirea pieției sau prin moartea în care se duc toate lucrurile.

Doamnelor și Domnilor,

Cei vechi cunoscuseră și ei sentimentul acesta tulburător al existenței Zeului transcendent, puternic, care venea să tulbure prin gelozia lui, prin pofta lui, prin iubirea lui protectoare viața muritorilor de rând.

Și Grecul cunoscuse, obsedant, gândul pârvanic din închinarea către Clio : « Ci moare marmura de rănile vremii și moare și înțelesul ei, de neînțelegerea oamenilor. »

Dar Dumnezeii lor erau ființe capricioase care alunecau în lumile interstelare, al căror sens nu era legat decât întâmplător de viața omului ; iar sentimentul risipirei lucrurilor în moarte era fără leac.

E adevărat, că religiile misterice aduceau omului sentimentul unei alte vieți căreia i-ar fi destinat și despre care aflau o prefigurare în participarea exaltată la ceremoniile rituale.

E adevărat că și Grecii închipuiseră o lume a umbrelor, în care lucrurile trecătoare se regăseau pe tărâmul celălalt.

E adevărat că și budismul închipuise o salvare.

Dar în nici unul din acestea, omul nu năzuia, nu spera la salvarea absolută a existenții lui precare, o transfigurare și o înveșnicire a individualului, ca atare.

Salvarea budismului era o desfacere absolută de orice legătură de aci, de orice participare și resemnarea stoicului nu era decât o renunțare.

Exaltarea misterică era numai o prefigurare trecătoare a altei vieți ; iar mântuirea prin cunoaștere salva numai generalul neinteresant al lucrurilor, lăsând individul să se piardă. Hadesul, pe de altă parte, nu era decât umbra unei umbre.

Pentru creștin însă legătura cu Dumnezeu înseamnă salvare. Nu a generalului, care nu are nevoe de salvare. Ci a insului pieritor. Fiul omului a venit să mântuiască ceeace e pierdut.

Toată viața lui nu are sens decât în funcție de această transfigurare a existenței în Dumnezeu. Omul e pe pământ prin voința lui Dumnezeu, creiat pentru această transfigurare. Viața lui e o mare aventură a dragostei lui Dumnezeu, care se vrea iubit de o făptură liberă, căreia pentru aceasta i-a dat putința să se piardă. Și care pentru a-l răscumpăra s'a jertfit pe sine însuși pentru mântuirea lumii.

Dacă pe planul central al experienței creștine stă dragostea lui Dumnezeu pentru făptură, pe planul uman stă iubirea de aproape a omului.

Aproapele acesta nu e însă cel care ne va sta lumește mai aproape, nu e cel care ne e cel mai drag. Și nici cel din urmă om, acela cu care n'am mai avea nimic de împărțit, cum ar vrea unii. Aproapele e semenul nostru care suferă și în care ne regăsim un tovarăș de suferință. De el nu ne leagă un aci, un sentiment imaginar și filantropic, de condescendență, ci mai mult sentimentul că nu putem fi fericiți noi înșine, când alții suferă alăturea de noi. Sentimentul că suntem părtași durerii universale care suspină după mântuire, că suntem părtași ai nădejdii lui de mai bine.

Iubirea de aproape în creștinism nu e primară, ci derivată din iubirea lui Dumnezeu. Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din tot cugetul tău și din toată inima ta, iar pe aproapele tău ca pe tine însuți. Cum însă eu însumi nu-mi sunt obiect de iubire ideal, ci numai Dumnezeu, iubirea de aproape e conștiința că omul care suferă e făptura lui Dumnezeu care nu e făcută pentru asta.

A iubi pe aproapele tău ca pe tine însuți înseamnă deci să simți că ești legat de el prin solidaritatea de suferință, prin comunitatea de soartă în păcat și că la bine și la rău, nu există, în fond, mântuire numai pentru mine singur, ci numai mântuirea lumii întregi.

Acesta e sensul creștinismului așa cum îl trăește Biserica lui Hristos.

Lumea de aci, ceeace vom numi « veacul » are față de această Biserică o poziție ciudată. Biserica e cuprinsă în veac și totuși veacul nu o cuprinde toată pentrucă ea e deschiderea lui către ceva care-l depășește.

Poziția creștinului față de veac e antitetică și paradoxală : « împărăția mea nu este din lumea aceasta » spunea Hristos lui Pilat ; « căci altfel n'ar veni îngerii mei să mă apere ».

Dar norodului adunat să-l asculte Hristos îi destăinuiește « Iată împărăția mea este în mijlocul vostru. »

Cum e această împărăție care e în acelaș timp în mijlocul nostru și care nu este totuși din lumea aceasta, Hristos n'o spune decât în parabole, în ghicitură. Unirea aceasta a cerului cu pământul înfăptuită prin întrupare, o ghicim, mai mult decât o putem cuprinde cu mintea.

O ghicim mai bine, dacă ne gândim la tâlcul învățăturii lui Hristos care e o evanghelie adică un răvaș de bucurie către toți cei ce suferă, către toți cei lipsiți de Dumnezeu, de plinătate : Cei săraci cu duhul, cei ce plâng, cei însetați de dreptate, cei milostivi, cei curați cu inima, cei ce fac pace sau sunt prigoniți pentru dreptate.

Căci ei și-au aflat mângâiere la Dumnezeu, care a trimis pe Fiul său. Și iată : orbii văd, surzii aud și împărăția lui Dumnezeu e vestită săracilor.

Întruparea lui Dumnezeu nu înseamnă însă pentru creștini sfârșitul mântuirii ci abia începutul ei. « Veacul » sau « timpul în care trăim » nu mai e pentru creștini o vale a plângerii dar nici rai, ci locul spiritual al mântuirii, scena acestei mari drame a salvării ori pierderii noastre. Ceeace așteaptă creștinul în veac este îndumnezeirea lumii.

Mântuirea aceasta nu e un proces insidios, ceva care vine peste noi fără să băgăm de seamă ; ci este o lucrare puternică, o realitate care desparte existența creștinului în lume ca o sabie de foc. Puterile lumii acesteia se adună să întârzie mântuirea și creștinul trebue să dobândească împotriva lor cununa de biruință. Ce altceva spune parabola semănătorului cu sămânța căzută pe drum sau între spini, care nu ajunge să rodească? Sau parabola neghinelor, care arată că binele de rău nu se pot separa definitiv în veacul de aci. Și ce este « războiul nevăzut » decât lupta pe care o dă creștinul în sufletul său pentru biruirea lui Dumnezeu în lume?

Drama existenței creștinului în veac este drama libertății sale de a se pierde. Pe ea Hristos ne arată a o birui cu forța. De aceea îngerii lui nu intervin în pretoriul lui Pilat, ci-l lasă pe acesta să facă judecata lumii.

Căci trebue ca Fiul omului să se răstignească pentru ca biserica lui să isbândească împotriva iadului.

***

Toate aceste realități fac din creștinism o religie cu un puternic sentiment al așteptării sfârșitului. Această așteptare caracterizează poziția fundamentală a creștinului în veac.

Oricât ar fi de ancorat în lumea de aci, în aparență, creștinul e un om cu un picior deja în afara acestei lumi. Lumea aceasta văzută, lumea de aici, nu e lumea lui adevărată. Ci lumea lui e dincolo de aceasta.

Iar aici, creștinul e la vreme de încercare, căci de când omul a auzit cuvântul Domnului, dracul a dobândit puterea să-l întoarcă de la Dumnezeu.

Acesta și nu altul e sensul vieții de aci pentru creștin.

***

Doamnelor și Domnilor, lucrurile acestea le știm cu toții. Le-am știut mai bine zis, pentrucă mulți din vremea catehismului, le-au uitat. Și nu s'au gândit să le dea un sens imediat, legat de făptuirea omului de fiecare clipă. Creștinismul lor a fost o haină sărbătorească pentru zile mari, ceva separat de strădania lor din viață.

Dacă le reamintim e pentrucă, față de ele, și din ele, vom încerca să înfiripăm celălalt termen al convorbirii noastre de azi : Lumea modernă.

(urmare în Prodromos Nr. 8.)

Dăruim cititorilor — dar din dar — acest Vicleim *de Mircea Vulcănescu ca să ne luminăm împreună la Praznicul Întrupării Cuvântului de cea mai curată bucurie — aceea a copiilor. Nu ca « suvenir » galeș, nu ca solemnă pomenire ci ca o autentică întoarcere acasă. Dincolo de fereastra morții, ne găzduește Mircea Vulcănescu.*

VICLEIM

Patru scene scrise pentru copiii și nepoții mei ca să le joace de Crăciunul anului 1941 .

CHIPURILE

A. *Trei Crai dela Răsărit :*
1. Baltazar — Spirică
2. Melchior — Măriuca
3. Gaspar — Sandra

B. *Curtea lui Irod :*
4. Irod — Năică
5. Irodiada — Vivi
6. Un soldat — Charlie

C. *Oastea Domnului :*
7. Ingerul — Ioana

Baltazar. Poartă mustăți și barbă, de câlți ori de iarbă. E îmbrăcat într'un halat, decorat și înstelat. Și în mâna lui de maur, poart'un bulgăre de aur.

Melchior. E chior. Are barbă de fuior.

Cu stânga ține un ulcior. Poartă șalvari și ochelari și un halat înstelat și decorat. Pe cap, poartă potcap de hârtie ascuțit, peste el coroană de carton poleit și totul învelit într'un turban făcut dintr'un tulpan. In dreapta are un ochian.

Gaspar. Negru, tuciuriu, smolit, cu dop ars de un chibrit. Poartă și el un halat decorat și înstelat și un turban făcut dintr'un tulpan. Și ca nimic nespus să nu rămâie, în mâna lui de lămâie are un vas cu tămâie.

Irod. E cam nerod. Poartă haine împărătești și mustăți mari ungurești, care se apleacă 'n jos când privește fioros. — Poartă coroană regală făcută de poleială.

Irodiada. E frumoasă și are rochie de împărătească. Peste părul de beteală, poartă coroană de poleială.

Soldatul. E îmbrăcat ca tot natul, dar poartă, drept cască, o mască și pentru crimă, are spada de scrimă.

Ingerul. Dalb, îmbrăcat în alb, în halat înstelat de gradel și drept aripi poartă legate din spate și de mâini două prosoape albe la fel. Sau dacă vrei să dai de cheltuială, are aripi aurite de poleială. Pe cap o aureolă legată de frunte cu o banderolă, de carton aurit, poleit la fel.

Și drept singură așezare, îți trebuie tot timpul în fund, o pânză mare, pe care să fie pictate câteva stele argintate și la mijloc, să se vadă, o stea mai mare, cu coadă.

Drept stea poți să pui un felinar de pom de Crăciun, sau o lampă de buzunar.

La Irod și Irodiadă, două jețuri ca să șeadă. Și când umblă Magii « Velerim », lumina trebui să cadă pe-o criptă din Vicleim.

SCENA I

O răspântie. Trei drumuri. O stea. Craii intră pe rând.

MELCHIOR (vine prin dreapta și vede pe Baltazar care vine prin stânga).

Cine ești ? De unde vii ?
A cui cale o ații ?

BALTAZAR

Eu sunt Baltazar,
Rege, nu tâlhar,
Și la Babilon
Este al meu tron.

MELCHIOR

De-i adevărat,
Că ești împărat,
Ce cauți pe drum,
La ceasul de-acum ?

BALTAZAR

Astă noapte 'n vis,
Cerul s'a deschis,
Și am văzut o stea
Pe care scria
In cruce frumos:
« Iisus Hristos ».
Neștiind aste semne
Ce puteau să'nsemne,
Plecai după stea,
Poate voiu alfa.
Dar tu cine ești
Care mă oprești ?

MELCHIOR

Eu sunt craiul Melchior,
Impărat și vrăjitor
Și Mag foarte învățat,
Ce dă tuturora sfat,
Și care citește 'n stele,
Faptele bune și rele.
Fiindcă orice faptă 'n lume,
Nu rămâne fără urme.
Și pentru toți cei se se nasc și pier,
S'aprinde și se stinge o stea în cer.
Visul tău e tare ciudat,
Ceva la fel mi s'a 'ntâmplat.
Piedrut în visurile mele,
Mă rătăcisem printre stele,
Și 'ncercam cu ochianul meu
Să străbat păn'la Dumnezeu;
Când deodată 'n cer, iscoadă,
Văzui o mândră stea cu coadă,
Care cobora spre pământ,
Mânată par'că de un vânt !
Steaua pe cer se oprea lin,
Deasupra, la Ierusalim.
Am priceput atunci îndat'
Puternic, sfânt și înțelept,
Ocrotitor al celui drept.
Am pus deci smirnă 'ntr'un ulcior
Și luai cărarea la picior,
Să-l caut și să-îl găsesc,
Să mă 'nchin lui și să-l cinstesc.

BALTAZAR

Ochii mei par'că s'au deschis,
Cred că ne potrivim în vis.
Steaua ce ni s'arată sus,
E semn că s'a născut Iisus !

MELCHIOR

Nu vrei să mergi atunci cu mine,
Să-l găsim ? (se aude sgomot)

BALTAZAR

Ba vreau !

MELCHIOR

Cine vine ?
(Gaspar intră prin stânga)

GASPAR

V'am ascultat vorbind (către Melchior)
[Mă iartă !
Și eu sunt rege, dar de șatră
Și-alerg cerșind din poartă 'n poartă,
Că sărăcia nu mă iartă.
Neștiind unde mă mai duce,
Poposii colea la răscruce.
Și-am dat în bobi cu linte fiartă,
Să-mi aflu soarta 'n oala spartă.
Când colo, 'n loc să se încurce,
Bobii s'au risipit în cruce.
Am stat mult timp la 'ndoială,
Ce 'nseamnă aiastă rânduială ?
Insă când v'am auzit,
Gândul mi s'a limpezit,
Și din graiul vostru ales,
Semnul sfânt am înțeles:
Undeva pe lume,
S'a născut anume,
Un mândru fecior,
Domn mântuitor,
Care s'a întrupat,
Astăzi minunat,
Și pentru sărac,

Și pentru bogat,
Și pentru țigan,
Și pentru 'mpărat,
Să scape de chin,
Pe orice creștin.
(tainic, către ceilalți, care se apropie de el)
Dar aici i-un cui,
Pe care vi-l spui:
Ca să-i mântuiască,
Au să-l răstignească !

BALTAZAR (se dă înapoi spăimântat)

Vai, dar cum se poate ?

MELCHIOR (acelaș joc)

Vorbești fără șir !
Cum poate fi pruncul, rege și martir ?

GASPAR (tainic, apropiindu-i iarăș)

Asta-i o minune,
Ce nu v'o pot spune.
Hai să-l căutăm,
Poate că aflăm.
(Se aprinde steaua pe cer).

BALTAZAR

Ia uite steaua, s'a mișcat !

MELCHIOR

Par'că s'a și apropiat !

GASPAR

Uite steaua ! Ce mai stea !
Hai degrabă după ea !

(Pleacă prin fund, spre stânga și în timp ce se schimbă scena, se aude cântând: « Trei păstori se întâlniră ».)

SCENA II

Un palat. Două tronuri. O straje. Irod și Irodiada stau pe tron. Soldatul stă la dreapta în fața tronului.
(Se aude smogot mare afară.)

IROD

Irodiadă, Irodie
Cine face atâta gălăgie ?

SOLDATUL

Ce să fie stăpâne ? Au venit
Trei Crai dela Răsărit.
Prin tot târgul au umblat,
Și pe toată lumea au întrebat
Unde s'a născut un Impărat ?

IRODIADA

Cine să fie oare, cine ?
Nu ești tu regele ? Nu se cuvine,
Să se închine toți întâi la Tine ?
Ce alt Impărat s'a născut ? De unde vine ?

IROD

Aduceți-i aici de grabă,
Vreau să știu cu ce fel de treabă,
Au venit ? Și cine vrea să fie
Stăpân la mine în Impărăție ?

SOLDATUL

Iată-i !
(Magii vin, se închină lui Irod.)

IROD
(către Magi)

Trei crai dela Răsărit
Care pân'aici ați venit,
Sunteți chipuri pământești,
Sau năluci mari îngerești ?
Spuneți-mi ce căutați,
Și 'ncotro Vă îndraptați ?

BALTAZAR

Am plecat din Assiria,

MELCHIOR

Pertida,

GASPAR

Etiopia,
Ca să aflăm pe Messia,
Cel prezis de Eremia.

MELCHIOR

Semn în cer s'a arătat,
Că se naște-un Impărat.

GASPAR

Și din fund de Răsărit,
Spre stea am călătorit,
Să-l aflăm și să-l urmăm,
Și lui să ne închinăm.

MELCHIOR

Dar aici dac'am ajuns,
Steaua 'n nor mi s'a ascuns.
Semnul dacă-l știi ceti,
Domnul s'a născut aci.

IROD

Eu sunt Irod Impărat,
Și aici e-al meu palat
Domnesc în țara peste care am fost așezat,
Și cred în zeii pe care i-am apucat,
In zeii zeilor,
Ai fariseilor,
Ai cărturarilor,
Și-ai Saducheilor.
Dacă în pasul vostru nu e viclenie,
Impăratul căutat sunt eu,
Și trebuie să Vă închinați mie !

GASPAR

Prea luminate Impărate,
Și noi suntem stăpânitori de gloate,
Dar dacă proorociile,
Iși au toate tăriile,
Domnul căruia ne 'nchinăm,
E un prunc neștiut, și pe el vrem să-l aflâm!

IROD

Ce mă tot amăgiți cu proorocia ?
Una știu. Că sunt singur Impărat,
Aici. Și că-i a mea moșia,
Pe care o ați călcat, în lung și'n lat,
Vorbind fără de cuviință,
De lucruri despre care n'aveți știință.

BALTAZAR

Pentru asemenea știință
Mai trebuie și credință.

IRODIADA

De ce știință și de ce semme vorbiți ?

IROD

Eu știu ce-am apucat,
Și degeaba încercați să mă zăpăciți,
Cu vorbe pe care numai voi le ghiciți.

IRODIADA

Regele 'n văzul tutulor e uns;
De ce ar fi Regele vostru ascuns ?

IROD

Una să știți. Eu apăr ce-am preluat,
Și dacă ridicați alt Impărat,
Alfați că a mea urgie,
Îl va lovì cu străşnicie.

MELCHIOR

Chiar de vei cuteza. Să știi că-i greu,
Să te împotrivești lui Dumnezeu.

IROD (poruncitor, către ostaș)

Soldați înarmați ! Degrabă îi luați,
Și'n temniță îi băgați !
(*Soldatul* se repede spre Magi. Dar *Ingerul* îi taie calea. Se aud tunete și se văd fulgere.)

IROD

Ce semne ciudate !
Magii ăștia umblă cu puteri necurate.

IRODIADA (pentru sine)

Dar dacă vor fi având dreptate ?
Ei în temniță pot pieri,
Și Impăratul nou tot se va ivi.
(către Irod)
Impărate, Prea luminate,
Ascultă-mă, lă bunătate,
Oaspeții tăi îi cinstește,
Cum e de cuviință bătrânește.
Și cu puțină viclenie,
Poți aflà mai mult decât cu străşnicie !

IROD

(reculegându-se, către Magi)
Voi zeii zeilor,
Și fariseilor,
Și cărturarilor,
Care căutați în stele,
Și vă amestecați în treburile mele:
Dacă ce spuneți voi e adevărat,
Și dacă s'a născut un Impărat,
Căutați-l și dacă-l găsiți,
Și pe mine să mă vestiți,
Că vreau și eu să vin
La el și să I mă închin.
(Magii ies)
(către soldați)
Soldați înarmați
De grabă să-i urmați,
Și 'n orice casă se vor duce,
Faceți pe ușe câte-o cruce.
La noapte, pe 'ntunerec peste tot intrați,
Si toți pruncii mai mici de un an îi
[înjunghiați.
Plecați, marș, și executați !...
(către Irodiada)
Acum, cu toată știința lor,
Tot eu o să rămân stăpânitor !
(In timp ce se schimbă scena, se aude cântând: « O puternice Iroade ! »)

SCENA III

La ieslea din Vicleim Întunerec. Magii dorm sub stele. Lumina lor palidă îi luminează numai pe ei. Se aude cântând: « *Dacă Magii au plecat !* »

BALTAZAR (deșteptându-se)

Credeți că mai avem mult de umblat,
Pân' să aflăm pe-al lumii Impărat ?

MELCHIOR (la fel)

De când am fost plecați dela Irod,
Nu a rămas necercetat un colț de pod.

GASPAR (urmând)

Dar steaua de sub nori nu vrea să iasă,
Și noi de geaba căutăm din casă 'n casă.

(Se aprinde steaua deasupra, luminând și pe înger care apare în fața lor. Lumina ieslei se aprinde într'o parte.)

INGERUL

Voi, trei Crai dela Răsărit,
Ce spre stea ați călătorit,
Pruncul atâta căutat,
Nu s'a născut într'un palat.
Cel ce va scăpa lumea de nevoi
S'a născut într'un staul printre boi
In jurul lui, păstori și îngeri cânt
Domnului slavă, pace pe pământ.

MAGII (cad în genunchi și cântă:
« *O ce veste minuată* ».)

BALTAZAR (înaintând spre lumină)

Stăpâne, eu sunt craiul Baltazar
Și ți-am adus un bulgăre în dar,
Scos din pământ, dar fața-i lucitoare,
Pare că fură razele din soare.

MELCHIOR (la fel)

Eu smirnă ți-am adus.

GASPAR (la fel)

Și eu tămâie
Ca mirosul ei bun să te mângâie.

INGERUL (către Magi)

Trei Crai dela Răsărit,
Care bine ați benit,
Intoarceți-vă acum,
Insă luați-o pe alt drum,
Pentru că Irod Impărat
A pus gând rău pruncului minunat.
(către mumă)
Iar tu Iosif și Marie,
Fiți gata de călătorie,
Puneți pruncul pe o asină,
Și fugiți în țară streină !

(In timp ce se schimbă scena, se aude cântând: « *Nouă azi ne-a răsărit* »)

SCENA IV

Palatul lui Irod din scena II-a. Irod și Irodiada stau pe tron. Soldatul stă în fund, la dreapta, îngerul la stânga tronului. (Se aude din nou cântând:
« *O puternice Iroade* »)

IROD

Soldați fără minte, ce-ați făcut ?
Urma celor trei Crai de-ați pierdut ?

SOLDATUL

Stăpâne, porunca ți-am ascultat
Și pe toți copiii din țară i-am înjunghiat !
Dar pe Magi i-am căutat în zadar.
Dumnezeu a scăpat pe cel cu har.
Un înger a șters urmele lui,
Să-l prindă n'a fost cu putiță nimănui.
El a plecat în Eghipet departe,
Și acum un pustiu de el te desparte.

IROD (desnădăjduit)

Așadar e viu, Impăratul, viu !
Ce să fac să-mi scap tronul, nu mai știu.
Ajutați-mă, ajutați-mă ostași !
Am ajuns în zadar un ucigaș.

SOLDATII (aspru)

Nu-ți mai putem ajuta cu nimic.
Noi te putem apără de inamic,
Dar de cugetul tău, nu putem
Să te apărăm, chiar dacă vrem.

IROD (rugător și sfâșietor)

Irodiadă, vino-mi tu în ajutor,
Simt că ard, că mă prăpădesc, că mor !

IRODIADA (ca de piatră)

Nici eu nu am nici o putere să-ți ajut.
Ai rămas singur, cu răul pe care l-ai făcut.
(Se aud afară țipete de copii)

IROD

Vai de mine, vai ce viață amară !
De acum eu nu mai pot privi în afară,
Fără să aud țipetele celor înjunghiați.
Astupați-mi urechile... Astupați !
De-acum nu-mi voiu mai putea găsi somnul.

INGERUL (luminându-se, deodată, către Irod)

Așa e, dac'ai mâniat pe Domnul !
El singur te mai poate ajuta
Și numai dacă te căiești da fapta ta !
Când lumea se va mântui prin jertfa Lui
Domnul va șterge lacrima oricui.
Iar vaietele pruncilor spre cer,
Se vor preface 'n cântece de Ler'.

IROD

Doamne, credeam că rostu-mi pe pământ
Este că apăr vechiul legământ
Orbit am fost să nu văd slava Ta,
N'am drept la milă. Fie voia Ta !

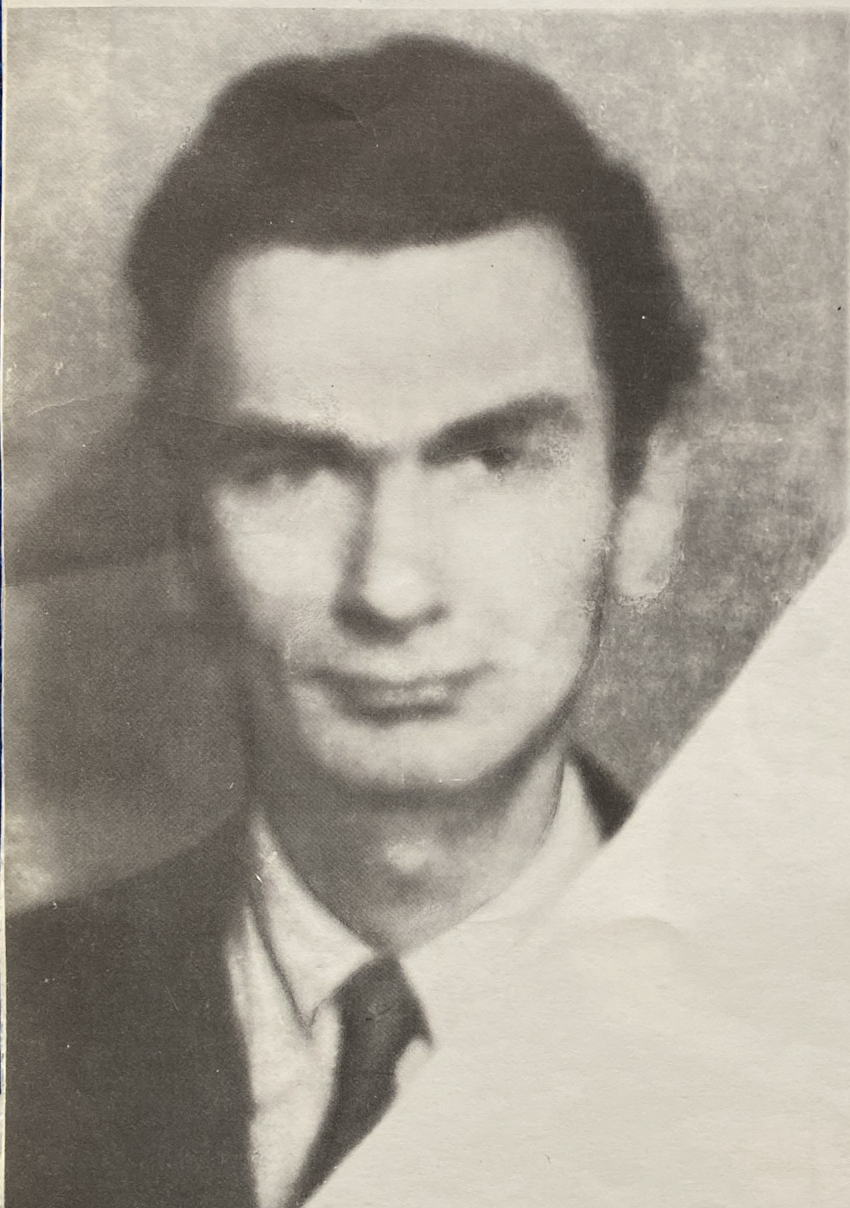
INGERUL (întorcându-se spre lumea care privește)

Iar voi, care astă seară ascultați,
Dela ce vedeți acum, pildă să luați
Voia lui Dumnezeu în toate să 'mpliniți,
Dacă voiți să trăiți fericiți.

(Se stinge lumina și se aude cântând :
« *Astăzi s'a născut Hristos !* »)

Sfârșit

CĂȚEII PĂMÂNTULUI

Necontenit, necontenit cu lovituri mărunte
Săpați adânc, spinarea voastră să asude
Sub rădăcinile stejarilor de peste frunte
Ce asudă în vârfuri seve crude

Frați de verigă, unde ne este tinerețea firavă?
Risipită în bezne; pe nesimțite ca o oaste
desnădejdea urcă prin lujerul ei veștejit de otravă
Ce ni se prelinge în picături de smoală pe coaste.

Când pe lespezi mucegăite se târâe seara,
armate, alte armate de șoareci furioase
în tainițe mai negre decât secara
ne rod lanțurile și ultimele oase.

In fiecare seară din câte au mai rămas
Ca un talaz cumplit în turn suie guzganii
Odată cu rugina către ceas
Să ronțăe lăncile din panoplii și anii.

Voi săpați, săpați adânc în noapte
Să se audă căței pământului lătrând
Și'n botul lor murdar de lapte
S'asvârliți de pe casmale luna fumegând.

(Revista Fundațiilor Regale XII, nr. 2— Februarie 1945)

Constant Tonegaru, PLANTAŢII, operă premiată de Comitetul pentru premierea scriitorilor tineri. Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă.

Morții

(Se recită în acordurile marşului funebru de Chopin).

Huliți ne împrăştiam blestemul;
din treizeci în treizeci de zile o noapte dormeam în
[azil —
când veneam, cioc-cioc, domnii sătui
ne căutau prin buzunare bombe cu fitil.

Tăcuți așteptam orizontali Cuvântul de Sus
să ne ridicăm deavalma în picioare;
pe burtă ne apăsa prea mult opt metri cubi de pământ
și la căpătâi pe câte-un lemn scria: „un oarecare”.

Cum ne intrase tăcerea, noroiul subțire şi rece?
Il pompase inima când bătuse ultima oară
fără să ştie că mai târziu cronicarii vor spune:
„Un batalion s'a târît înapoi spre era cuaternară“.

Glasul de Sus era o legendă, un mit.
Departe o trompetă din şanțul cu oameni ne chema;
am vrut să răspund, dar gura mi-era plină cu pământ
și din şanțul cu oameni mitraliera prea tare lătra.

Numărul viitor al revistei noastre va fi închinat memoriei lui

DAN BOTTA

răpus atât de devreme.

Materialul pus la dispoziție de Virgil Ierunca trebuia să constituie un număr special al

"CAETELOR DE DOR"

VER MEER VAN DELFT

Presimt în silabele acestui nume — Ver Meer — fastul verde al fundurilor marine, nu știu ce aer limpede și salin, prezența Olandelor ambigui de apă și pământ.

Mi-ar plăcea să evoc în acest abia perceptibil halo de brumă, de care se irizează numele său, liniștita tristețe a burgului: Ver — silaba burgravială, ancorată la Delft, și Meer — vocabula evaziunii, a sborului verde, a inimii solare, ca un tympanon de lumină.

E în acest nume — Ver Meer — simpatia batavică a pământului și a mării, o logodire de stihii nordice*)...

Fiu al unui veac lucid și cartezian, Ver Meer este — ceeace contemporanul său Racine fusese cu infinită grație:

...un oeil que la gloire et la raison éclaire.

*) El înseamnă, probabil, cu totul altceva.

99

Glorie, la Racine, este nu, ceeace s'ar părea, o reputație bine cucerită, o consacrare galantă, ci conștiința profesiunii, a infinitei sale demnități, a valorii sale absolute. De aceea sunt înclinat să traduc acest vers din Bérénice, aici:

...un ochi iluminat de Pictură și Rațiune.

Racine și Ver Meer. Doi mari clasici, meșteri ai suprafețelor lucii, ai formelor clare, constructori de solenoide luminoase. Amândoi vin la un sfârșit de ev, — plante rare și târzii după o incomparabilă florațiune. „Tout est dit, et l'on vient trop tard, — exclama La Bruyère,.. l'on ne fait que glaner après les anciens et les habiles d'entre les modernes".

Intr'adevăr, marii meșteri ai tragediei, Renașterea, Rembrandt, Ruysdaël, păreau a fi secat pentru totdeauna urnele dramatice ale viziunii.

Materialul era dat. Trebuiau să vină acum, căutătorii de esențe, rafinorii, abstractorii, les abstracteurs de quinte essence... Unul — Racine — crescuse pe malurile amare ale Phlegetonului tragic. Altul — Ver Meer — în Neerlandele fidele, documentare și pitorești ale unui Terburg, Metsu, Van Mieris sau Pieter de Hooch. Operele amândorura sunt, însă, exponențiale.

*

Castelul din Windsor închide, în galeriile sale, una din lucrările rarissime ale lui Ver Meer, ilustrativă pentru toată arta acestui poet al căminului olandez: Lecţia de muzică.

Pasiunea abstractivă, dorul de geometrie, care-l face să-şi înscrie ideia într'un aparat de forme dreptunghiulare — păreţi, ferestre, uşi, rame, scaune şi mese pătrate, carouri exacte ale podelei — într'o viziune de conture limpezi, şi unde toate lucrurile par a prefigura idealul formelor euclidiene, abstracte şi libere în perpetuă mutaţiune — îşi au aici expresia cea mai elegantă.

Compoziţia, echilibrată conform diagonalei plăcute lui Ver Meer — dela unghiul inferior de stânga, la unghiul superior de dreapta — participă armonios la muzica de cameră. Sunetul nul, de clavicimbal, evocă gloriosul instrument de muzică: Racine.

Dar muzicanta e întoarsă cu spatele către privitor, mâna care atinge clapele e ascunsă, şi însuşi chipul ei ne e ascuns. Atunci în oglinda din perete — cadru luminos şi pretext de geometrie — chipul ei apare, de oglindă, simbolizat, clarificat, rarefiat: „musicienne du silence".

E imaginea virtuală a pictorului, muzician de linişte olandeză, participând la viaţa intimă a lucrurilor, tot atât în el, precât în sunet, în oglindă...

Contemplând, rând pe rând, aceste calme obiecte de lumină ale măestrului din Delft, ai avea — fără dor şi poate — sensaţia unui ochi polar, a unei viziuni esenţiale. O etică a cercurilor din ce în ce mai suite, până la inelul de ger al metafizicei, se desface din admirarea lui. Marele învăţământ al lui Ver Meer nu este oare de acelaş ordin cartezian ca învăţământul lui Spinoza? Şi etica lui nu este oare aceiaş *Ethica more geometrico demonstrata*.

Intre Spinoza, politor de lentile, geometru şi optician — Spinoza despre care biograful scrie: „Il pasiona desenul, şi-i plăcea să tragă portrete în cerneală şi cărbune" — şi acest meşter al culorii, distilator de albastruri şi galbene incomparabile, geometru şi desenator, apropierea personală, în Olanda, e mai mult decât probabilă.

Şi cum erau congeneri în spirit — închinaţi amândoi aceluiaş ideal de raţionalism cartezian — modul în care se resolva la ei, între ţărmul şi marea batavică, această problemă franceză, este identic.

Postulatele şi teoremele lui Spinoza par tratate şi demonstrate de pictura lui Ver Meer. Concluziile lor, în ordine paralelă, coincid.

Sunt indus să iau lumina picturii lui Ver Meer drept *substanţa* spinozistă. Căci lumina lui Ver Meer nu mai e decoraţiunea

funebră, ecranul tragic, umbra patetică din Rembrandt, creatoare de atmosferă, lumina indiferentă din Pieter de Hooch, vitroasă şi glacială din Gerard Dou — lumina lui Ver Meer este un element care submerge totul, care inundă totul, care palpită pretutindeni.

Imaginile, lucrurile, oamenii par cristalizaţiuni fragile ale acestui element: moduri spinoziste şi efemere ale Substanţei — cosmogonie de lumină.

Identitatea de substanţă presupune abolirea oricărei ierarhii calitative a materiei. Nici o ordine de precelenţă, ci una de spaţiu. Oamenii şi obiecte diferă prin raporturi doar de poziţiune şi de volum. In Lecţia de muzică, bunăoară, figurile umane au un rol secundar: clavicimbalul şi violoncelul sunt, graţie poziţiei lor, în situaţia eminentă.

O substanţă unică înfloreşte pretutindeni, în ordinea valorilor spirituale — ideale — şi în ordinea valorilor fizice. Amândouă sunt, în ultimă analiză, identice. *Ordo idearum idem est ac ordo rerum.*

O nesfârşită, augurală pace emană din această comuniune a lucrurilor şi a spaţiului întru lumină. Şi nicăieri ea nu este mai plină de sensul mistic şi pantheic al naturii ca în priveliştea din Delft — atât de plăcută lui Proust, unde triumful cerurilor statice şi desfăcute ca o dreaptă ju-

decată, domină aceste constante analogii, aceste mirate evenimente ale substanţei: Delftul şi marea. Olandele amândouă sunt aici ca în imaginile ierusalemite ale primitivilor: Olanda cerească, păstrată sub seara exactă, ca o imensă construcţie de azur, şi Olanda fragilă, reflectată în radă.

Totul e lucrat cu infinită dragoste şi fiecare parcelă din această pânză — cum e fragmentul de zid galben care a servit lui Proust drept pretext de filosofie — este, precum spune autorul Fetelor în Floare „comme une précieuse oeuvre d'art chinoise, d'une beauté qui se suffirait à elle-même".

Identific în această dragoste pentru orice infim obiect al naturii, în această majestuoasă linişte contemplativă, suprema virtute a eticei spinoziste: amor intellectualis Dei.

Iubire intelectuală de Natură!

La moartea sfântului Andrei.

Adaptare liberă după Andreas Gryphius(1616-1664)

de Horia Stamatu

Duceți-vă corăbii, mreji, tot ce mă ține
Aici, noroc și faimă, bunuri, falǎ,
Fasturi și cinstire, viață triumfală,
Tot ce măreț e'n lume dar nu e pentru mine !

Comoara'n care-adun simțire, gând și bine,
E bucuria mea ! Cerul de-o fi să se prăvală
Eu tot o țin. Iar dacă al lumii cort o țoală
Prea strâmtă e, și dacă a săbiilor desime

In carnea mea s'o ascuțì, ce-mi pasă mie?
Dușmanii să-și deslănțue mânia în urgie,
Să-mi sfâșie trupul, sângele să curgă val,

Viața-mi zdrobească ! Atunci, în moarte izbăvit,
De-această carne desbrăcat, voi spune fericit :
Indrăgostitu-mi suflet, zălog, Iisuse ia-l !

fr. Andrei S.

Adaos în chip de murmur lângă crucea sfântului

Iată, așa dar, din nou marea ducându-se în soare precum odinioară pe țărmurile celelalte, ale Galileei, în ziua când chemarea Lui dintâi a trecut din veșnicie în inima ta. El v'a rânduit atunci aparte — tu însuți și cei doisprezece al căror început ești, — smulgându-vă legii oamenilor ca și cum ar fi vrut să vă piardă (ci voia Lui era a Iubirii mai tare decât moartea), dăruindu-vă lumii precum flacări arzând fără de vatră, precum ape de munte urcând înspre izvoare, precum potire vărsându-vă sângele asemeni unui vin fără de preț. Pururi, de atunci, L-ai avut înaintea ochilor ; duios, pe drumurile Decapolei și ale Tetrarhiei lui Herod ; luminos și ostenit, lângă puțul lui Iacov, la ceasul fără umbră al amiezii, când Samariteanca a primit apa vie ; dureros, pe măsură ce se apropia, cu munții Iudeei, Ierusalimul ucigaș de prooroci ; biruitor încununat cu spini la locul numit Golgotha, osândind moartea și înnoind stihiile vieții ; înalt și covârșind nesfârșirea, în ziua înălțării, pe Muntele Măslinilor. Ci mai presus de toate stăruia, în inimă adâncă, chemarea dintâi ; « Tu, părăsește totul și urmează-mi mie ! » Ca să nu lipsești în a-i răspunde, Duhul te-a purtat la miazănoapte pe căile încă nestrăbătute ale neamurilor ce vor să vină la ființă ; dăruindu-te lor în sărăcia ta (nimic mai păstrând după ce te dăruiseși Lui), sporeai pentru ele avuția de har de la El moștenită. Dar semnul bucuriei împlinite, al răspunsului încuviințat, nu răsărise încă înlăuntrul tău. Ori, iată, azi îl primești întreg ; Crucea Lui te întâmpină, de mult hărăzită, pe acest țărm grec. Urmându-L până la capăt, L-ai regăsit deplin ; « O, cruce îndelung dorită, mult iubită, fără încetare căutată » , — te-au auzit cântând adineaori, mirați, cei ce te înconjoară, — « sufletului pregătit nicidecum tăgăduită, răpește-mă oamenilor și redă-mă Lui ; ca prin tine să mă primească Cel ce mi-a venit prin tine ».

Ce mai înseamnează lumea — aștri de foc, întinsuri albastre, frumuseți și ademeniri — pentru cel a cărui Iubire a murit și înviat deopotrivă aici și în veșnicie? Ci ca să treacă dincolo de cuprinsul celor văzute și gândite, spre a se naște a doua oară drept fii ai tainei și ai Nevăzutului Dumnezeu, elinii te așteptau pe tine și chipul enigmatic al crucii tale, sfânt răstignit ; cel mai înalt-văzător dintre înțelepții lor, presimțise de veacuri în ea siglul —X— Zeului Necunoscut (1); *prin tine vădit și primit, ofranda noastră urcă spre El cu tine :*

« Sfinte Andreie, roagă-te lui Hristos-Dumnezeu pentru noi ! »

1.—Platon, Timeu,35 a-36 d; sf. Justin Martirul, Apologie, I-60.

Boulogne-sur-Seine,
7.1.1967

« NI SE CERE SĂ REZOLVĂM PROBLEMELE, ȘI NU SĂ LE OCOLIM », NE DECLARĂ *MGR. DUMONT*, DIRECTORUL CENTRULUI ISTINA.

Cotidianul francez bine cunoscut, « *Le Figaro* », a publicat în numărul din 5.1.1967, sub semnătura redactorului său pentru problemele religioase, Dl. Henri Duquaire, un interview al teologului francez C.J. Dumont, pe care nu mai socotim necesar să-l prezentăm cititorilor noștri. Deși concis, așa cum o impun regulile genului, acest text, redat aici în traducere, ne pare prețios prin *claritatea* și *realismul* său : două însușiri esențiale pentru a continua, după marile evenimente ale anilor din urmă, strădania ecumenică, — fără îndoială dimensiune capitală a Duhului lui Hristos precum, și a destinului omului de azi —, dar care, tocmai de aceea, e mereu amenințată de riscuri fățișe sau viclene : oboseala, rutina, facilitatea, ignoranța, exploatarea « religioasă » sau politică... La toate acestea, ni se pare că textul de mai jos aduce dacă nu un început de răspuns, cel puțin, un temei serios și onest de gândire în pragul acestui an nou.

PRODROMOS

Dorind să cunoaștem mai îndeaproape piedecile pe care le vom întâlni anul acesta în calea unității creștine, ne-am adresat Mgr. Dumont, ca unuia care de 40 de ani conduce centrul specializat în ecumenism, ISTINA. Am început prin a-i cere să ne vorbească despre protestanți.

In afara piedecilor seculare care dăinuesc încă, amenințarea cea mai gravă în calea căutării rodnice a unității, — răspunde Mgr. Dumont — vine din partea diferitelor mișcări religioase care s'au înmulțit în vremea din urmă în protestantism și a căror repercusiuni se simt uneori până în Biserica Catolică. Mă gândesc la școala exegetului german R. Bultmann — așa zisa școală a « demitologizării » —. Autenticitatea anumitor fapte istorice importante, ca nașterea din Fecioară și mai cu seamă Invierea lui Hristos, sunt puse de el la îndoială. Cele scrise în Evanghelii despre aceste fapte, trebuesc luate — spune această școală — drept un « procedeu literar » ce ușurează și celor mai slabi cu duhul înțelegerea unor adevăruri transcendente ce se referă la legătura omului cu Dumnezeu. La aceasta se adaugă așa numitul curent de « secularizare » ce coboară creștinismul — golit astfel de conținutul său supranatural — la nivelul unei filosofii de binefacere universală.

— Mi s'a spus însă că tinerii doresc, dimpotrivă, să purceadă înainte cu o grabă accentuată.

— Este adevărat că o parte din tineretul creștin, pornind de la o confuzie pricinuită de ideologia actuală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, gândește că împlinirea unității ar fi ușurată prin înlăturarea a tot ceea ce împiedică manifestarea ei. Astfel, ei cer participarea în comun la Sf. Impărtășanie, fără să țină seamă de apartenența confesională a fiecăruia. Se nesocotește astfel pe de o parte « conținutul real » — de taină — a Sf. Eucharistii (credința noastă catolică — aceeași în această privință cu aceea a fraților noștri ortodocși — afirmă că acest « conținut real » nu poate exista în afara succesiunii apostolice episcopale sau sacerdotale). Pe de altă parte, nu se ține seama că Sf. Eucharistie, semn al unității între cei ce împărtășesc aceeași credință în sânul unei structuri ierarhice ca taină a Bisericii, n'ar fi decât un semn înșelător dacă s'ar lua împreună cu alții din afara comunității lor de credință. Cine ar putea crede că o problemă își găsește deslegarea prin simplul fapt de a-i suprima datele sau de a nu ține seama de ele? Nesocotind importanța structurii sacramentale a Bisericii riscăm să reducem ecumenismul la mărturisirea unui simțământ comun de vagă părere de rău și a unei dorințe de reînoire, fără să precizăm însă, de ce păcate împotriva unității trebue să ne lepădăm și nici în ce consistă reînoirea la care suntem chemați.

Dificultăți în sânul Ortodoxiei.

— Ortodocșii, dacă mă sprijin pe declarațiile Patriarhului Athenagora, văd lucrurile cu mult mai mult realism.

— Fără îndoială, ceea ce ne desparte de frații noștri ortodocși, este, orice ar gândi anumiți dintre frații noștri protestanți, cu mult mai puțin important, decât ceea ce îngreuiază apropierea între protestanți și noi : structura ierarhică—sacramentală a Bisericii și conținutul real al Sf. Eucharistii fiindu-ne comune.

Insă patriarhul Athenagora — a cărui senină stăruință și curajoase inițiative se cuvin admirate — întâmpină și el greutățile lui. Pilda sa e încă departe de a fi urmată de celelalte Biserici ortodoxe, mereu neîncrezătoare înaintea mâinii pe care le-o întind catolicii, mai cu seamă în urma Conciliului Vatican II. Ele se tem de o nouă manevră. In țările unde s'au așezat minorități ortodoxe în urma emigrațiilor economice sau politice, se observă aceeași atitudine neîncre-

zătoare, prilejuită de teama unei asimilări pe plan religios, paralelă riscului asimilării pe planul linguistic, cultural și național. De unde urmează că pentru a rezista cu succes, trebue să te deosebești, și pentru a te deosebi mai bine, trebuie să te împotrivești, deseori chiar mai mult decât o cer datele obiective ale deosebirii. In vechile țări ortodoxe — aproape toate de altfel sub regim comunist, cu servituțile pe care această situație le implică, — amintirea încă prea vie a conflictelor istorice întreține o stare de neîncredere. Nu trebue uitat, pe de altă parte, că Bisericile ortodoxe locale sunt foarte atașate autocefaliei lor, adică autonomiei față de orice centru superior de unitate. De aceea, nimeni nu se grăbește să vadă în cuvintele și demersurile patriarhului Athenagora expresia autorizată a propriilor lor simțăminte.

Catolicii și protestanții.

— Ce s'ar putea spune despre anglicani, care par așa de aproape de noi?

— Anglicanii privesc cu multă convingere Biserica lor, drept prototipul « *Bisericii—Una* » ce va să vină. După ei, ea este într'adevăr totodată catolică și protestantă; catolică, pentrucă a păstrat forma episcopală a ierarhiei; protestantă, pentrucă a admis — cu toate implicațiile ce decurg de aici — principiul Scripturii drept singur criteriu definitiv al adevărului descoperit și normativ pentru credință. De unde, pe de o parte, străduințele lor de a convinge pe protestanții diferitelor obediențe, să accepte episcopatul ca succesiune istorică, sau cel puțin ca un fapt, chiar fără să impună credința episcopatului ca principiu necesar ființei însăși a Bisericii și a tainei sale centrale : *Eucharistia.* Dacă pe de altă parte, Biserica Catolică și Biserica Ortodoxă ar consimți să adere principiului Scripturii singure, renunțând să impună credinței membrilor lor tot ceea ce nu se sprijină în mod explicit și unanim pe Scriptură (chiar și atunci când e vorba de o moștenire primită printr'o neîntreruptă predanie), n'ar mai exista nici o stavilă în calea unității. Toți creștinii ar regăsi astfel, ceea ce se găsește deja în Biserica Anglicană ea însăși, în sânul căreia fiecare e liber de a crede sau nu în necesitatea structurii episcopale, cu condiția de a admite de fapt această structură. Insă devine din ce în ce mai evident faptul că, pe măsură ce Biserica Anglicană primește la comuniunea sa eucharistică membri ai confesiunilor protestante care n'au făcut până acum gestul de a accepta, în fapt sau în principiu, structura episcopală de succesiune apostolică, ea creiază în aceeași măsură, un nou obstacol pe calea stabilirii unor legături de comuniune între ea însăși cu Biserica Catolică și cu Biserica Ortodoxă. E oare necesar să reamintim, pe de altă parte, că nerecunoașterea, din partea Bisericii Catolice, a validității hirotoniilor anglicane constitue un alt obstacol pe calea unității? »

Am mulțumit călduros, Mgr. Dumont, de a fi binevoit să precizeze pentru cititorii noștri aceste importante aspecte ale conjuncturii ecumenice actuale. Anumite piedici întâlnite pe drumul unității ni s'au părut astfel noi, în sensul că ele provin din însuși progresul pe care una sau alta din confesiunile creștine, l-a realizat sau crede că-l realizează, în străduința sa de a se apropia de alte confesiuni.

Ar fi desigur, greșit să se mărească peste măsură importanța acestor dificultăți, însă greșala n'ar fi mai mică dacă le-am subestima. Un ecumenism sănătos e dator să le privească în față cu seninătate. O distincție, de altfel foarte delicată, trebue făcută între ceea ce este esențial și ceea ce este secundar. Noi, catolicii, știm cât e de greu să te desbari de un obiceiu vechiu, chiar dacă nu are o legătură directă cu credința noastră; foarte ușor ni se pare că a te atinge de el înseamnează să ataci credința însăși; și chiar dacă reușim să ne desbărăm, nu rareori ni se întâmplă să cădem într'un exces contrar.

Așa cum sublinia Mgr. Dumont, cele mai serioase progrese au fost înregistrate pe tărâmul psihologic și acela al unei anumite rugăciuni în comun. Pe de altă parte, crearea unor organisme mixte de studiu ne îndreptățește să așteptăm și alte progrese substanțiale. Intr'adevăr, eforturile nu lipsesc în vederea depășirii obstacolelor; însă acestea trebuesc depășite, adică rezolvând problemele ele însile, nu « ocolindu-le » ca și cum n'ar exista.

Altminteri spus, comprehensiunea, răbdarea, dragostea, studiul stăruitor și desinteresat, rămân cheile ecumenismului și pe 1967.

AL CUVIOSULUI
ȘI DE DUMNEZEU PURTĂTORULUI PĂRINTELUI NOSTRU

NIL ASCETUL

CUVÂNTUL ASCETIC, FOARTE TREBUINCIOS ȘI FOLOSITOR,

Cap. 22

Tot meşteşugul are nevoie de timp şi de învăţătură multă, pentru a fi dobândit. Numai meşteşugul meşteşugurilor (arta artelor) se practică fără învăţătură. N'ar îndrăsni să se apuce de lucrarea pământului vreunul neiscusit, nici de lucrurile medicinii vreunul neînvăţat. Cel din urmă s'ar face de ruşine prin faptul că nu poate folosi cu nimic pe cei ce sufăr, ba le face boala şi mai grea; iar cel dintâi, prin faptul că face pământul cel mai bun, înţelenit şi părăginit. Numai de evlavie îndrăznesc să se apuce toţi neisprăviţii, ca de ceva ce e mai uşor ca toate; şi mulţi socotesc lucrul cel mai greu de izbândit, ca pe cel mai uşor; şi ceea ce însuşi Pavel spune că încă nu a primit,[1]) susţin că cunosc cu de-a-mănuntul cei ce nu ştiu nici măcar că nu cunosc. De aceea a ajuns dispreţuită vieaţa monahală şi cei ce se îndeletnicesc cu ea sunt luaţi în râs de toţi. Căci cine nu va râde de cel care ieri ducea apă în crâşmă, văzându-l azi ca învăţător al virtuţii, purtat în alai de învăţăcei, şi de cel care de abia azi dimineaţă s'a retras din ticăloşiile vieţii de oraş, ca mai pe seară să umble prin toată piaţa cu mulţime de ucenici după el? Dacă aceştia ar fi fost convinşi că se cere mare osteneală ca să aduci pe alţii la evlavie, şi ar fi cunoscut primejdia cu care e împreunat acest lucru, ar fi renunţat la el, ca la unul care întrece puterile lor. Dar câtă vreme nu-şi dau seama de aceasta şi socotesc că e lucru de slavă să stea în fruntea altora, se rostogolesc cu uşurinţă în această prăpastie şi cred că este uşor să se arunce în cuptorul aprins, stârnind râsul celor ce le cunosc vieaţa de ieri şi mânia lui Dumnezeu, pentru această îndrăzneală necugetată.

Cap. 23

Căci dacă nimic nu l-a cruţat pe Eli de mânia lui Dumnezeu,[1]) nici bătrâneţea cinstită, nici vechea îndrăznire, nici cinstea preoţească, fiindcă n'a purtat grijă de îndreptarea fiilor săi, cum vor scăpa acum de o asemenea mânie cei ce nu se bucură la Dumnezeu nici de încrederea datorită vechilor fapte şi nu cunosc nici chipul păcatului sau calea îndreptării, ci s'au apucat neîncercaţi de un lucru aşa de înfricoşat, numai pentru dragostea de slavă. De aceea mustrând Domnul la aparenţă pe farisei, le zice: „Vai vouă cărturarilor şi fariseilor făţarnici, că înconjuraţi marea şi pământul, ca să faceţi un prozelit, şi când îl aflaţi, îl faceţi pe el fiul gheenei, îndoit decât voi".[2]) Căci de fapt prin înfruntarea acelora îi mustră pe cei ce vor fi stăpâniţi pe urmă de aceleaşi greşeli, ca, luând aminte la acel „vai", să-şi înfrâneze pofta lor necuvenită după slava dela oameni, dându-şi seama că ameninţarea lor este mai înfricoşată. Ruşineze-i pe aceştia şi Iov,[1]) fie ca să aibă aceeaşi grijă de cei supuşi ca şi acela, fie ca să renunţe la o astfel de supraveghiere, deoarece nu ştiu să facă aceleaşi lucruri ca şi acela şi nu voiesc să depună aceeaşi străduinţă pentru cei de sub grija lor. Căci dacă acela, voind ca fiii săi să fie curaţi şi de întinăciunile din cuget, aducea în fiecare zi jertfe pentru ei, zicând: „Se poate ca fiii mei să fi cugetat în inima lor rele împotriva lui Dumnezeu",[2]) cum îndrăznesc aceştia, cari nu pot deosebi nici măcar păcatele văzute, pentrucă praful din lupta cu patimile întunecă încă judecata lor, să ia asupra lor supraveghierea altora, şi cum primesc să tămăduiască pe alţii, până ce nu şi-au tămăduit încă patimile lor şi încă nu pot, pe temeiul biruinţii lor, să-i călăuzească pe alţii de asemenea la biruinţă?

Cap. 24

Căci trebue mai întâi să se lupte cu patimile şi cu multă trezvie să-şi întipărească în memorie cele întâmplate în cursul luptei, ca apoi, pe baza celor ce li s'au întâmplat lor, să înveţe pe alţii cele ale luptei şi să le facă biruinţa mai uşoară, zugrăvindu-le de mai 'nainte cursul şi meşteşugul războiului. Fiindcă sunt unii cari au biruit patimile prin marea lor asprime în vieţuire, dar nu cunosc meşteşugul biruinţii, deoarece, războindu-se ca într'o luptă de noapte, n'au urmat legilor războiului, nici nu şi-au îndreptat mintea cu de-a-mănuntul spre cursele vrăjmaşilor. Aceasta a făcut-o simbolic şi Iisus al lui Navi, care, după ce a trecut oastea Iordanul în vremea nopţii, a poruncit să se scoată pietri din mijlocul râului şi să le zidească afară de râu şi să scrie pe ele cum au trecut Iordanul.[3]) El a dat să se înţeleagă prin aceasta că trebue scoase la arătare gândurile adânci ale vieţuirii pătimaşe şi ţintuite ca pe un stâlp în văzul altora, spre a nu se ascunde cu pismă cunoştinţa pe care ar putea-o lua şi alţii. In felul acesta va fi cu putinţă ca nu numai trecutul să cunoască chipul în care s'a făcut trecerea, ci şi cei ce se hotăresc la acelaşi lucru să-şi facă trecerea uşoară, şi experienţa unora să fie spre învăţătura altora. Dar acestea nu le văd aceia, nici nu ascultă de alţii cari li le spun. Vrând să aibă numai ei cunoştinţa, poruncesc fraţilor slujbe de rob, de parcă ar fi cumpăraţi pe bani, punând toată slava lor în a sta în fruntea mai multora. Este o adevărată întrecere între ei, fiecare luptând să nu poarte în convoiu după el un număr mai mic de robi, ca ceilalţi, dovedind astfel o stare sufletească mai de grabă de cârciumari, decât de învăţători.

Cap. 25

Fiindcă atunci când socotesc că e ușor să poruncească cu cuvântul, deși sunt grele cele poruncite, dar nu se încumetă să învețe cu fapta, ei fac vădit tuturor scopul lor, că își însușesc adecă această conducere nu străduindu-se ca să folosească celor ce vin la ei, ci ca să-și împlinească propria plăcere. Învețe cei ce vreau, dela Avimelec și Ghedeon, că nu cuvântul, ci fapta duce pe începători la imitare. Cel dintâi, adunând o sarcină de lemne, după ce a purtat-o, a zis: „Faceți și voi în felul în care m'ați văzut pe mine".[1]) Iar celalalt, învățându-i să facă o treabă ostășească și făcând însuși întâi acest lucru, a zis: „Să vă uitați la mine și așa să faceți".[2]) De asemenea Apostolul zice: „Trebuințelor mele și ale celor ce sunt cu mine au slujit mâinile acestea".[3]) Dar însuși Domnul făcând și apoi învățând, pe cine nu îl convinge să socotească mai vrednică de crezare învățătura cu fapta, decât pe cea prin cuvinte? Aceia însă închid ochii la aceste pilde și poruncesc cu îngâmfare cele ce sunt de făcut. Iar când par să știe ceva despre acestea, din auz, ei sunt asemenea păstorilor mustrați de Prooroc pentru neiscusință, cari poartă sabia la braț și de aceea, după ce își tae brațul, își scot și ochiul lor drept.[1]) Căci nepurtând grijă de fapta dreaptă, din pricina nedestoiniciei, aceasta stinge, deodată cu încetarea ei, și lumina vederii (contemplației). Aceasta o pătimesc cei ce povățuesc crud și neomenos, când au la îndemână puterea de a pedepsi: îndată li se sting cugetările contemplative cele de-a dreapta, iar faptele, lipsite de contemplație, se veștejesc. Astfel cei ce și-au legat sabia nu la șold ci la braț, nu mai pot nici să facă, nici să știe ceva. La șold își leagă sabia cei ce se folosesc împotriva patimilor proprii de cuvântul dumnezeesc, iar la braț cei ce vreau să aibă la îndemână pedeapsa pentru păcate străine.

Cap. 26

Astfel și Naas Amonitul,[2]) care se tălmăcește șarpe, amenință pe Israil cel străvăzător să-i scoată tot ochiul drept, ca să nu mai aibă nicio înțelegere dreaptă, care să-l călăuzească la fapta dreaptă. El știa că înțelegerea este pricina marei înaintări a celor ce vin dela contemplație la vieața practică. Căci unii ca aceștia săvârșesc fără greșeală ceea ce văd mai 'nainte, prin ochii pătrunzători ai cunoștinții.

Iar că e propriu oamenilor ușurateci, cari n'au dela ei înșiși nici un folos, să ia asupra lor ușor conducerea altora, e vădit și din experiență. Căci nu s'ar îndemna cineva, care a gustat liniștea și a început cât de cât să se ocupe cu contemplația, să-și lege mintea de grijile celor trupești, desfăcând-o dela cunoștință și trăgând-o spre lucrurile pământești, odată ce se află în cele înalte. Lucrul acesta e și mai vădit din acea pildă, așa de vestită, pe care le-a spus-o Iotam Sichemiților, zicând: „Au plecat odată copacii pădurii să-și ungă peste ei împărat. Și au zis către viță: vino și împărătește peste noi. Și a zis vița: Lăsa-voiu eu oare rodul meu cel bun, pe care l-a slăvit Dumnezeu și oamenii, ca să merg să stăpânesc peste copaci"? De asemenea n'a primit nici smochinul pentru dulceața lui, nici măslinul pentru uleiul lui. Mărăcinele însă, lemn neroditor și spinos, a primit stăpânirea, o stăpânire care nu avea nici în ea și nu afla nici în copacii supuși, nimic care să o facă plăcută.[1]) Căci pilda spune nu de copacii Raiului, ci de ai pădurii, că au lipsă de conducere. Astfel precum vița, smochinul și măslinul n'au primit să stăpânească peste copacii pădurii, bucurându-se mai mult de rodul lor decât de cinstea domniei, tot așa cei ce văd în ei vreun rod al virtuții și simt folosul lui, chiar dacă îi vor sili mulți la această domnie, nu primesc, prețuind mai mult folosul lor decât conducerea altora.

Cap. 27

Iar blestemul, pe care li l-a vestit în parabolă mărăcinele copacilor, vine și asupra oamenilor cari fac la fel cu aceia. „Căci sau va ieși, zice Scriptura, foc din mărăcine și va mistui copacii pădurii, sau va ieși din copaci și va mistui mărăcinele". Așa și între oameni, odată ce s'au făcut învoieli nefolositoare, neapărat va urma o primejdie, atât pentru cei ce s'au supus unui învățător neîncercat, cât și pentru cei ce au primit stăpânirea în urma neatenției ucenicilor. De fapt neiscusința învățătorului pierde pe învățăcei. Iar negrija învățăceilor aduce primejdie învățătorului, mai ales când la neștiința aceluia se adaugă trândăvia lor. Căci nici învățătorul nu trebue să uite ceva din cele ce ajută la îndreptarea supușilor, nici învățăceii nu trebue să treacă cu vederea ceva din poruncile și sfaturile învățătorului. Pentrucă e lucru grav și primejdios, atât neascultarea acelora, cât și trecerea greșelilor cu vederea din partea acestuia. Să nu creadă învățătorul că slujba lui este prilej de odihnă și de desfătare. Căci dintre toate lucrurile cel mai ostenitor este să conduci sufletele. Cei ce stăpânesc peste dobitoacele necuvântătoare, nu au nicio împotrivire din partea turmelor și de aceea lucrul lor merge de cele mai multe ori bine. Dar celor ce sunt puși peste oameni, felurimea năravurilor și viclenia gândurilor le face foarte grea conducerea, și cei ce o primesc trebue să se pregătească pentru o luptă obositoare. Ei trebue să îndure fără supărare scăderile tuturor, iar datoriile neîmplinite din pricina neștiinții, să-i facă să le cunoască, cu îndelungă răbdare.

EA E!

Ne sapă fântână seacă
Pentru exodul oaselor noastre
Văzute și nevăzute.
N'are struguri în vie
Nici noimă, nici candelă.
Cinică albină
Își leapădă pruncii.
În creștetul stelelor
Sare, licheni.

Primăvara înfloresc spinii
De ce înfloresc spinii primăvara?
O coroană de spini
Două coroane de spini
Se răstignește crucea.
Ascultă fluviile ferecate
Uită-te la munții pleșuvi de nimic.
Țară-grădină
Unde-ți este memoria?
Unde, isvoarele?

Atena Ierusalim Voroneț

Cuvântul scapă cuvântului
Nu însă pustiului
Pustiul nu pustiește
Ci adeverește.
Vânătae pentru vânătae
Ochi pentru dinte
Dinte pentru facere.
Pe sub pietre trece timpul
Apă'necată
Cerc răzlețit.
Înlemnește mirarea
Înlemnesc morții.

Stătătoarea

Ucig'o toaca!

Ioan Cușa

No man's land

Am plecat peste netrebnice căi
uscatele buze blestem greu arcuind.
Paseri măestre, nopţile reci
zămisleau primăvara prin crengi
și albe, pe lacteele căi
galaxii tremurânde creșteau.
Pașii zilelor apăsau peste noi
înfrângeri sau visuri ...

Treceam împreună
cu hainele vechi în lumile noi.

Așa a început. In aritmetica ceasului necunoscut, produsul se îngrămădea peste cât, iar noi rătăceam prin geometria stărilor. Faţa neagră a timpului în care locuiam ne învăluia nupţial. *Doar suspinul leneșului râu adăpa liniștea nopţii, tăiș nesfârșit de aripă pe muchea unui cerc de boltă aeriană.* "Dincoace" ne privea dinapoi, iar "dincolo" trăgea zăvorul peste "Ușile Mari". Desculţi, așteptam cântecul-semn. Din firul încâlcit al memoriei, faţa albă a timpului deslușiam. *Nu s'a sfârșit.*

Ne-am întors către noi pe alte căi.
Semnele treceri se încrustau
pe trunchiul arborilor-piatră de hotar.
Feţele timpului se amestecau
și unghiul
își rotunjise colţurile
ca un gât de cal arcuit de zăbală.
Eram înlăuntru... Eram afară ... ?

Zăboveam în amurgul feţelor încrucișare.

fr. André Scrima

Semantica unei alte întoarceri :
o « Poveste cu Ţigani »

Lui L. M. Arcade,
pentru Matei Caragiale, Ion Barbu,
V. V., S. T., precum şi alţi nenumiţi
ai Tagmei de Taină.

O carte (L.M. Arcade : Poveste cu Ţigani) ivită nu demult (Paris, 1966, colecţia « Caietele Inorogului ») ce se vrea nu atât citită — e, orişicum, riscul consimţit al fiecărei cărţi — cât, am spune, întâlnită, cercetată, re-cunoscută. După care, s'ar putea întrevedea mai multe răspunsuri. Desfăşurarea epică, susţinută de o anecdotă de mult familiară graiului în care e scrisă, va evoca pentru mulţi istoria sau (dar aici e aproape acelaş lucru) un fragment din istoria satului românesc, materie predilectă a unei tradiţii literare consacrate. Conţinutul ar trezi apoi, meditaţia mai la adânc a faptelor povestite, cerând desluşiri, chemând hermeneutica evenimentelor totodată cumplit de înalte în a-temporala lor semnificaţie, şi cu totul apropiate prin ceea ce închipuesc dintr'o zodie umană unanim împărtăşită : foarte probabil, aici vor fi pe rând mobilizate miturile străvechi, constantele folclorice, inevitabilele analogii literare şi chiar — de ce nu? — descifrările istorico-politice în lumina actualităţii. Toate acestea parţial justificate şi, laolaltă, fundamental insuficiente (dacă nu deadreptul eronate). Deoarece textul lui L. M. Arcade stărue, esenţial, într'o altă zonă de sens, refuzând să se lase cuprins, şi cu atât mai puţin istovit, de aceste interpretări subalterne. El se cere neapărat întâlnit şi pătruns în *sine*, înţelegând prin aceasta locul anumit de unde « povestea » îşi extrage şi fiinţa şi durata : *cuvântul*. Cu un fel de până acum rar împlinită desăvârşire « în istoria literelor române » (fie spus fără teamă de poncif), L. M. Arcade a înfăptuit actul poetic originar de a face să răsară împreună îngemănate, printr'un *limbaj sie-şi restituit*, şi *povestea*, şi *noima* şi *deslegarea*. Restul, e supra-adăugat (ceeace nu vrea să spună necesarmente neîndreptăţit) : şi purcezând s'o arătăm în aceste sumare rânduri, încercăm simţământul vinovat al grabei, acolo unde s'ar fi cerut un răgaz larg-dăinuind între vrajă şi luciditate.

Povestea. De ce povestea? Intrebarea astfel pusă ţinteşte mult dincolo de tărâmul criticei sau istoriei literare : ea radicalizează, credem, conştiinţa unei anumite stări a omului, şi poate mai cu seamă a omului zis « de astăzi ». Acesta îşi găsise odinioară, la începuturile lui istorice, în ceea ce se cheamă cu un înţeles vast « literatură », un limbaj, o modalitate de expresie potenţată a existenţei şi căutării sale. « Literar », el îşi stabilise locul reprezentării de sine, îngăduind astfel, în intervalul (re-prezentare) fără încetare sporit şi prin aceasta dominat, apariţia sensului. Cuvântul trecea de la om la om, de la om la lucruri, semnificând comunicarea şi, la limită, trecea dincolo de el însuşi, împlinind semnificarea. Ori, poate adusă de curbura timpului, poate vlăguită de propria-i căutare sau, mai simplu, înclinându-se la capătul actual al traiectoriei sale sub puterea unor misterioase legi ciclice, aceeaşi literatură atinge azi starea sa de intransivitate. Ne mai acceptând imaginea-reprezentare drept punte dinspre realităţi înspre sine, oprindu-se în cuvântul desprins de propria-i transcendenţă, ea nu mai cere să treacă dincolo de limbajul ce-şi face un conţinut din mărturisirea singurei sale forme. Intoarsă astfel asupra sa însăşi în căutarea ultimei sale esenţe, într'un fel de celebrare chinuită a ceea ce Mallarmé vroise la origini drept somptuoasă ceremonie a cuvântului de sine grăitor, literatura contemporană constată abolirea spaţiului unde sensul împlineşte, descifrându-le, mereu crescuta extază a lucrurilor. Când des-semnificarea pune stăpânire pe lume, literatura descrie cu necesitate limitele de la care începând, natură şi cultură, raţiune şi inimă, gândire şi acţiune, după cuvintele unui scriitor al zilelor noastre, « s'ouvrent sur une *béance* et restent reliés et béants entre eux ». Cuvântul nu mai ajunge lumea.

Scrierea lui L. M. Arcade vine de altundeva. Ea răspunde poate, ocult, — aceasta fie spus în treacăt, căci nu şi-o propune cu dinadinsul — « clipei de faţă » a unui destin literar, cel pe care l-a înfăţişat până acum. Dar aceasta numai pentrucă, urcând cu povestea românească (şi înălţându-o la rându-i înspre orizontul ei absolut), ea asumă funcţiunea organică, suprem dificilă, a adevăratei povestiri. Acolo unde discursul literar încetează, reîncepe povestea. Şi ce spune ea? Nimic *despre* lume, încă mai puţin despre oameni-eroi literari : ea *povesteşte lumea*. Intr'un fel direct, tranzitiv (aşa precum copila adormită de Rilke în peisagiul orfic *dormea lumea* : « Sie schlief die Welt »), răsfrângând

aproape nemijlocit în cuvinte, tainica înălţare a sensului de la chiar originile fiinţei grăitoare. Redevenit semn, cuvântul povestei nu mai relevă în primul rând de gramatică, ci de semantică. Asemenea oracolului ştiut de Heraclit, el nu vorbeşte, nici nu ascunde, ci semnifică. Fără îndoială, această vrednicie dintâi, aproape hierurgică (şi deci literalmente «de-ne-mai-înţeles») a cuvântului-de-poveste, este propusă de o vastă tradiţie studiată adesea în toate articulaţiile ei, în care Răsăritul deţine evidente întâietăţi (nicidecum reductibile la singura interpretare sociologică prin persistenţa întârziată a miturilor şi ritualelor arhaice). Răsăritului, mai curând, i-a fost dat să privegheze o sursă nesecată a realului, tărâmul imaginant *(l'imaginaire)* unde se sărbătoresc ascuns, marile reîmpăcări între om şi lumea înstrăinată sub alte orizonturi de însuşi activismul său. In felul său, Ion Barbu o va fi spus *în sine* : « *Să prade tremuratul plai de vis, prielnic potrivirilor de stele* ». *(Desen pentru cort)*. Nopţile fabuloase *(O mie una)* ale povestei orientale, de pildă (pildă într'adevăr privilegiată) trasează geodezicele—o, cât de riguros exacte! — alcătuirii de vis[1] a lumii după care se călăuzesc peregrini în mistuire şi corăbieri mântuind astfel, la capătul lor, viaţa povestitoarei.

Nu importă aici până în ce măsură *felul-românesc-de-a-povesti* participă structural la o anumită tradiţie orientală strict considerată. Orice s'ar putea spune despre elementul său tematic, ea s'a definit sub rânduiala unor ritmuri îndeajuns de originale pentru a organiza citirea lumii într'o semantică proprie. Dar foarte rar i s'a întâmplat să răzbată, prin mediaţia unui limbaj în acelaş timp meşteşugit şi cu totul transparent, până lângă culmile literaturii « majore ». (Nu uităm bineînţeles, povestea « *Crailor de Curtea Veche*»— şi despre ea vom mai vorbi).

Deschisă precum o carte de semne, povestea lui L. M. Arcade, ne întâmpină cu o « Predoslovie » cel puţin tot atât de grea de sens ca a gromovnicelor de demult desluşind înţelesuri veşnice; o redăm aici întreagă pentru cei ce nu o cunosc încă :

Decudimineaţă întindeam drapele dealatul drumului, aşteptând trecerea Domnilor Cavaleri spre câmpul de luptă. O făceam toţi cu grijă, cu sârg sprinten, fiecare în dreptul casei fiecăruia, în fiecare zi. Aşa devenise datina, aşa trebuia să fie. Pentru cât de puţinul astâmpăr al prafului sau al noroaielor (după anotimpuri) pentru slava Cavaleriei, spre răsfăţul nădejdilor noastre. Câteodată copita cailor murdărea sau găurea ba roşul ba altă culoare. Peticeam sau spălam îndată, fără silnicie, fără gând ascuns. Era pe drum de luptă. Într'o zi un sătean buimac uită să-şi întindă după cuviinţă drapelul. Unul dintre cavalerii Ascultători prinse de veste, se opri scurt şi dădu să strige înflăcărat de mânie. Apoi deodată se răsgândi, smânci arma şi trase un foc în livada vinovatului care, desmeticit, leşină deanpicioarelea. O pasăre căzu, o cioară sau o coţofană. Trei zile şi trei nopţi pasărea rămase locului ca o dojană neagră, ca o mărturie vie a fărădelegii. Nici câinii nici pisicile nu îndrăsniră s'o atingă, ci-i dădură numai târcoale pe furiş. Domnii Cavaleri erau temuţi.

Când împlineau vreo mare izbândă sau chiar şi vreo nouă victorie, Domnii Cavaleri veneau în biserica satului, unde popa le cânta din răsputeri slujbe de laudă şi preamărire. Drepţi ca suliţele, mai drepţi ca fierul, aşa stăteau, împodobiţi de linişte, în timp ce noi îngenunchiam. Când popa se oprea o clipă, fie ca să înceapă mai răsunător, fie ca să răsufle, nu se auzea niciun svon, niciun murmur. Înlemneam şi noi ca'n sicrie, sub ghem de temută mătanie, de până şi genele ne înţepau. Într'o zi, când atinsesem un asemenea străfund de vrăjită încremenire, un plod, adus de o ţărancă, începu să strige ca muşcat. Simţii o sguduitură, îmi zisei repede că biserica o să se prăbuşească. Privii totuşi în sus. Domnii Cavaleri arcuiseră sprânceana şi aruncau de sub pleoapele lor măruntele dar muşchiuloase, o lumină tulbure ca un plumb topit. Chipurile le tremurau roşii de stârnire şi mi se păru un răstimp (sporit de opintirile ţărăncii care se străduia să-şi înăbuşe plodul cu o năframă) că raci fierbinţi o să le ţâşnească perechi de sub pielea obrajilor. După ce căldura se mai încinse şi după ce se stârni şi popa cu aburii cădelniţei, toţi Cavalerii bătură din călcâie dintr'odată, foarte scurt, ca unul singur. Cât ai clipi, cu'nfrigurată râvnă, sătenii goliră biserica, unii'n genunchi, alţii pe brânci. Slujba fu cântată până la sfârşit, numai pentru auzul Cavaleriei, în timp ce noi ne perpeleam afară, pe sub ziduri, cu « vino Iisuse » cu « mântuie-ne Doamne » şi alte rugăciuni de ruşine şi remuşcare. Mărturisesc făţiş că în ciuda straşnicului răcnet de copil nărăvit (care fu dus la babe pentru descântec), Domnii Cavaleri nu făcură din mâni ori din picioare, înainte şi după bătaia din pinteni, nicio altă mişcare ostăşească, oricât de mică, de parcă nu s'ar fi întâmplat nimic! Domnii Cavaleri erau pioşi.

Seara, când se întorceau de pe câmpul de luptă, desvelindu-şi rănile şi vara şi iarna, după datina războiului, noi toţi strigam « viaţă, viaţă Cavaleriei, viaţă » şi-i îmbiam cu ce brumă puteam găsi prin sărăcia noastră (pâne proaspătă, caş dulce ori poame), bucate pe care le potriveam — fiecare în dreptul casei fiecăruia — la marginea şanţului, pe scânduri răzămate'n doi bolovani. De obicei pregătirea noastră nu folosea, fiindcă dedaţi cu graba armelor şi muncile lor neistovite, Domnii Cavaleri nu se prea îndurau să guste din prinosul nostru bucuros. Într'o seară, un cavaler străpungător arătă cu vârful săbiei un ciubăr adânc şi lătăreţ, făcut anume pentru capul vitelor de plug, plin până la gură. Ţăranul îl săltă cu greu, dar foarte repede. Cavalerul gustă, apoi scuipă. Apa era sălcie. Înfricoşat, ţăranul se piti sub ciubăr, pe care-l ţinu proptit în gât şi'n umeri, bolborosind încet « viaţă, viaţă Cavaleriei, viaţă ». Sabia se învârti în aer şi o clipită avui vedenia capului netrebnic, căzând dincolo de şanţ, tot aşa, bolborosind. Dar spre mirarea tuturora, Cavalerul plesni numai coapsa armăsarului cu latul săbiei, poruncind pur şi simplu vinovatului să bea toată apa. Ţăranul bău cu greu, dar foarte repede. Cavalerul plecă în zăngănit de pinteni şi alte înfricoşate svonuri de bătălie, în timp ce ţăranul alunecă pe şezut, lăţit ca o broască. Aşa rămase vreme de-un ceas, apoi gemu, năduşi, se urni până'n ogradă, unde după ce

1. — « Iar noi strigarăm : Abraham ! Tu ai crezut visului tău ! Cu adevărat, aceasta este vădita încredinţare! » *Coran*, XXXVII, 104-106.

căzu ca o buturugă, începu să se svârcolească deabinelea. Spre miezul nopții strigă că o să moară și-și chemă toate rubedeniile ca să le împartă avutul. Când ograda se umplu, țăranul vinovat vărsă toată apa, apoi trăi. Ar fi fost păcat să moară. Domnii Cavaleri erau drepți. (pp, 9-12)

Noima. Nu e nevoe să ieșim, prin tâlcuire, din poveste pentru a-i pătrunde înțelesul : s'ar cere, dimpotrivă, să intrăm încă mai la adâncul ei. Tipul de ficțiune ce o constitue literar (altminteri spus, locul unde se situează povestitorul față de ceeace *se* povestește), ne deschide o primă cale spre lăuntru. Nu e, evident, vorba numai de o tehnică ci de un stil, mai mult încă, de un *duh* în care se rostesc neștiut impulsul originar și categoriile constitutive ale unei culturi. Ce semnificativă tipologie s'ar putea alcătui (pentru a ne mărgini la singură *arta* de a povesti din zona istoriei literelor, excluzând mitologia) între, de pildă, moda oarecum frivolă și repede dispărută a autorilor secolului XVIII, întrerupându-și discursul pentru a schimba cu cetitorul « un clin d'œil » complice, luându-l drept martor și judecător a ceeace e în curs de povestire *(« Tu sauras sans doute d'expérience, ami lecteur, qu'un jeune homme pour donner à ses protestations d'amour, suaves déclarations, beaux discours... »)* sau prevenindu-l, îndatoritor, încă de la enunțarea capitolului respectiv (Ch. IVe, «*où le lecteur fait la connaissance de...* » Ch. VIIIe, *où l'auteur raconte comment...* ») că totul nu e *decât* poveste, lumea cotidiană și familiară continuând neturburată « în ea însăși »; sau discursul literar al veacului XIX, contemporan propriei sale desfășurări și tinzând să închidă în sine totalitatea realității ; sau, însfârșit, «le nouveau roman », noul mod al limbajului, neutru, nelocalizat, vorbind singur într'un murmur necontenit, cuvântări străine intervenind « din afară » străbătând aluziv ireparabila finitudine...

Ci ar trebui, poate să ne întoarcem încă odată înspre povestea absolută a celor « *O mie și una de nopți* »*(Alif leila ua leil)* : trecând, în cuprinsul ei, din poveste-în poveste-în poveste..., căutarea tinde dincolo de fabulă (partea Șeherezadei « literare ») la întrebarea dintâi : *Cine vorbește? Unde e începutul? Il vom mai atinge oare?*[2]

Ori, iată povestea lui L. M. Arcade călăuzindune de la sine spre miezul ei de sens, spre noimă.

Precum se cuvine, locul ei este utopic, timpul-ucronic : ea se întâmplă ființei, și omul o rostește în numele ei. Predoslovia mai sus citată, deschizând amplu spațiul românesc, înveștmântă cu o gravitate de dincolo de om fiecare personagiu. Nu « soarta » îi mână ci un fel de încă nedeslușită turburare a stihiilor ce crește, prinde grai și chip, fără să iasă din discreția tărâmului originar (situat dincoace? dincolo de ceeace se spune?); astfel încât abia la pag. 29, numele povestitorului se ivește, nesingularizându-se însă în felul unui erou literar : *Eu, dascălul școlii, pe nume Antim...*

Căci povestea începuse în felul ei :

Într'o dimineață de toamnă când războiul devenise sfânt (și războiul devenea din ce în ce mai sfânt), într'o vreme aprigă la hotare dar și amară la noi... pe când și morții prinseseră să ne prigonească... se întâmplă o nenorocire fără pereche. Un țăran numit Vifor (dar i se zicea și Năpârleaz) descoperi în beci, în ungherul unde-și ținuse osânza, un dușman în carne și oase, un țigan viu. Fu ca o a doua năpastă, ca un potop de'ngheț.

Trebue să spun că pe vremea aceia, țiganii deveniseră dușmanii noștri de moarte și chiar de dincolo de mormânt : arătări de negreață, năpârci pitite, strigoi la drumu mare. Toți cei prinși fuseseră tăiați în bucăți de Domnii Cavaleri și svârliți într'un smârc. Era și un proverb : « ne-a rămas un sat, ca un ou curățat ». (p. 15)

Să înlăturăm deci « traducerea », ispită prea ușoară. « Țiganii sunt țiganii, țiganii sunt dușmanii » nu contenește a atrage luarea aminte dascălul Antim. Ei sunt *dușmanul.* Lor le revine privilegiul ambiguu de a fixa implacabila agresivitate a Domnilor Cavaleri pentru a-i vădi ascunsa-i motivare. Domnii Cavaleri se luptă împotriva « Originei », aceasta e misiunea lor « istorică », și ea asumă, necesar, forma fabuloasă a războiului : « *O, veacul legiuise militar* », descifra Ion Barbu *(Desen pentru cort)* chipul temporalității. Nu orice războiu, bineînțeles, ci doar acela care nu cunoaște limite, căutarea inocenței fiind țelul său : « ne-a rămas un sat ca un ou curățat ». Războiul devine astfel, răsturnat, « sfânt și tot mai sfânt ». « *Triumful definitiv al ateismului va putea libera omenirea de orice simțământ de datorie față de origine, față de* causa prima. *Ateismul și un fel de a doua inocență sunt două lucruri absolut de nedespărțit* ». (Nietzsche — *Genealogie der Moral* I-60).[3]

---

2. — « 1001 de nopți » . Grafia cifrelor arabe închide aici un minunat tâlc aritmosofic : ultima unitate (unu = *Aleph*), contestând rotunjimea de cerc a miei (1000), năzuește vibrând să reîntâlnească primul -1- principiu, peste non-dimensionalitatea punctului zero (adevăratul semn arab pentru zero fiind punctul:●) «*Essaie une fois de te refermer, ne serait-ce qu'un instant, que je sache où tu commences, où tu finis, cercle indifférent* » . Pentru *cine vorbește?* se cere pătrunsă întrebarea lui Nietzsche. *Genealogie der Moral, 1-5.*

---

3. — Și încă (cităm o excelentă traducere franceză) : « *Je suis remonté aux origines : ainsi je suis devenu étranger à tous les cultes ; tout à l'entour de moi s'est fait étranger et désert. Mais ce qui en moi inclinait à l'adoration a secrètement germé ; alors un arbre a surgi hors de moi, et je suis assis dans son ombre : c'est l'arbre de l'avenir* » . (Ainsi parlait Zarathoustra, trad. de Maurice Betz, Galimard 1947, *Notes et aphorismes*, p. 387).

Domnii Cavaleri râvnesc inocența, nevinovăția ce nu poate veni decât de la începuturile aparținând Originei. Ori, în istoria de azi, « modernă » oricând, o asemenea origine nu se poate închipui. Omul nu se descoperă pe sine decât în legătură cu o istoricitate dată. Niciodată contemporan *Originei* ce se lasă întrevăzută numai pentru a se îndepărta, el își închipue atunci, condiția sa istorică ca aceea a unei ființe fără obârșie, « ne având nici zi, nici loc », rupt de începutul ce l-ar putea restitui sie-și contemporan propriei sale existențe, *inocent*. Printre toate lucrurile ce se ivesc și dispar în timp, el singur nu-și mai cuprinde *starea* fiindcă nu-și mai recunoaște obârșia : ce-i va mai rămâne atunci de făcut decât să siluiască *întoarcerea originei* sub forma curăției viitoare, a triumfului total al istoricității?

Ca orice poveste adâncită, scrierea lui L. M. Arcade, înviază virtuțile unei gnoze exacte. Nu știm dacă scriindu-o el s'a gândit explicit — e de altfel puțin probabil — la rostul cosmogonic menit țiganului de folclorul românesc (printre altele) pentru care o tainică și de nezdruncinat cumpănire între bine și rău poartă, de la începuturi, înțelesul istoriei. Oricum ar fi, țiganii povestei sale, întruchipări ale jumătății de noapte a lumii, se vor lichidați fără crușare de Domnii Cavaleri. Ci pentru toată durata veacului — parabola Evangheliei va fi propovăduit de mult scandalul, — neghinele sunt irevocabil amestecate grăuntelui celui bun; numai îngerilor le este dat să le smulgă, eschatologic, la plinirea din urmă a vremii. De aceea Domnii Cavaleri îi vor simula fatal (și aici paginile lui L. M. Arcade dobândesc un fel de ascuțime ultimă, măiestru conținută în desfășurare egală a povestei care, am spus-o, nu aparține nimănui : povestește lumea), parodiind, în chip neîngăduit, în veac, cereștile ierarhii areopagitice.

De spus trebue s'o spun cum se svonea pe atunci. Cei dintâi, în capătul rândurilor, cu torțe și făclii, pășeau, călare, Cavalerii Arzători. După ei cei Luminători, după ei cei Pustiitori. Unii ziceau că flăcările le țâșneau deadreptul din mâni, dar alții că nu era adevărat, că mânile și le păzeau de foc ca toți oamenii. Cei de pe urmă, neclintiți, grei de putere, turnați în fier, hotarnici parcă, pășeau, tot călare, Stăpânii Stăpânilor, însăși Domnii Poruncitori. Uneori se opreau cu toții îndelung prin sate, fără cuvânt, făcând numa niște mișcări încete și migăloase din brațe și degete, de ai fi zis că plivesc flori rare ori culeg omizi. Alteori, unul dintre Domnii Domnilor țintuia fără răgaz vreo casă alăturea, sau vreun sat în zare, întinzând și mâna săgeată. Atunci săltau arși de poruncă cei Slujitori și-atunci atunci, năvalnici, (în aceiași sfântă ordine!) Cavalerii Arzători. După ei cei Luminători, după ei cei Pustiitori. « De ieri seară parcă deadreptul inimile ne-ar fi curățit », spuse cu ochii în lacrămi fugarul, apoi adause : « Când pornesc, strigă de tremură și piatra, dar nu se'nțelege ce anume, Aove sau Iiove, vreo poruncă. Câțiva de la noi ar fi văzut cum își trimit strigătul înainte, hăt, hăt, pe câmp, mai iute ca ropotul copitelor, și cum din strigătul ăsta căzător, Aove sau Iiove, țâșnesc flăcări. Însă alții spun că nu e adevărat, că așa fulgere n'au prin armurariile lor și că și caii nici altfel decât alți cai nu le nechează ». Fugarul suspină : « de'nalți cât sânt, cine să-i înțeleagă ? » « Pentru noi, pentru noi... » îngână, stins ca un amin, unul dintre sătenii noștri. (pp. 85-86)

Strigătul lor însuși, purcezând parcă dintr'o celebrare a « marilor eleusinii » (« *Iiove, Aove* »), își va stinge și el înfocarea teurgică întoarsă de la menirea ei : nu peste mult va sluji, jalnic de ademenire vânzătorilor de curiozități din Apus. (pag. 192).

Pe încetul, secretul Domnilor Cavaleri se desvăluie tragic : e însăși ambivalența istoriei pe care vor s'o impună. In lupta lor împotriva rânduelii originare, ei devin legiuitorii despotici ai unei alte rânduieli, fără milă, fără iubire : « satul » îi suferă întemeiat în răbdarea lui dintâi, trecându-și salutul (moștenit poate de la vreo neștiută stelă faraonică? « *Viață, sânge, putere* », erau sărbătoriți Domnii Egiptului străvechi) propriei lor înrobiri, « viață, viață Cavaleriei, viață ». Revoltați împotriva stihiilor (și, zugrăvind deruta Domnilor Cavaleri L. M. Arcade urcă până la înălțimea unei încleștări metafizice demnă de bătrâne apocrife gnostice, fără să părăsească însă o singură clipă, orizontul românesc unde totul se umanizează[4]), ei mimează pioșenia în « liturghii slujite numai pentru ei singuri », își caută, renegându-se, vicari în țiganii până ieri execrați și, în cele din urmă,

---

4. — După ce Domnii Cavaleri au curățat pământul cu foc, povesti bătrânul, s'au urcat pe-un munte înalt din miazănoapte. Acolo au prânzat și s'au închinat, apoi au prins să strige de n'au tăcut o zi încheiată, poruncind negurilor să ploaie și cenușilor să rodească. Atâta a fost puterea răcnetelor, încât se spune că unii dușmani au murit de vii prin căși lor, iar alții și-au luat câmpii, lepădându-și pușca. Dar negurile au stat neguri, cenușile cenuși și numa Ielele și Strigele au hohotit fățarnic...

O spuză de tăciuni licărea și s'adumbrea sub limbă istovită de flacără albastră. Bătrânul ședea în capul oaselor, rezimat de-o salcie. Alături, prăbușită peste-o roată a sacalei de parcă ar fi îmbrățișat-o, femeia priponită se jeluia încet. Tovarășii lor zăceau cu ochi închiși, împrăștiați ca butucii, pe creștetul și povârnișul movilei.

— În ziua a doua, urmă bătrânul, după ce s'au sinecat și mânecat cu evlavie și foc, da de prânzat și cinat mai cu anevoia... fiindcă și bucatele lor se răriseră (ori c'o fi fost de post), Domnii Cavaleri au trimis alte răsunătoare porunci negurilor și cenușilor, chiuind și mai măiestru, ba și pușcând. Și se spune că'n depărtări, inimile câte nu li se'nchinau crăpau în patru pe loc și că dușmanii morți se svârcoleau a căință prin morminte. Pân'și fugarii noștri, pripășiți pe la poalele muntelui se rostogoleau usturați, gemând « credem, credem », ca să mai trăiască. Și se mai spune că niște femei au născut înainte de vreme prunci cu chivere'n cap și brațe trei, al treilea ca iataganu. Iar abia uscați, copiii aceștia au scos țipete nestăpânite și-au dat să se cațere pe munte. Dar nici în ziua a doua negurile n'au stors ape și cenușile n'au rodit, iar copiii luptători, după ce au supt laptele femeilor noastre,

marea întoarcere a vremilor de ei pregătită, se va numi *nihilism* : oamenii, firea, ţara lâncezesc, cad în pustiire, pier.

Ani şi ani veri calde ne mistuiră verdeaţa, iernile veniră grele, cu furtuni de zăpadă, sau dimpotrivă, fără niciun fulg. Înecată de apele desgheţului ori arsă de ger, sămânţa putrezea stearpă'n pământ. De primăvara până iarna scoarţa copacilor se cojea, trunchiurile plesneau de uscăciune şi crengile stăteau ca beţele, uitate'n soare, fără flori sau frunze. Pătrunse până'n adânc, izvoarele secaseră, şi numai unele picurau o smoală neagră, o drojdie amară, de care, şi porcii se fereau. Holdele năpădite de bălării şi spini păreau ca după seceriş. Ici, colo, mai încolţea câte un lan de răsăriţă. Dar tulpinile rămâneau joase şi firave ca ale ovăsului, iar floarea, de cum se rotunjea, scăpăta ca'n amurg spre pământ. (pp.16-17)

Stările —patru— ale încercării se desfăşoară asemenea unui itinerariu iniţiatic, unor vârste cosmice în-durate şi răscumpărate înlăuntrul povestei româneşti : *Focul-Noaptea-Ingheţul-Copilul Primăverii*. Semnul devastării esenţiale — al « golului » — nu putea fi desluşit într'un fapt mai grăitor decât moartea necesară a preotului satului, Părintele Căruntu (= *Cel Vechi de Zile*, « Obârşia fără de Inceput », vezi cartea Proorocului Daniil, VII, 9 : *Palaios Himeron*, *Antiquus dierum*), bolind în pridvorul bisericii suferinde. Aproape pe nesimţite, suntem prinşi în « dialogul » înfiripat între el şi dascălul Antim venit să-l cerceteze; povestea lui L. M. Arcade se împodobeşte din nou aici cu o nemincinoasă — şi, am spune, pudică — frumuseţe pe când întreabă înţelesurile tăinuite ale stingerii Părintelui Căruntu (moare? nu moare? Consimte) :

— Părinte Căruntu, sunt foarte cuprins de teamă de câte sunt, de câte or să fie şi maicuseamă de soarta Sfinţiei Tale, care la toţi ne eşti prin astfel de vremuri streaşină şi ştergar de lacrămi. Ori vrei să ne laşi? Sătenii vorbesc multe. Unii spun că Sfinţia Ta freamătă să plece cu toiag şi sutană în vreo depărtată grădină, alţii că dimpotrivă, numai cugetul o să-ţi adoarmă şi trupul o să ne rămână, chiar de-o să-ţi întindă Domnul vreo scară sau vreo mână... că Sfinţia Ta o să'ngenunchie de-o fi aşa şi o să roage : de dragul satului, Doamne, lasă-mă'ntre viaţă şi moarte!... şi că Domnul îngăduind, Sfinţia Ta o să bolească în sălaş de jos, ca nişte sfinte Moaşte, lung, lung, până o să vină, Judecata de veci, ori vreo apă scursă din vreo lumină.(p.35-36)

sau când, pentru a restitui infinitul viu al contemplaţiei, se preface în poem uranid :

Părinte Căruntu, mi-aduc aminte cum Ursele'ndemnau nemărginirea'ntreagă, cu vii sclipiri de-un fel de sfântă şagă. Cum roiuri albe se urcau din zare, spre-o mirişte de Rariţi călătoare... cum altele se iroseau de vale, străfulgerând scântei sub roata sorţii, în vânat vânat de'ndrăgirea morţii, ca sfeşnic'nalt până la Crucea Nopţii. Când ne era sufletul veşnic! (pp. 43-44)

Cândva va trebui să se revină asupra graiului — în tehnicitatea sa literară considerat — lui L.M. Arcade. Lăsând de o parte calităţile-i intrinseci, cadenţele purificate ale sintaxei, sau excepţionala luare în stăpânire a unui tezaur de rarităţi linguistice româneşti (fără virtuozităţi lexicale iscate de dicţionar, organic şi armonios trăite, aşa cum numai «*Craii de Curtea Veche*» au făcut până acum dovada simetrică în literatura română) — toate aceste aspecte palid sugerate în rândurile noastre grăbite, — stilul lui L.M. Arcade aderă « sacramental » universului pe care îl semnifică şi poartă. O anumită dispoziţie grafică (cum regretăm de a nu o putea analiza aici !) spontan ritmată : parantezele ce intensifică brusc banalul până la a-l reda tragicului primordial şi abscons (p. 20, 23) : « *Câţiva spuseră că o fi vreun vânt (deşi nu adia nici o boare)*... « *După ce goniră bestiile rele — dihorii—(afară de una care, ascunsă sub cămaşă, îi mânca de bună seamă din inimă*»), sau revelă numele dublu, înscris într'un alt registru de sens ... « *un ţăran numit Vifor (dar i se mai zicea şi Năpârleaz)*... « *Cioroiul găsit, pe numele lui adevărat Găoace (dar el îşi spunea şi Trandafir)* ; sau paremiologia inventată ad-hoc : « *...ne-a rămas un sat ca un ou curăţat* » ; şi încă, poetica imanentă străbătând verbul linear, vin să împlinească polivalenţa literară, de extremă densitate şi totodată discreţie, a textului lui L.M. Arcade. Ci nu ne putem împotrivi ispitei de a înfăţişa personagiul ţiganului travestit în preot, impostor exemplar prins fără răutate într'un chenar suprarealist de apocalipsă bogomilică (« *Ori zici că-i un bogomil, vreunul răspopă din neamul lui Arie ce s'o fi abătut pe la noi... ori gândeşti c'o fi iapa?* » p. 103) ce-şi conferă singur (dar nu desinteresat), ca din partea lui Dumnezeu însuşi, supremele elogii : în persoana lui, *Ţiganiada* îşi anexează, hiroi-comic, « teologia ».

---

s'au îndulcit şi-au murit. Numa făţarnicele văzduhului au batjocorit, de chiar negurile şi cenuşile cu vânt mare-au vântuit ...

Unul dintre cei de pe creştetul movilei se ridică lunatic, veni încet, îşi culcă obrazul pe genunchii bătrânului şi-l întrebă : « către Rocmani n'om pleca taică »?. Bătrânul îl mângâie pe frunte fără să-i răspundă, iar după ce omul se'ntoarse unde zăcuse, îşi sfârşi povestea :

— Însă în ziua a treia, când au văzut pământul spulberat şi văzduhul pedeantregul desnegurat de răsufletul Duşmanelor, Domnii Cavaleri, năprasnic de mâniaţi, nici c'au îmbucat ori s'au închinat, ci-au scrâşnit şi'ncălecat. Şi'n cumplirea lor s'au slobozit furtună în josul muntelui, hotărînd să pornească alt sfânt războiu împotriva Strigelor şi Ielelor, ca să curețe şi cerurile după ce curăţaseră pământurile. Da înainte de a se avânta către miazăzi, cu o falcă'n cer şi una'n pământ, au uns împărat cu putere de viaţă şi moarte peste ţinuturile din miazănoapte, un ţigan (pe care-l dibuiseră debunăseamă prin vreo văgăună a muntelui)... (pp. 152-153)

— Vai, vai, că nici în cer nu-i de friptură! Și să mai știi că nici Dumnezeu jupânu nu i-a putut snopi să tacă din cârteală, având harapnic prea lung la așa'nghesuială, și-atunci s'a'ntors către mine și mi-a spus cu smereală : « ian să ne dai ajutor, părinte sfinţit, că te știm hagiu călugărit, popă din tată'n fiu, și-ai și nume frumos, Cuvios Trandafir, ian săi, unu-doi, pe pământ, că unsori avem de sărit și Sosoi te unge și metropolit ». Eu am grăit : « de uns, unge-mă, nu zic, da sărumâna de Metropolie, că-i mai cucernică desaga de sărăcie ». Când m'a auzit, taica Dumnezeu a răcnit roșu de bucuros : « Bogdaproste, Trandafire, aferim! Hăuliţi, sfinţilor, ori vă tăvălesc, halal să-i fie, cântaţi-i laude, ori vă și spetesc, că așa albeaţă nu s'a mai întâlnit, că cine nu vrea să fie metropolit, eu, unu Dumnezeu, nici în scriptură n'am pomenit. Și tu, Trandafire, taci, că-ţi fac să nu te strici mușuroi, și hambar de sfânt când vii'napoi, da acuma ţâpă-te hopa pe zăvoi, și-adună'n grabă mare tot ce-i găsi : găini, curci, raţe, pui, ba, și ceapă și usturoi, și să le duci ne'ncepute la Sfântu Mormânt, că acolo-i falca de foame a'ntregului pământ. Iar cei ce singuri te-or milui, unu : scapă de iad, și-au și-un noroc, doi : le trecem sufletele aţă'n rai, că'n ogrăzile noastre, vezi, nu mai e loc ».

Și iarăși suntem încredinţaţi de rodnicia unei analize cu răgaz a « chipurilor » iscodite de L.M. Arcade (Popa Căruntu, moș Nicanor zodierul, Antim, Pavel, Rocmanii...), nu mai puţin decât a structurii aluzive, chemând referinţe mitice, culturale, magice..., și am putea continua ; însă, precum am spus, povestea dăinue esenţial altundeva, și acolo își găsește deslegarea.

Deslegarea. Dacă ni s'a întâmplat să rostim de mai multe ori până acum,numele *Crailor de Curtea Veche*, nu e numai din simplu capriciu de cititor (ascultând și acesta de legile lui), ci pentru că textul lui Matei Caragiale și cel al lui L.M. Arcade se înscriu într'un acelaș spaţiu (isotrop,—fie spus *in memoriam* Ion Barbu) « de la reprise et de l'interprétation » unde se joacă, între *sincronia* spiritului și *diacronia* istoriei, destinul culturilor. Cele două scrieri corespund ocult, se întregesc complementar, comunicând împreună un sens convergent,—și cum să nu socotim temerar faptul de a-i delega aici doar o privire în treacăt ! Dar fie numai pentru o « punere în problemă » ni se pare îndreptăţită—și chiar neapărat necesară—însemnarea, oricât de sumară, despre ceeace ne apare drept o conexiune polară în istoria literilor române contemporane : osie de gând cumpănind intuiţii creatoare, diriguind tăcut mersul orbitelor de unde duhul cunoașterii înalte veghează, dincolo de zodii schimbătoare, la continuitatea și salvarea sufletului unei culturi. Nu vom întârzia deci, înălţând comparaţii, lângă plinătatea slovei lui M. Caragiale[5], nici nu vom scruta a lui limpede obsesie de-un « Inceput » mântuitor prin frumuseţe (« *...asemenea seri se întorc, zice-se, de demult ...E seara izgonirei Agarei, seara fugii în Egipt ; pare că fascinată vremea însăși își cumpănește mersul* », pag. 87), după cum nu vom însoţi pelerinii adulmecând, peste hidoșenia veacului (în spaţiu, în timp, în tăgăduirea maniheică a trupului : *Cele trei hagealâcuri*, pag. 83-113), heraldica puritate, răscumpărătoare (numai oniric atinsă « *în paraclisul patimilor rele, ...răscumpăraţi prin trufie* », pag. 186), pentru a reţine doar semnul turbure al civilizaţiei de mahala balcano-valahă peste care domnește scălâmbăindu-se, Pirgu, măscăriciul. In grupul tetramorf de el înjghebat (nu din întâmplare ţinut să înceapă cu aceeași literă revelatoare : **P**irgu, **P**așadia, **P**antazi ; povestitorul nu-și spune numele, ni-l dăruște în schimb pe cel al « surorii noastre mai mari, roabă aceleiași zodii recunoscută de Ion Barbu : **P**ena Corcodușa) se rezumă simbolic, spaţiul românesc și istoria lui cruntă, întunecată, tiranică,—tartară, turcă, fanariotă, muscălească, « *que voulez-vous, nous sommes ici aux portes de l'Orient, où tout est pris à la légère* »... (exerga *Crailor*). Intoarcerea așteptată nu se întâmplă ; nimeni nu scapă « schimbărilor istorice » ce vor prii lui Gore Pirgu singur, ajuns « deputat, ambasador, ministru » ; se va « mântui » doar misteriosul Pantazi (« *adesea chiar un alt euînsumi* », pag. 189), ce a ales să treacă graniţa înstrăinându-se pentru totdeauna.

Acolo unde Craii asfinţesc (pag. 149), răsare *Povestea* lui L.M. Arcade. Semnele lui se rotesc, se caută și se potrivesc sub alte zări românești, nicidecum adverse celor cunoscute lui M. Caragiale, dar boltindu-se peste adâncimi de dincoace de istoria întâmplărilor (oricare vor fi ele), foarte aproape de misterul fiinţial al duratei românești. Altminteri spus (fără să ne mulţumească deplin pe noi ce o spunem), nu întoarcerea « vremilor » o semnifică scrierea lui L.M. Arcade (nici « istoric » nici « meta-istoric » ; e tot ce poate fi mai deosebit de « veșnica reîntoarcere » a ultimului Zarathustra), ci întoarcerea omului. Vremile, și conţinutul lor, sunt pentru a deveni ; devin pentru a fi ; omul, așa cum ni-l povestește Arcade, este pentru a fi. El dăinue undeva, inexterminabil : la capătul deambulării rituale spre miazănoapte, miazăzi, apus, răsărit, întorcându-se prin « îngheţ » către *vatra* încă pustiită, dascălul Antim are, o clipă, descoperirea « dincolo de suferinţă, cât albul zăpezii dintre zări, unui neţărmurit întins de frăţietate » (pag. 222).

« Satul » ? « Ţăranul » ? Poate că da, dar mai ales poate că nu. Nu e puţin meritul (literar vorbind) lui L.M. Arcade de a fi ocolit, ca de la sine,

---

5. — *Craii de Curtea Veche* sunt citaţi după : Matei I. Caragiale, *Opere*, ediţia Perpessicius, București, 1936.

capcanele unei tradiții semănătoriste, de cămin cultural, de esseu, de valorificare « trans-istorică, « meta-temporală », etc., a satului românesc, (ne gândim, de pildă, fără ascunziș polemic, la viziunea lui L. Blaga) ; oamenii lui descind din « semn » nu din « cultură ». Rostul lor nu e de a intra în conflict cu « istoria », ci de a nu lăsa să se piardă taina ființei : iar aceasta nu este « datină arhaică », ci « dar actual », cunoaștere din inimă, în inima lucrurilor, *grai a-nume* (și chiar o anume istorie.) Nu este oare aceasta pricina pentru care îi este dat lui L.M. Arcade să vorbească despre *bine*, despre *iubire*, despre *frățietate*, fără dulcegărie, fără să predice ci, ca să-l parafrazăm pe Gogol, biruind «*marea tristețe de a nu vedea binele în bine*»? Acest bine îl va întrezări povestitorul față către față când povestea se apropie de sfârșit sculându-se dintr'un lung somn (un fel de revelație hipnotică : « *mirum somniavi somnium* », sub chipul « Copilului Primăverii », singur accesibil omului în suferință cumplită (pag. 223-241).

Nu fără temei : venind la vremea « Invierii Domnului » (timpul Paștilor e aproape), icoana aceasta aduce duhul prunciei și al reînnoirii îndărătul căreia se presimte, în întruparea lui cristică, Cel Vechi de Zile : alpha și omega. Iată viața povestei românești cuprinsă între aceste două vârste -copilărie și bătrânețe- necunoscute celor care, chinuiți și înșelați între « adolescență și vârsta adultă » a lumii, se închină timpului ce trece : ci L.M.Arcade, după încheierea cuviincioasă a povestei («... *și de atunci până astăzi toate au rămas neschimbate, bune câte le vrea Domnul, rele câte le mai face omul, amestecate de bună seamă, dar dincolo de vrajă, semănând chiar unei întoarceri către vechimile demult, așișderea roții, pe care știu ei de ce o încalecă povestitorii noștri înțelepți*... pag. 241) rostește, înalt, *Inchinarea* din urmă.

Decudimineață sârguiam spornici, râvnind, dincolo de muncă, numai spre prăsnuirea tainelor celor adânci ale lumii. Iar de Domnii Cavaleri nu mai știurăm. Într'o zi isprăvii zidire nouă de școală, care se umplu pe an ce trecu. Nici rănile vechi nu ne mai durură.

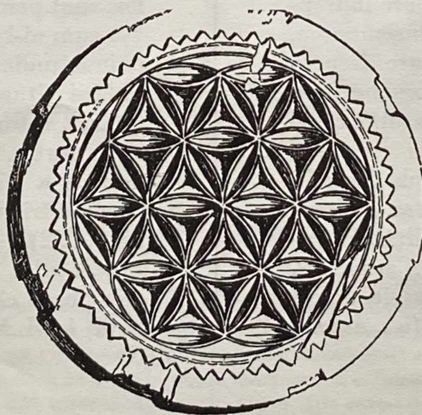
Ici, colo, ne adunam în biserica satului, fiind sărbătoare, ori ceas de pace. Unul Axente citea și Pavel cânta. Într'o dimineață moș Nicanor se întoarse cu un popă și ne spuse că nu-i fusese ușor să-l găsească. Dar nici nu voise să se înapoieze singur, citind limpede că toate stelele ni se potrivesc prielnice, pentru ani și ani, afară de una, vrăjmașă pânditoare, căreia nu-i poate veni de hac decât slujba preoțească. Iar părintele cel nou încărunți în sat și-l iubirăm.

Seara, când ne întorceam de la câmp ori de la altă muncă, cinam prin ogrăzi și nu la marginea drumului, după îndemnul multora, care șoptiseră : « Bucuroși de oaspeții care ne trec pragul, cunoscându-ne ». Într'o noapte îmi amintii limpede privirea pruncului din mijlocul odăii mele — care n'o fi fost nălucă — și mi se păru că murmurul abia deslușit al firii, neîncetat la țară, mulțumește Domnului pentru singurul bine : acela ce nu i-L știrbește omul.

Iar fiindcă toate cele atâtea de crude stau astăzi duse departe și fiindcă mi-am zis că or mai fi prin lume oameni în stare să creadă că alte asemenea urgii ar putea rămâne, eu, dascălul școlii, pe nume Antim (dar mi se spunea și Cavaleru), dintre toți cel mai greșit și nici cel mai pocăit, m'am încumetat să iau pana în mână și să le scriu. Și de'nchinat le'nchin celor nemângâiați, râvnind ei mai drepți ca mine și mai bărbați, la susu'nalt, prin clipa grea, sub foc de zăpadă, pe-o dâră de stea.

Aici povestea se întoarce în inima ei : restul, precum am spus, era adăugat.

Boulogne sur Seine
30-31 Dec. 1966

TREI SONETE

LA NESCHIMBATUL ESCORIAL

lui T. Mărgăritescu

O, rigă vechi în straiu de mânăstire,
Adulmecând imperii și iertare,
Cum ai crezut din aspra ne'mpăcare
Să-ți afli scară către mântuire?

Ai pus meșteșugari să spargă tare
Și'n piatra muntelui să dea de știre,
Ca să-ți păstrăm cu frică'n amintire
Prea omeneasca-ți, dubla disperare.

Ci în domnire nu-i călugărie
Și nici în rugă svon de bătălie.
Tu într'un sbor le-ai vrut pe amândouă.

Te văd trecând, la Escorial, când plouă
Și cade frunza peste'mpărăție,
O, rigă vechi schimbat în spaimă nouă.

DON QUIJOTE CĂTRE SANCHO

Castilie galbenă ca miezul lunii
Subt pașii Rosinantei ondulândă,
Cu struguri și cu plopi în toamna blândă
Cum te măsoară văd, în lung și'n lat, lăstunii.

Mi-e aripă de moară tremurândă
Soarta din gând și cea din faptă. Unii
Mă socotesc mai bun decât nebunii
Și-mi dreg din grija pentru ei osândă.

Alții mă iau drept umbră dintr'o carte
Și nu'nțeleg ce foc de dor mă'mpinge
Spre mila lumii, vie și departe.

Tu, Sancho, fă-ți din nepăsare parte
Și'n umbra focului care te stinge
Visează visul greu ce ne desparte.

SONET DE SALVARE

Copilărie, vină de m'ajută,
Mi s'a'ncurcat din nou destinu'n viață,
Cu ochi de jar, cu frunte ca de ghiață
Îmi stă, nainte noaptea ne'ncepută.

Adună-mă din gând ca dintr'o ceață
Și lasă-mă din blânda ta lăută
Să-mi fac culcuș în vis, cântare mută,
Leac nou să aflu până dimineață.

Întind o mână, apoi, tainic, alta,
Spre tine-eu, lucind ca în înalta
Menire-a stelei în zenit și'n undă.

Mă recunosc în casta depărtare,
Ochi când închid sunt joc fără hotare,
Și fur din tine setea mea profundă.

Horia Stamatu

LOCUL LUI EUGEN LOVINESCU ÎN LITERATURA ROMÂNĂ*

1. *Antecedente.*

Critica literară începe în România cu prefața lui Ion Budai Deleanu la versiunea definitivă a epopeii sale comico-satirice « Țiganiada » (1812), operă prin care autorul declară că voia « a forma ș'a introduce un gust nou de poezie românească », dă câteva sclipiri cu Alecu Russo și Kogălniceanu, dar abia cu Titu Maiorescu ia ființă ca disciplină a spiritului autonomă. In toată frământata vreme cuprinsă între sfârșitul veacului XVIII și mijlocul veacului IXX, câmpul creației literare originale a fost prea restrâns pentru a incita o « critică » sau « știință a literaturii » în zona limbii românești.

Prima publicație periodică în limba română, « Curierul Românesc » al lui Heliade Rădulescu, apare în 1829, iar « doctrina literară » a editorului se reducea la o lozincă sau mai bine zis poruncă: « Scrieți băeți, numai scrieți ! ».

Dela această primă gazetă românească, până la apariția « Istoriei literaturii române contemporane » a lui Eugen Lovinescu, de astă dată nu într'un Principat ci în « România Mare », au trecut 97 de ani, deci un veac, abia fără o fărâmă.

În acest ceva mai puțin de un veac s'a născut o literatură, cu un conținut propriu, cu o limbă din ce în ce mai filtrată și fixată, cu o adaptare din ce în ce mai bogată în rezultate a formelor existente în literaturile marilor culturi europene, așa cum încă dela sfârșitul veacului XVIII dăduse un strălucit exemplu cel dintâi mare poet român al versului scris, Ion Budai Deleanu (care, de altfel a fost și unul dintre cei care-au introdus cuvântul « poezie » în limba română).

Formarea unei limbi literare comună întregii arii românești, deprinderea formelor consacrate în literatura universală și desvăluirea unei profunde originalitati prin opere capabile să reziste comparației cu operele de cel mai înalt nivel din literatura europeană, *în timpul unei generatii,* au fost în mare măsură rezultatele actiunii lui Titu Maiorescu, teoretician literar și « manager » epocal în cultura noastră. Amintind acestea facem în treacăt o observație. Un critic literar nu este un creator asemănător poetului, ci un creator indirect prin capacitatea lui de a stimula creația literară, ajutând pe poeți să-și domine lucid propriul material, și pe cititori să înțeleagă creațiile poetice. Acest lucru l-a știut perfect Maiorescu. « Opera » lui a fost în primul rând de « manager » și editor, creind « Junimea » și « Convorbiri Literare ». Fără aceste două catalizatoare, apărute exact atunci când era nevoe de ele, geniul celor trei clasici ai noștri, Eminescu, Creangă, Caragiale, s'ar fi fărâmițat în publicații sporadice și fără ecou, și cine știe dacă toți trei nu ar fi rămas astfel necunoscuți. Un popă răspopit, un poet prea mare pentru ambianța vremii și frământat de tot felul de crize, și un anti-conformist caustic și amar, nu ar fi făcut cariera seninului boer care-a fost Vasile Alecsandri, personalitate ce-a îmbinat cu atâta grație sclipirea inteligenței și mondenitatea. Desigur geniul celor trei nu le-a fost dat de Maiorescu ci de Dumnezeu, dar « daimonu »-l lor a fost provocat de el in mare măsură. Cei trei clasici au fost personalități paradoxale, fiecare în felul său « piatră de scandal », dar Maiorescu i-a acoperit ca un mare « patron » ce era. Fără o anumită solidaritate tacită de soartă cu aceste trei turbulente excepții, Maiorescu rămânea o eminentă personalitate din trecutul nostru cultural, dar nu era ceea ce a fost: ctitor al literaturii românești moderne.

Saltul către situarea originală în contemporaneitate a fost posibil în momentul lui Titu Maiorescu pentrucă se stabilea un contact efectiv cu marile culturi occidentale, pentrucă geniul propriu trecea la asimilarea unei discipline cărturărești ce făcuse posibilă înflorirea marilor literaturi occidentale. Atât lucrarea limbii cât și acest contact efectiv, au avut în Maiorescu un animator

* *Această notă trebuia să apară în limba franceză, ca replică sumară la un articolaș pe cât de simplist și tendențios ideologic pe atât de imcompetent, scris de un străin într'o limbă străină și acceptat de o publicație scoasă de un Român din Occident, tocmai în vremea în care directivele culturale staliniste eliminau și pe Maiorescu și pe Lovinescu din literatura română. Punerea noastră la punct nu a mai apărut din motive pe care le ignorăm. Fiind scrise pentru unii eventuali cititori străini, aceste rânduri au un foarte general caracter informativ, câmpul criticii a fost redus la două poziții antagonice principale. Am căutat mai ales să arătăm cum trebue înțeles " modernismul " criticului, arătat în caricatura mai sus amintită ca un fel de „ mentor al decadenței " Nu știm în ce măsură contribue la aceasta, suficiența profesorală a unuia care consideră pe Români ca pe niște abisinieni ignoranți, sau pura și simpla ignoranță proprie.*

Nota noastră, sumară și schematică după cum am spus, nu amintește contribuția lui Ovid Densușianu, care încă înainte de Lovinescu a militat pentru o poziție "modernă", fără să sacrifice nici el ceea ce oferea mai puternic tradiția. Un studiu asupra lui Lovinescu, în care să fie cercetat tot câmpul criticei post-maioresciene, până în 1940, cere dimensiunile unei cărți masive.

de uriașe proporții. Cu greaua luptă pentru gramatică și ortografie a pus bazele Academiei, cu « Beția de cuvinte » a trezit literele românești din amețeala unui pseudo-pathos patriotard, iar încă mai înainte, cu prelegerea sa din Berlin « Tragedia franceză a trecutului și muzica germană a viitorului » (1861), în care făcea o paralelă între Corneille și Wagner, intra în desbaterea celei mai stricte actualități artistice europene. După o perioadă de imitație grăbită, literatura noastră trecea, prin activitatea lui Maiorescu, la definitiva asimilare a formelor superioare și la originalitatea constitutivă ca măsură a literaturii noastre.

Lozinca lui Maiorescu nu a mai fost « Scrieți băeți, numai scrieți ! », iar dacă s'ar fi ajuns la o nouă lozincă în faza « Junimii » și a « Convorbirilor », aceasta ar fi fost mai curând « Ștergeți băeți, ștergeți cât mai mult ! ». De asemenea pretențiile lui Maiorescu nu se mai reduceau la scara națională, adică « să existe cu orice preț și scriitori români », ci se ridicau la măsura universalității. Curajul lui Maiorescu de a formula un asemenea deziderat, care venea după acela al lui Kogălniceanu ce îndrăznise să afirme public la Berlin că « există o istorie românească », își găsea origina în intuiția bogăției lirice românești, desvăluită de Alecu Russo și Alecsandri prin salvarea folclorului, și în turburătoarea apariție a lui Eminescu, adolescentul dăruit cu așa de mari calități artistice și cu o surprinzătoare forță de speculație filosofică. În ciuda geniului evident, Eminescu a fost de mulți contestat, uneori cu inexplicabilă grosolănie (ca în cazul lui Anghel Demetriescu, de pildă) și numai seriozitatea lui Maiorescu a salvat pe unul dintre cei mai mari poeți ai lumii dela primejdia de a fi fost zdrobit chiar înainte de sfârșitul lui, la o vârstă când alții abia încep a se defini.

2. *O nouă lume.*

Eugen Lovinescu se naște după ce Maiorescu își încheiase misiunea. Dela începutul activității lui Maiorescu până la debutul lui Lovinescu din anii premergători primului război mondial, se petrecuse în România ceva nou: câmpul culturii se amplificase și se diferențiase așa fel încât începea să fie destul de lucru pentru un critic care nu mai era obligat să se facă învățător la toate.

Venise vremea unui critic literar așa cum a fost Lovinescu, între cele două războae mondiale. Spre deosebire de Maiorescu, noul critic, care avea să se asemene în multe privințe cu francezul Sainte-Beuve din veacul trecut, trăia într'o lume literară bogată și vie cu mari posibilități deschise. Dispunând de puncte de orientare sigure, datorită unui trecut recent dar atât de puternic, Lovinescu tânăr, abia întors dela Paris unde își trecuse strălucit doctoratul de stat, se izbea de un perete: semănătorismul. Este adevărat că în lirică Eminescu epuizase cel puțin pentru un timp posibilitățiile originale de modulație rafinată a limbii românești; abia dacă Goga avea sa aducă la începutul acestui veac un ton deosebit, o rotă nouă dar cam primară față de muzica eminesciană. Semănătorismul era așa cum îl denunța fără echivoc Lovinescu: pur și simplu antiliric. Nu se putea rămâne acolo și Lovinescu întreprinde bătălia critică pentru depășirea crizei.

Curentul cel mai răspândit al vremii, între clasicii noștri și primul război mondial a fost, «grosso-modo», simbolismul născut în Franța. Era normal ca Lovinescu, tânăr, să ia în considerație acesată direcție care în preajma războiului se impunea chiar și în depărtata Americă de Sud (Rubén Dario, de pildă). Astfel chiar dela începutul activității lui critice, Lovinescu pledează pentru o plasare a literaturii noastre în « contemporaneitate », printr'o sincronizare a capacităților noastre creatoare cu tendințele existente în afară. Această « sincronizare » a fost tema de acțiune a noului critic.

3. « *Tradiționalism* » și « *Modernism* ».

« Soluția de continuitate » după primul război mondial in literatura română a fost o stabilire a două mari poziții din care se inspirau diferitele curente: « tradiționalismul », a cărui cea mai importantă și durabilă publicație a fost « Gândirea » și « modernismul », activat un timp de revista « Sburătorul », înființată de Lovinescu, și apoi de cenaclul literar din casa criticului. Facem această fixare de poziții în linii foarte mari, ținând seama în primul rând de preocupările strict estetic-literare.

Tradiționalismul dela Gândirea, cel mai evoluat de altfel, dacă nu era chiar o directă continuare a semănătorismului, era oarecum preluarea lui, e drept pe un plan, cel puțin în intenție, superior, datorit nu ideilor estetice cât unor mari talente care-au intrat în joc. (Așa cum era desuet semănătorismul subjacent al Gândirii în care publică totuși un poet de talia și noutatea lui Blaga, desuet era și pozitivismul întârziat dela « Viața Românească », unde totuși aveau să publice poeți de clasa lui Vinea, Ion Barbu ori Al. Philipide, și care nu aveau nimic de-a face cu corespondentul liric al pozitivismului, parnasianismul.) Dar tradiționalismul dela Gândirea oferea un supărător decalaj între planul pretențiilor gândirii filosofice și cel al creației artistice, în primul rând în însăși persoana directorului revistei, Nichifor Crainic. Lovinescu avea să constate lipsa de corelație între unele aspirații mistice și o irevelantă poezie didactic-raționalistă.

In chip paradoxal, oarecari accente mai apropiate de mistică aveau să apară în poezia din câmpul « modernist » în care se situa și Lovinescu. Aceasta se poate explica ușor prin faptul că tocmai poezia generic și aproximativ numită « modernistă » accepta super-categoriile mistice, în primul rând prin transpunerea lor în domeniul experimentărilor-limită de limbaj.

Lovinescu, spre deosebire și de tradiționaliștii dela Gândirea ori din alte părți, dar și de progresiștii dela « Viața Românească », avea în primul rând preocupări literare nu ideologice, fără să fie nici cosmopolit nici reacționar. A fost un Român, umanist și, pe bună dreptate, convins că nu poate exista cultură superioară fără o intensă viața citadină. (« Folclorul » era un ciclu cultural încheiat, iar simpla lui pastișare ori repetare nu însemna decât a bate în loc. De altfel s'a văzut: pentruca Brâncuși să-și valorifice rădăcinile lui folclorice a trebuit să-și filtreze substanța simțirii în inima vieții citadine a Europei, în Paris. Iar pentru literatură lucrurile se prezintă și mai complicat.) A-l califica pe Lovinescu « anti-tradițional », fără discernământ de

termeni, ar fi o gravă eroare. Era un dușman al hibridului, cel puțin tot atâta cât și tradiționaliștii cu profesie de credință, numai că mult mai precizat: Lovinescu socotea că tradiția, interpretată tale-quale, este insuficientă, și anume la tradiție trebue să se adauge și « dialogul » în contemporaneitate. Tradiționaliștii dela Gândirea, de pildă, căutau și ei un dialog în contemporaneitate, însă nu în domeniul strict estetic-literar (filosofia culturii sau filosofia religiei erau foarte actuale, dar poezia lui Crainic, de pildă, era veche). Aici era deosebirea fundamentală între «tradiționalismul» Gândirii sau al altor grupe, și « modernismul » lui Lovinescu: libertatea acestuia din armă față de orice ideologie extra-literară. Tocmai de aceea Lovinescu a izbutit să facă funcție de critic obiectiv, atâta cât e posibil să fie cineva obiectiv, atâta cât îngădue dominarea propriilor preferințe și convingeri. atâta cât e posibilă depășirea inevitabilelor « scheme » pe care le poartă în inconștientul lor oamenii cei mai liberi, chiar « anarhiștii ». În sensul cel mai just, Lovinescu era mai *tradițional* decât tradiționaliștii, în primul rând recunoscând forța tradiției întemeiate de Maiorescu: *primatul realizării artistice față de orice schematică ideologică,* ceea ce este bine înțeles altceva decât « lipsa de idei », în genere imputabilă oricărui control ideologic. Faptul că azi se vorbește din nou în România de Maiorescu și Lovinescu, din nefericire uneori penibil ca în « Junimismul » de Z. Ornea (1966), arată că literatura se sufoca în menghina « inginerilor » criticei ideologice.

Caracterizarea lui Lovinescu printr'un epitet ca « estetizant » este poate și mai defectuoasă decât în cazul lui Maiorescu. « Esteți » au fost și unul și altul, și « estet » va fi orice critic literar real până la sfârșitul literaturii în lume, dar nicăeri cei doi critici români nu arată vreo intenție de a sacrifica conținutul creației literare in folosul vreunui « formalism », și unul și altul fiind în primul rând adversari ireductibili ai « beției de cuvinte ».

Pasul făcut mai departe, dela Maiorescu la Eugen Lovinescu, este ridicarea « contemporaneității » la o condiție generală a literaturii românești valabile, care nu se mai limita între cele doua războae mondiale, și chiar în preajma primului, la un cerc restrâns cum fusese, după « Societatea literară » sau « Societatea filarmonică », « Junimea ». Viața literară încetează de a fi « Academie », adică nucleu redus de inițiați, și devine din ce în ce mai plenar « republică a literelor ». Lovinescu, pe care Academia l-a ignorat din motive pe care le ignorăm (poate că semănătoristul dostoievschizant Agârbiceanu era mai pe plac), a fost fără nicio învestire de vreun fel, cel puțin la București, « Președintele » iubit sau nu, ascultat sau nu, al acestei « republici » sui generis, dotată în o respectabilă proporție de cetățeni ne-conformiști.

Acest Președinte-Patron, om apropiat și distant în același timp, indulgent în raporturile de civilitate dar neînduplecat în cele artistice, nu prezida, nu oficia, ci era exact așa cum trebuia: serios. Il afecta întotdeauna apariția în arena literară a vreunui tânăr care nu venea pe la dânsul. Nu era aceasta o reacție de orgolios, ci un fel de a se mira: tocmai pe mine să mă uiți, bre! Asaltat, năruit uneori de tot felul de încăpățânați ai literaturii, unii incontinenți la scris alții pisălogi care tot își expuneau « intențiile » literare, Lovinescu a rămas până la sfârșit ospitalier fără limite, înarmat cu o răbdare greu de închipuit, dând astfel un exemplu unic de pasiune pentru literatură. A fost omul care-a răscolit munți întregi ca să scoată, într'o viață, un săculeț de aur. Cantitatea de manuscrise, conștiincios parcurse deși mai toate erau scrise de mână, a fost fără îndoială mult de tot superioară producției literare tipărite în acea vreme. Așa că mai toată literatura, văzută și nevăzută, din acele decade, a fost parcursă cu eriocă răbdare și genuină speranță de Lovinescu.

4. *Idei.*

Viața cenaclului din casa lui Lovinescu a fost cam tot atât de lungă pe cât și cea a Gândirii, revistă pe care, metodic, am stabilit-o dela început ca exponent al « tradiționalismului », deși nici nu a fost singura publicație « tradiționalistă » și nici nu au scris acolo doar tradiționaliști în sensul generic și astfel elementar. Ceea ce deosebea o poziție de alta era, cum am spus mai înainte, preocuparea principală, literară la Lovinescu, aproximativ ideologică la ceilalți. Tradiționaliștii erau fie etnocrați culturali, fie ortodoxocrați și, în linii generale, acuzau pe « moderniști » că se desinteresează de izvoarele neaoșe, drept care ar fi « inautentici ». Lovinescu răspundea cu ipoteza de lucru a « imitației » și a « sincronismului », ceea ce nu însemna altceva decât recunoașterea inter-penetrabilității culturilor, a curentelor, a « modurilor » de-a spune, mereu schimbătoare. Refuzul, sau opoziția față de această inter-penetrabilitate, adică « izolarea », ar fi până la urmă un fel de « slavofilism » rebarbativ și sterp. Asupra termenilor « tradiționalism » și « modernism » existau neînțelegeri. Pentru « Gândirea », tradiție însemna mai puțin « forme » — de stat, de organizare economică sau politică culturală —, și mai mult « izvoare românești », socotite perene, din zona lui « a fi și a gândi », însă în genere expunerile de concepție au fost fie confuze, fie pripite dau diletante. La pretenții atât de profunde nu au răspuns obiectivările teoretice nici măcar cu un gânditor aplicat ca Blaga așa fel încât să decidă o epocă a gândirii românești (cum a fost, de pildă, aceea a lui Xenopol). Lovinescu, în schimb, mărginea tradiția la « forme », la încadrările consacrate în lunga viața a societăților citadine și astfel a culturilor occidentale care ajunseseră cu mult înaintea noastră la « spiritul obiectivat ». « Formă » în acest caz nu trebue înțeles în vreun sens « formalist », ci pur și simplu în asela al definirii de sine prin opere de interes universal uman. Literatura își are o « tradiție » în primul rând în exemplele desăvârșite de expresie și construcție, rămase ca un permanent « nord » ce nu se poate pierde. Așa cum îl au și astăzi francezii, în clasicismul lor din veacul XVII. La noi, cu toată marea reușită a celor trei clasici din veacul renașterii românești, nu s'a stablit o tradiție de aceleasi proporții; de aceea era normal ca Lovinescu să aibă în vedere și alte tradiții. Nu încape nicio îndoială că el ar fi dorit rigoarea scrisului de care-au dat dovadă clasicii noștri, dar aceasta trebuia aplicată unei literaturi a veacului XX. Așa cum în veacul XX avea să se vadă în scrisul lui Valéry rigoarea

lui Racine. La noi semănătorismul a sărăcit limba, în sensul că a interzis orice invenție verbală, așa fel încât la un moment dat nici nu se mai vedea că a trecut prin literatura noastra Eminescu (sau Creangă). Mai târziu tradiționalismul Gândirii nu răspundea unei maxime exigențe de rigoare, care fusese de altfel și a lui Maiorescu și fără de care nu am fi avut o literatură de cel mai înalt nivel. Această exigență o desvălue magistral Lovinescu, de pildă, în analiza fără replică a piesii « Patima roșie » de Sorbul, din care ușurința ziaristicei făcuse un mare eveniment al literaturii dramatice. Tradiționalismul gândirist e respins de Lovinescu întrucât i se pare a fi un straniu și neproductiv « romantism social și politic », inoperant în domeniul literaturii. Spiritul criticului refuza atât quasi-misticismul cât și inconsistența construcției sau improprietatea expresiei. Iar ca umanist Lovinescu nu putea fi satisfăcut nici de mitul învechit al pozitivismului cu sacro-sanctitatea științei.

La rândul lor tradiționaliștii, afirmând că merg la izvoare, nu atacau în modernism atât noutatea expresiei cât niște pretinse negări ale categoriilor noastre originare (pe care, de altfel, nici Blaga nu a reușit să le definească prin aproximațiile idealiste ale morfologiei culturii). Lovinescu însă e foarte departe de a nega categoriile noastre originare, dar spune lămurit, și pe drept cuvânt, că izvoarele și categoriile proprii sunt cu atât mai evidente la un scriitor cu cât talentul lui este mai mare, dar sunt iremediabil compromise dacă se face din ele un « program », inevitabil distrugător al spontaneității creatoare și astfel al talentului. A-ți propune, de pildă, « să fii cât mai român » într'o producție, înseamnă dintr'o dată a face « teorie » nu artă. Cum să se inspire un poet cât mai « neaos » ? Dacă lucrarea lui va îndeplini condițiile de viață ale unei opere de artă, dacă ea va fi împărtășită de lumea pentru care e scrisă, se înțelege dela sine că nu va fi o operă arbitrară, și, fără să fie neapărat « realistă », ea va fi românească, franceză, engleză, și așa mai departe. Un autor operează cu limba, cosmosul, psichologia și circumstanțele lumii în care trăește și cu cât este mai intens legat de toate acestea cu atât ecourile lumii lui, în condițiile date, vor fi mai inevitabile. Dar dacă tot timpul se întreabă dacă e « român », sau « francez » cu adevărat în ceea ce face, ajunge la o pseudo-creație, la caricaturalul faimosului « Chauvin », la opere lipsite de viață. Lovinescu, de-a lungul carierii lui de critic și sfătuitor, a spus destul de clar aceste lucruri, însă autorii care spun lucrurile prea clar riscă de multe ori să lase a opera « dela-sine-înțelesul », eternă evaziune a lectorului pripit. Această « programare » prin care se distruge spontaneitatea artistică și al cărui rezultat este o artă fără viață, este nocivă în numele oricărui «ism», estetic ori social, va fi aplicată. Războiul unor poziții antagonice a fost foarte util literaturii românești, pentrucă în general numai pluralitatea pozițiilor într'o cultură eșită din arhaism este creatoare. Dacă în perioda în care literatura devenise la noi un domeniu amplu de manifestare a spiritului, nu ar fi existat decât o singură poziție, literatura românească din cele două magnifice decade, 1920-1940, ar fi fost monocordă; planturoasă dacă exista numai tradiționalism, risipită dacă ar fi fost doar modernism, și astfel nu s'ar fi ajuns nici la o a treia poziție, aceea a marilor autonomi, (Matei Caragiale, Camil Petrescu și atâtea alte impunătoare personalități).

O altă caracteristică a celor două poziții față în față a fost și deosebirea de preferințe în domenicul culturii europene. Tradiționaliștii aveau preferințe predominant germane, pe când moderniștii aparțineau zonei de influență franceză, ceea ce nu este de mirare dată fiind preocuparea primordial literară a celor mai mult sau mai puțin apropiați de poziția lui Lovinescu. La Gândirea, în douăzeci de ani nu s'a format niciun critic literar și nici în cercurile sau publicațiile înrudite, pe când cei din noua generație de critici (amintim doar de Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu), făceau parte din familia de spirit lovinesciană, fiecare, bine înțeles, desvoltându-se potrivit personalității lui. Dar cele două influențe, au fructificat cu egal succes talentele românești, așa cum în evul-mediu și renaștere umanismul greco-latin a contribuit cumpănitor la desvoltarea noii literaturi europene.

Dacă prin cenaclul, sau doar prin casa lui Lovinescu, în afară de zilele cenaclului, au trecut, cel puțin sporadic, cea mai mare parte dintre scriitorii de atunci, din București ori provincie, marele animator a fost mai mult un solitar, în sensul că nu a încercat să creeze ceva ca un « grup » sau « mișcare » (abia dacă s'a schițat așa ceva, dar fără sectarism, la «Sburătorul»), nu a trăznit lumea cu « manifeste ». Ceea ce a știut să cultive foarte bine a fost în primul rând personalitatea artistică. Pe când tradiționalismul, gândirist sau altele, ar fi voit să înglobeze cât mai multă lume într'un fel de-a fi și spune cât mai « comun », « modernistul » Lovinescu invita la realizările cât mai personale, așa cum făcuse de altfel și Maiorescu, modernistul vremii lui (acuzat și el atât de vehement dacă nu de întemeiat, de « străinism », cosmopolitism », și chiar « decadentism »).

Titlul pe care și-l revendica Lovinescu, acela de « critic impresionist », poate fi socotit în parte și ironic. Solidele lui baze umanistice (a fost și traducătorul lui Homer), formația lui în cadrul atât de strict al Sorbonnei, dragostea lui pentru Maiorescu a cărui monumentală monografie a scris-o, sunt fapte care au prea puțin de-a face cu ceea ce se gândește în general despre « impresionism ». E destul de probabil că a folosit această ironie ca să răspundă ironiei fără voe a « științei literaturii », al cărui părinte era la noi pitorescul Mihalache Dragomirescu, editorul pe vremuri al revistei « Convorbiri critice », profesor la Universitatea din București și inventator al unor « genio- » și « talento-metre » care i-au făcut, o viață întreagă, cele mai hazlii încurcături. Pe cât era de utopică « știința » lui Mihalache Dragomirescu, și care nu trebue confundată cu ceea ce se chiamă în Germania « Literaturwissenschaft », pe atât de relativ era și impresionismul lui Lovinescu, foarte îndepărtat de brumozitatea unui Whistler, de tandrețea pastelurilor unui Degas sau de violența culorilor unui Monnet. Tot atât de strict ca toți criticii europeni contemporani lui, Lovinescu nu construește sisteme, ci demonstrează întotdeauna, în concret, calitatea de scriitor sau de ne-scriitor a cuiva.

De aceea presa în care domina tot mai mult « impresionismul » nu-l iubea mult (dragostea era de altfel reciprocă).

Deși Lovinescu se ocupă mult de formă și forme, preocuparea lui esențială este conținutul uman. Ceea ce aducea el oarecum nou la noi era poate un anumit fel de « evaluare materială », *din foarte aproape*, a « ștofei literare », care poate fi scoasă din produse naturale ori sintetice. Impresionism înseamnă în acest caz verificarea « materialității » unei opere de artă, adică tocmai a condiției prime de existență a ei.

Dacă Maiorescu, în tinerețe interpret original al lui Hegel, a renunțat la interesul lui pentru speculația filosofică spre a trece la acțiunea practică a îndrumării pe mai multe tărâmuri, Lovinescu a renunțat la cariera universitară, pentru a rămâne la București și a putea închina cât mai mult timp pasiunii lui pentru literatură.

O trăsătura fundamentală a caracterului său o întâlnim în volumul III din « Memorii », la capitolul consacrat lui Duiliu Zamfirescu: « Înainte de a-l fi cunoscut, scrisesem asupra lui o serie de foiletoane ce urmau să apară prin 1911 într'un ziar din Ardeal. Cum însă romancierul era în conflict cu presa de acolo pe chestia poeziei populare și articolele mi-au fost refuzate, am părăsit redacția ziarului și le-am publicat sub forma unui studiu unitar în «Convorbiri Literare», la a cărui apariție Duiliu Zamfirescu a ținut să-mi mulțumească în scris și să-mi comunice sub forma aceasta că aflase de desinteresarea cu care părăsisem o situație din princina lui: « Vă rog dar să stiți că *eu* pun foarte mare preț pe un om care mai degrabă renunță la o leafă, decât la o convingere, *să știți și să luați notă* ». Câteva ceasuri m'am cumpănit între indignare și rușine față de o astfel de lipsă de tact; prevalând indignarea, i-am răspuns în aceeași zi că firea mea mă scutea de obligația de *a lua notă* de buna lui părere despre moralitatea mea literară...

* * *

Prin scrisul lui și prin contactul direct cu lumea literelor, Eugen Lovinescu ocupă al doilea loc în istoria criticii noastre literare. Cu el însă s'a încheiat și o primă epocă, aceea a « primatului » critic. Desigur Lovinescu a fost, până prin 1940 un fel de Președinte al republicei literelor, dar încă din 1930 începeau să se afirme noi personalități. tinere, cu profiluri bine acuzate și orientări diverse. Nu mai puțin însă o excepțională epocă a literaturii noastre rămâne legată de numele lui Lovinescu.

Paul Miron

JOCUL DE-A OAMENII

(Capriciu într'un act pentru teatru de păpuși)

Președintele :

Acuzat, ai cuvântul ! Să nu-ți fie frică ! Nu te mâncăm. Uită-te împrejur : toți îți suntem prieteni ; toți îți dorim binele. *(blând)* Hai, uită-te, frate, puțin la lume, ce naiba ! Prieteni. Toți. Nu vrei ? ! *(schimbă tonul)* Biiinee ! Fă-o pe îngâmfatul ! Ai să vezi, unde ai să ajungi !

Prietenii din sală :

Huideo ! La oase ! La spânzurătoare cu el ! !

Acuzatul : *(tresare)*

Procurorul :

Dacă el se încăpățânează și tace, pot să spun eu un cuvințel?

Președintele :

Stai un moment, poate o să deschidă gura... *(către acuzat)* Curaj !

Acuzatul :

Lăsați-mă în pace !

Procurorul :

***(explodează)* Ei bine, domnule președinte, asta e ! Proba a demonstrat exemplul ! O nulitate morală și etică îndrăznește să deschidă gura, aici, în fața acestei sacrosante instanții, în acest lăcaș de reculegere, unde străjuiesc nădejdile și toate speranțele seculare... deschide gura, ca să zică — ce? „ Lăsați-mă în pace ! " Vasăzică noi, prietenii lui cei mai sinceri, ne-am adunat aici, am lăsat lucruri importante, gânduri, idei, ctitorii culturale, negoțuri, straja veleatului nost', gânduri, idei...**

Președintele :

***(incert)* Parcă ai mai spus...**

Procurorul :

Da, am spus și repet. De ce repet? Pentru că am motivele mele. Ei bine, domnule președinte, și noi gândim ! Și noi avem idei ! Și dacă le-am lăsat pe alea de-s mai bune, mai prețioase, ca să ne ocupăm de acest caz, de acest... cum să zic?...

Prietenii din sală :

Ho ! Huideo ! !

Președintele :

Nu întrerupeți !

Procurorul :

Domnule președinte, întreruperile acestea transpun cu ajutorul coardelor vocale de care fiecare om are parte, pentru că, vă întreb, prin ce se deosebește omul de animale?

Președintele :

(intrigat) Intr'adevăr — prin ce?

Procurorul :

(cașicum ar fi tras lozul cel mare) Prin mâini, domnule președinte, prin mâini !

Președintele :

Da, într'adevăr. Ele nu au mâini.

Grefierul :

Cine n'are mâini, domnule președinte? Ca să scriu.

Președintele :

Animalele, dobitocule ! Ce, nu înțelegi?

Grefierul :

Nu, numai ca să scriu. Să nu vă supărați, vă rog frumos.

Președintele :

(poruncind) Scrie jos !

Grefierul :

Scriu, numai să nu vă supărați... Dar coarde au?

Președintele :

Cine?

Grefierul :

Ele... spunea dom'procuror... Să nu vă supărați !

Procurorul :

Ei bine, domnule președinte, chestia cu coardele vocale e alta. Prin ele gâlgâie, ce zic?, prin ele țâșnește cremenea inimilor, parângi de vrere și negoi de credință mărșăluiesc spre lumină, chiotul secular se încrâmpeie mioritic peste catapetezmele...

Grefierul :

Ați spus — mioritic?

Procurorul :

Da, mioritic. Peste catape...

Grefierul :

(lasă condeiul să cadă pe dușumea ; serafic, pierdut în amintiri) Mioritic... Ehei, asta îmi aduce aminte de un căl...

Președintele :

(sever) Nu întrerupe ! Scrie !

Acuzatul :

(zâmbește, se apleacă, ridică de jos condeiul și i-l dă grefierului) Poftim, domnule grefier!

Grefierul :

(scrie) Mi-o-ri-tic ! Bine-i mai zice !

Prietenii din sală :

Bravo ! Bravo ! Huideo ! La oase cu el !

Acuzatul :

(zâmbește mereu) Domnule președinte ! Pot să pun o întrebare?

Președintele :

Pune, drăguțule.

Acuzatul :

Mai ține mult?

Președintele :

Ce?

Acuzatul :

Comedia asta.

Procurorul :

(nouă explozie) Ei bine, domnule președinte, noi ne trudim aici să aflăm adevărul, noi încrestăm scolii și facem justiție — și dumnealui rânjește, sfidează opinia și societatea publică !

Prietenii din sală :

Huo ! Huideo ! !

Un judecător :

(se apleacă la urechea președintelui) N'are avocat?

Președintele :

N'are.

Un judecător :

Păi, de ce n'are?

Președintele :

Ei, și dumneata acuma ! N'are. N'a vrut nimeni să se compromită...

Un judecător :

Dar legea... zice...

Președintele :

Care lege, monșer? S'a ținut dumnealui de lege?

(către acuzat) Te plictisești, he?

Acuzatul :

(simplu) Da.

Președintele :

O să ne grăbim. Suntem umani, ce naiba ! Taci mereu, he?

Acuzatul :

Tac.

Președintele :

Nu vrei să vorbești, nu?

Acuzatul :

Cu cine să vorbesc?

Procurorul :

Pot să continui?... Domnule președinte ! Pot să continui?

Președintele :

Continuă, drăguțule, continuă !

Procurorul :

Ei bine, domnule președinte, nu se mai poate ! Ne-a ajuns cuțitul la os. Om fi noi buni...

Prietenii din sală :
Huo !

Procurorul :

... om fi noi buni, dar și bunătatea are limitele ei. Nu mai merge ! *(gest de tăierea capului)* Basta !

Prietenii din sală :

Basta ! *(acelaș gest)* Basta !

Alt judecător :

(se apleacă la urechea președintelui) Dar ce-a făcut tipul? Eu nu înțeleg nimic. Să mă ia... dacă înțeleg. Pe cinstea mea că nu înțeleg nimic !

Președintele :

Lasă că știm noi !

Alt judecător :

Zău, nu înțeleg. Am un guturai și... nevastă-mea...

Președintele :

Lucruri grave, drăguțule, lucruri grave !

Alt judecător :

Spune-mi, frate, și mie, că șed aici degeaba. Zău.

Prietenii din sală :

Huideo !

Președintele :

Tăcere ! Ai cuvântul, domnule procuror !

Procurorul :

Ei bine... dar câte n'am făcut să-l capacităm ! Câtă dragoste nu i-am aplicat...

Prietenii din sală :

Hehehe !

Procurorul :

Acum s'a terminat. Nu vrea să meargă cu noi, nu vrea să zică la fel cu noi, nu vrea să gândească precum gândim și noi, să plătească ! S'a terminat. Basta !

Prietenii din sală :

Basta ! !

Președintele :

Cazul e clar. Ce poftești să ceri, domnule procuror?

Procurorul :

Eu? Pentru mine nimic. Pentru cultura care o reprezint...

Președintele :

(semn) Tțț !

Procurorul :

Am vrut să-l capacităm. I-am explicat că piatra unghiulară a disciplinei e să nu iasă din rând, să nu zică...

Grefierul :

(încurcat, scriind)... piatra să nu iasă, să nu zică...

Președintele :

Bine, bine. Dar ce anume ceri?

Procurorul :

Ce să cer?

Președintele :

Ai uitat... *(discret)* Zi după mine : cer sentința !

Procurorul :

(dumerit) Cer sentința ! *(gest)* Frânghia și soponul !

Prietenii din sală :

(cântă) La moarte, la moarte cu înțelepții,
Cu dragoste noi moartea le-o pregătim,
Noi suntem esența sublimă a vieții,
Fără cruțare pe dușmani îi belim.

Președintele :

(s'a sculat în picioare și a ascultat emoționat; își șterge lacrimele) Sentința, da... sentința !!

Vai, drăguțule, cât te-am mai iubit ! Dar ce să fac? Ai auzit... vocea poporului...

Grefierul :

Sentința... Stați puțin. N'am înțeles. Ce să scriu, mă rog frumos să nu vă supărați?... Sentința...

Președintele :

(râde) Hohoho ! Lasă că o s'o simtă el ! *(gest la gât)* Uite-așa *(se îneacă, tușește)*.

Prietenii din sală :

Bravo ! Huideo ! Bravo ! Huo ! etc.

Cortina.

KYNEGHETIKOS

FELUL I. « Dacă la construirea unui baraj de tancuri zece mii de muieri rusești vor cădea de slăbiciune, mă interesează numai atât întru cât, pentru Germania, barajul va fi realizat sau nu. Nu vom fi niciodată neomenoși sau cruzi. Noi, Germanii, ne purtăm foarte tandru cu animalele; aceiași atitudine o vom păstra și față de aceste animale-oameni. » (Heinrich Himmler)

FELUL II. « Nu vrem să pălăvrăgim. Nu vrem să ne amărîm. Vrem să ucidem. Dacă tu într'o zi nu ai omorît cel puțin un neamț, degeaba ai pierdut ziua. Când ai omorît unul, omoră-l și pe al doilea. Nimic nu e mai frumos pentru noi decât hoituri germane. Nu număra kilometrii, numără doar atât: nemții uciși de tine. Ucide pe neamț, te roagă măicuța bătrână. Ucide pe neamț, te imploră pruncul. Ucide pe neamț, strigă pământul patriei. Nu-l scăpa ! Omoară ! Ucideți ! Nimic nevinovat nu există în nemți — nimic în cei vii, nimic în cei ce nu s'au născut încă. Urmați porunca tovarășului Stalin și sdrobiți fiara fascistă în vizuina ei. Sfărâmați orgoliul rasial al femeilor germane, luați-le ca pe a pradă ce vi se cuvine. Ucideți, voi viteji înaintași ai Armatei Roșii. » (Jlia Ehrenburg)

paul barbăneagră

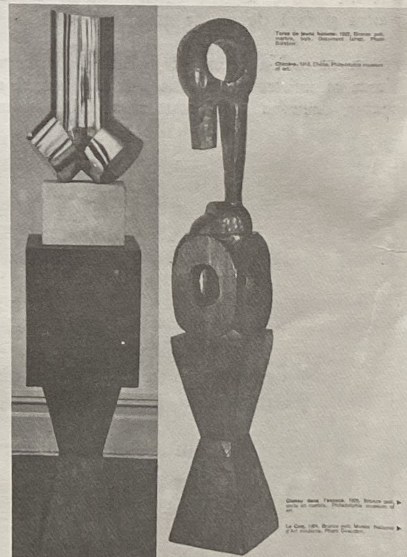
feciorul răzvrătit al clorofilei

foaie verde soarele paște domol lumina ocolind
pe șoldul zilelor,
foaie verde sângele meu îngână anotimpul sorbind
arborele sistolelor flămând,
foaie verde frunza cade'n palma covoarelor pe jii,
foaie verde e întunericul din care mă cheamă
pe strănume cărbunii.
foaie verde e chipul inmăiestrit al curajului,
foaie verde e adevărul că iarba a furat focul din cer,
și mai verde e adevărul că multă clorofilă
măduvește în tâmpla nespusă a oricărei metafizici;

doar brâncuși, mai viu decât noi toți,
pe prispa vămilor,
sprijinit în privire ca'ntr'un gând,
ciopleşte dincolo de ecourile clorofilei,
respirând adânc anii lumină.

UN MARE PROMOTOR AL CONŞTIINŢEI NAŢIONALE LA ROMÂNI

DIMITRIE CANTEMIR (1673-1723)

Nu ştim din ce motive, o publicaţie românească din Occident îl « denunţă » pe Dimitrie Cantemir ca pe un « Domnitor muscălit ». Dacă asemenea defăimări sunt foarte utile pentru minarea simţământului demnităţii la Români sunt şi foarte bine venite pentru cei ce urmând scopuri imperialiste se ocupă cu deformarea adevărului din istoria Românilor.

Este mai mult decât dureros să vedem cum nişte Români, răstălmăcind deliberat unele fapte, oferă pe faţă « fişe de adeziune » istoricilor sovietici însărcinaţi cu falsificarea istoriei României, pe bază de... documente. Dar înainte de-a trece la « documentele » sovietice, să vedem ce-a însemnat marele învăţat şi scriitor în istoria noastră.

Dimitrie Cantemir a fost Domnul Moldovei timp de un an (1710-1711) şi, aşa cum spune Xenopol, a fost unul dintre primii oameni de stat care şi-a întemeiat o acţiune politică pe baza unor constatări ştiinţifice, la care ajunsese el însuşi ca istoric şi gânditor al istoriei. Dacă ne gândim că în plin veacul XX au existat oameni politici care-au crezut în spiritism şi astrologie şi au confundat ştiinţa cu superstiţia şi prejudecata, ne dăm seama cât ne înalţă cinstea de-a fi avut noi un premergător al politicei întemeiate ştiinţific.

Scriind « Istoria Imperiului Otoman », Cantemir ajunsese la concluzia declinului iremediabil al puterii turceşti. Un corolar al acestei convingeri era şi constatarea epuizării şi a decăderii Moldovei înseşi, ajunsă, poate mai rău ca Muntenia, la limita mizeriei şi neputinţei. Ce semn putea fi mai clar decât numirea unui fanariot ca Domnitor, Nicolae Mavrocordat? Epoca fanariotă începuse şi Cantemir intervenea cu nădejdea că-i va tăia cursul.

După pacea dela Carlovitz (26.1.1699), în ale cărei lungi desbateri preliminare Austria şi Polonia s'au certat aprig pentru eventuala preluare a Principatelor dar nu au ajuns la niciun rezultat, Ţările Româneşti au rămas mai departe vasale Turcilor. Se poate spune că neînţelegerea dintre cele două puteri creştine ne-a fost favorabilă. Dacă Moldova trecea la Poloni, Dumnezeu ştie dacă am mai fi avut vreodată o « Românie ». Polonia, doar aparent mai puţin decăzută decât Moldova, avea să apună destul de curând sub ocupaţia rusească; cu ea odată ar fi fost ocupate şi Moldova pe care nu ar mai fi scos-o nimeni din braţele libovnicilor « fraţiori » ortodoxi. Iar Muntenia, intrată sub stăpânirea Austriei, când s'ar mai fi liberat? Prăbuşirea celor două imperii, cel habsburgic şi cel ţarist, în 1918, ar fi dus probabil la unirea Românilor, într'un stat, dar cum ar fi recuperat acea Românie peste un veac de ocupaţie străină, fără viaţă statală proprie?

Odată trecut hopul păcii dela Carlowitz, după care Turcii rămâneau cu şira spinării ruptă şi începea să se ridice puternic şi despotic imperiul habsburgic, Principatele, îşi continuau agonia în băltoaca turcească dar menţinându-şi continuitatea vieţii statale. Pentru a se libera de Turci, chiar aşa cum erau ei la sfârşitul traectoriei lor imperiale, Principatele nu se puteau bizui pe propriile lor forţe. In Muntenia, domnia lui Brâncoveanu, neobişnuit de lungă pentru acea vreme, se menţinuse cu o imensă risipă de aur, stors prin impozitele din ce în ce mai neomenoase. Moldova pustiită de necontenitele încălcări ajunsese la o mizerie şi mai mare decât Muntenia şi nu mai avea niciun fel de rezerve, nici în aur, nici în vite, nici în grâne. In aceste condiţii era normal să fie popular gândul liberării de Turci. Dar vremea eroică trecuse, Principatelor nu le mai rămânea alt mijloc de a încerca o liberare decât prin politica de oportunitate.

Intre Austria şi Turcia se stabilise un echilibru în favoarea Austriei care astfel nu mai avea nevoe de vreo nouă ofensivă, iar Turcia era mulţumită că ajunsese la o limită a pierderilor şi nu se putea aventura într'un război de recuperare. In schimb apărea o nouă intenţie ofensivă împotriva Turciei, din partea Rusiei lui Petru cel Mare. Pe această carte, care putea fi fatală Turcilor, au jucat Dimitrie Cantemir şi Constantin Brâncoveanu, fiecare în felul său.

Cantemir a reuşit să ia tronul Moldovei dela Movrocordat printr'o stratagemă, şi anume făgăduind Turcilor să-l dea lor legat pe Brâncoveanu, lucru pe care el l-ar fi putut face mai uşor decât Mavrocordat. Dar odată ajuns pe tron, Cantemir şi-a ţinut făgăduiala aşa cum « ţin câinii postul de Vineri ». Brâncoveanu însă a fost latura slabă a conjuraţiei româneşti împotriva Turcilor. Domn creştin, dar om nesigur, avea sub ordinele lui un boer tot creştin dar cu gânduri ascunse, Spătarul Toma Cantacuzino, şeful cavaleriei. Acesta râvnea cu inimă creştină la tronul Munteniei, în timp ce Brâncoveanu îl săpa pe Cantemir la Turci. Spătarul Toma Cantacuzino, vrând să bată monedă sunătoare din expectativa prelungită a lui Brâncoveanu, hotărît să nu intre pe faţă de partea Ruşilor decât în momentul în care victoria împotriva Turcilor era evidentă, a fugit cu *70 de boeri munteni* în partea frontului ruso-moldovenesc, sigur că după victorie va fi răsplătit cu tronul Brâncoveanului. Acest arivist neliniştit poate fi considerat pricinuitorul dezastrului dela Stănileşti. Odată trecut de partea rusomodovenilor, a primit dela aceştia un detaşament de oaste, în capul căreia a întreprins o expediţie fulger împotriva Brăilei, pe care-a pustiit-o. Turcii alarmaţi au deschis bătălia, angajând grosul împotriva ruso-moldovenilor, pe care Brâncoveanu întârzia să-i aprovizioneze, aşa cum fusese convenit. Deşi Ruşii s'au dovedit superiori Turcilor în mânuirea focului de artilerie, iar Moldovenii s'au bătut foarte bine, noii aliaţi au fost răzbiţi, şi de lipsuri şi de superioritatea numerică a Turcilor. Şi astfel s'a pierdut ultima mare bătălie la care-au luat parte şi Românii împotriva Turcilor (la 1877 nu a mai fost o bătălie de aceleaşi proporţii şi nici de aceeaşi importanţă). Românii au mizat atunci disperat, dar în acele condiţii nu exista alt joc. Nici Românii nu aveau vreo pasiune specială pentru Ruşi, nici aceştia nu erau lipsiţi de somn din grije pentru « creştinătate ». Dar interesele se întâlneau oportun. Românii voiau să se libereze de exploatarea Turcilor, iar Ruşii, potrivit doctrinei lui Petru cel Mare, urmăreau să ajungă la Constantinopol, să ocupe strâmtorile şi astfel să-şi deschidă drumul pe mare. Dimitrie Cantemir se bizuia pe prietenia lui cu Petru cel Mare, a cărui orientare pro-occidentală era certă şi care avea o sinceră admiraţie pentru Domnitorul român, sfătuitor foarte necesar atât prin marea lui inteligenţă cât şi prin cunoaşterea şi a Orientului şi a

Occidentului. In Rusia nu exista pe atunci un învăţat de asemenea proporţii.
Soarta a fost însă contrară marelui joc românesc de atunci, stricat cum am văzut de excesul de zel al unui Cantacuzino. Această numeroasă şi vitală stirpe a Cantacuzinilor, de origine incertă, ne-a dat oameni faşti şi nefaşti, dar la fel se poate spune de majoritatea marilor noastre stirpe boereşti. Trecerea prematură a Spătarului în tabăra moldo-valahă a fost făcută cu un întreg partid : şaptezeci de boeri munteni, care dacă n'au fost toţi Cantacuzini nu a fost nici viituri oarecari. Luptele de partid nu erau atunci nici mai scrupuloase şi nici mai puţin sinistre, ca mai târziu ori mai înainte, la noi sau aiurea. Dar între Români, în condiţiile de atunci, omul cu cea mai clară vedere şi cu cea mai puternică convingere naţională era Dimitrie Cantemir, faţă de care un Neculce apare cam « Sancho Panza ». Pe Cantemir nu îl defineşte alianţa de circumstanţă cu Ruşii, nu era niciun fel de « rusofil », ci conştiinţa şi ştiinţa lui de Român vizionar şi întemeetor al ştiinţei româneşti, în sensul « ştiinţei despre Români şi România ». Dacă nu a fost un revoluţionar în sensul veacului luminilor ce abia mijea, a fost fără discuţie un revoluţionar al conştiinţei naţionale. Nu se trăgea dintr'o veche spiţă boerească şi astfel era mai puternică la el conştiinţa « neamului » din care făcea parte decât a « castei ». Pe ce se sprijină « muscălirea » lui de către nişte Români emigraţi? După pierderea luptei dela Stălineşti, unde Cantemir de altfel s'a luptat admirabil, Domnitorul român avea două posibilităţi : să se lase prins de Turci, ca să-i tae capul, sau să se retragă pe teritoriul aliatului. Cantemir a ales cea de-a doua cale. A făcut ca Ştefan cel Mare, care după îngrozitoarea înfrângere dela Valea Albă, a trecut cu ce-a găsit în Polonia iar acolo şi-a înjghebat o mică oaste cu care s'a întors în ţară.
Din cele povestite în cronici se vede că Dimitrie Cantemir a avut o idee, pe când cei ce l-au urmat în Rusia nu au avut niciuna, în cap cu Neculce. Cantemir a fost urmat în Rusia de câteva mii de oameni, boeri, osteni, negustori, dar aşa cum se vede din cronica lui Neculce, aceştia nu au avut nicio idee de « rezistenţă » şi de « revanşe ».
Dimitrie Cantemir nu a plecat din Moldova ca să nu se mai întoarcă. După pierderea bătăliei dela Stănileşti, ne povesteşte Niculae Costin, s'a întors la Iaşi : « Iară Dumitraşco Vodă, după ce s'au întors dela oaste, au intrat în târg la Iaşi, Iulie 14 zile, Sâmbătă la apusul soarelui; şi au şezut în Iaşi şi Duminecă, până s'au gătit. Era Luni, Iulie 16, viind din gios şi Impăratul Moscului trecând pe Prut în sus, s'au ridicat şi Dumitraşco Vodă cu toată casa lui şi cu o seamă de boieri, sfetnici de ai sei, anume Neculce Hatmanu, şi Savin Smucilă, vel Postelinc; *şi încă au luat şi toiagul cel de argint a ţerei cu sine*, şi Iorga Aristarho Ţărigrădeanu vel Uşeriu, şi Gheorghie vel Spătar, şi alţii mai de giosu boierinaşi, câţi au fost de casa lui, şi s'au dus cu Moskalii în ţeara lor, trecând Niprul pela Kiov ». Au trecut cu Dimitrie Cantemir în Rusia diverse personalităţi dar şi gloată. Luând « toiagul cel de argint al ţearei » cu sine, Cantemir se socotea mai departe Domn legitim al Moldovei. In cunoscutul portret în armură şi hlamidă al lui Cantemir, îl vedem ţinând sceptrul în mâna dreaptă. Nici sceptrul nici hlamida nu i-au fost date de Ruşi. Neculce trece peste acest amănunt atât de important şi, având socotelile lui cu Domnitorul, ne prezintă o situaţie de emergenţă : « Dumitraşco-Vodă au făcut căutare tuturor moldovenilor câţi sânt cu dânsul şi i-au întrebat, merge-or cu dânsul la Moscu au ba. *Ce toţi au primiit, că într'alt chip nu avea cum zice. Că nu avea cum merge într'altă parte de răul tâlhăritului* ». Neculce enumără 24 de boieri şi ofiţeri. Restul, « şi alţii mai proşti, mai de gios slujitori », probabil soldaţi şi ceea ce se chiamă în limbajul nostru « burghezi », negustori, erau fără îndoială şi mai puţin pătrunşi de « idee » decât boierii. Exodul a mers fără incidente până la Kiev. Acolo însă s'au arătat divergenţele : « Şi de acolo am mărsu în Chiov, de s'au odihnit 2 săptămâni, dându-i moscalii ce-i trebuia, nemic nu'i lipsea. Şi când au vrut să purceadză de acolo, din Chiov, mulţi moldoveni au vrut să rămâie acolo şi nu vrea să mai margă cu Dumitraşcu-Vodă înlontru. Şi încă şi Ion Neculce, hatmanul nu vrea să mai meargă cu dânsul, gândind că doar ne-or lăsa din Chiov de ne-om întoarce la pământul nostru. Iar Dumitraşco-Vodă n'au vrut să ni lasă să rămânem, ce au mersu la comendatul de Chiov şi i-au arătat izvod, cu iscălitura împăratului, de câţi boieri era, ce-l făcuse la Movilău, dzicând că sântem daţi pre mâna lui şi nu ne va lăsa să ne ducem la Turci, să facem vreun vicleşug. Că el a vrea să dea samă pentru noi la împăratul » (Neculce). Iar mai departe : « Deci comendatul, vădzând aşea, i-au dat pe toţi pe mâna lui Dumitraşcu-Vodă cu sila, şi i-au dus cu vartă (pază) pân'la Harcov ». Mai departe aflăm că alţii, veniţi ulterior la Chiev şi rămaşi acolo, au dus-o foarte rău, lipsiţi de toate, ba chiar şi închişi. La Harcov, cei ce-au fost cu Domnitorul au trăit din belşug. Boerii şi ostaşii care îl însoţiseră pe Cantemir, ce nu abdicase dela tron, erau guvernul şi armata lui. El încheiase o alianţă împotriva Turcilor şi se retrăsese în ţara aliatului pe timp limitat, socotind că se va întoarce odată cu noua ofensivă prin care ar fi urmat să se libereze Moldova. Nu exista pe atunci cultul « libertăţii individuale ». Existau galere, exista un comerţ mondial de sclavi, un om ca Voltaire era ciomăgit de argaţii unui cap sec din aristocraţie, iar în Principate ţăranii trăiau ca troglodiţii şi boerii nu mai ştiau nici ei unde să plătească şi la cine să-şi îndoaie şira spinării pentru a nu-şi pierde privilegiile sau viaţa. Vrând să libereze ţara de Turci, Cantemir voia implicit s'o libereze de sclavie şi teroare. Ii cunoştea bine pe Turci şi ştia cât îi nelinişte o puternică opoziţie, mai ales când aceasta era sprijinită de o ţară ce începea să-şi afirme forţa. De aceea a pus înaintea principiului libertăţii individuale, pe acela al raţiunii de stat. Abuzuri împotriva libertăţii se faceau curent în Principate, dar nu atât din raţiune de stat cât din motive egoiste, pentru avere şi rang.
De ce nu a făcut Cantemir apel la voluntariat? Pentrucă, aşa cum se vede din cătrăneala lui Neculce, oamenii erau sceptici şi mai mult îi interesau averile şi familiile lor decât rezistenţa faţă de Turci. Trecuseră în Rusia de nevoe, de teama tâlhăritului, până se vor mai linişti lucrurile, acum voiau să se întoarcă, să se împace cu noua situaţie, lăsând pe seama lui Cantemir toată răspunderea « rebeliunii ». Văzând că Ruşii, din diferite motive amânau reluarea ofensivei, Cantemir a vrut ca în aşteptarea reluării bătăliei să-şi organizeze un fel de micro-Moldovă : « Iară Dumitraşcu-Vodă au făcut ponturi de cerea Ţara Harcovului, cu toate veniturile, dzicând că ţară au lăsat, ţară să-i dea. Şi pre toţi Moldovenii el să fie mai mare. Ce va fi voia lui, volnic să fie, *fără ucazul împăratului*. Nime să hie volnic a merge nicăiuri. Şi altele *multe ca aceste* ». Era vorba deci de un centru de rezistenţă asemănător Formozei de azi. Senatul, influenţat de o rudă a lui Petru cel Mare şi de un general, a respins « ponturile »; generalul s'a sprijinit cu succes în faţa senatului, pe ceea ce auzise dela un Român : « *Că mi-au spus un boier a lui, anume Savin Smucilă Banul, că mai*

înainte vreme s'au mai închinat din Domnii moldoveni la creștini, la Leși, la Unguri, și apoi i-au iertat Turcii, de s'au dus la dânșii. Și mai pe urmă acei Domni mult rău au făcut creștinilor, anume acei Domni Pătru-Vodă, Grigorie-Vodă. Așișdere și acesta, de s'a așezat la Hoarcov, nu'i departe Crimul ». (Neculce).

Ducerea boierilor îndărătnici cu forța la Harcov a fost un abuz în spiritul monarhiei absolute, în vreme ce această intrigă este o mârșăvie în afara oricărei « rațiuni de stat ». In asemenea condiții se vede că Principatele cu boierii lor erau coapte pentru veacul fanariot, ceasul liberării bătea în urechi surde. Boierii s'au întors, spre mulțumirea Turcilor, cu tot focul dorului din inimile lor de Români : « deci de viața mea îmi era cum îmi era », spune Neculce, « dar mai mult îmi era pentru copiii mei, la ce vor rămânea, *că numai doar săldați să fie, iar la alte boierii nu încap feciorii unora ca acestora* », adică ai unor boieri pribegi, răzvrătiți împotriva Turcilor. Țara ca țara, dar să nu se piardă boieria !

* * *

Ca român exilat Cantemir pune bazele cunoașterii științifice a neamului său și a țării Moldovei. Scrie « Descriptio Moldaviae » în limba latină, la cererea Academiei din Berlin, unde era membru. De « muscălit » ce era, arată latinitatea Românilor dintre *Carpați și Nistru*. Lucrarea lui se citește de către învățații lumii occidentale, iar la 1771 avea să fie tipărită la Lipsca, în limba germană (datorită împrejurărilor, în românește s'a tipărit la noi abia în 1825). Iar prima istorie științifică a neamului nostru, « Hronicul » e scrisă de Cantemir, în exil, *în limba română*, pentru a fi citit de Români și pentru a întări astfel în ei sentimentul național.

Socotirea începerii fanariotismului după momentul Brâncoveanu-Cantemir, este un vechi loc comun, depășit de altfel, și care-a fost stabilit în manualele elementare spre a se ușura memorizarea istoriei de către școlari. Xenopol arată că o asemenea fixare cronologică este arbitrară, mai întâi pentrucă mult înainte ajungeau diverși străini Domnitori în țările românești, și apoi pentrucă infiltrația politică și economică a fanarioților, mai ales pe calea Bisericii, începuse cu un veac mai înainte, ba chiar încă înaintea răzvrătirii cu urmări tragice a lui Mihai Viteazul. Decadența Principatelor avea să se consume în două veacuri, dela răzvrătirea lui Mihai Viteazul, până la revolta lui Tudor Vladimirescu. Acțiunea lui Cantemir, la mijlocul acestui răstimp nu a fost o cauză a decadenței, ci o încercare disperată de a o curma. Cantemir știa că peștele dela cap se strică și tocmai de aceea era adept al unei monarhii tari. Decadența Principatelor era în primul rând decadența boieriei, în cea mai mare parte coruptă și nesigură.

Cât de sănătos românește gândea Cantemir ne arată tratatul de alianță cu Petru cel Mare, scris în întregime de Domnitorul român și acceptat în întregime de țar : reproducem după Neculce :

« *Țara Moldovii cu Nistrul să'i fie hotarul, și cu Bugeacul și cu toate cetățile tot a Moldovii să fie.* Numai deodată prin cetăți să aședze moscalii oșteni, păn' s'a întemeia țara, *iar apoi să lipsească oastea moschicească. Bir să nu dea țara nici un ban*, pre Domnu să nu'l mazilească împăratul până la moarte, și pre urmă fiii lui, pre care ș'or alege țara. Neamul lui să nu iasă din domnie. Numai când s'ar haini sau ș'ar lepăda legea, atunci acela să lipsească, și să puie din frații lui.

Pre boieri să nu'i mazilească domnul din boierie pân' la moarte, sau cu mare vină să-i scoată (aceasta pentru a preveni amestecul străin în trebile interne, n.n.). Vama ocnii și altor târguri să fie venitul Domnilor, iar altă dare să nu fie. Mazilii și mânăstirile să-și stăpânească ocinile și vecinii săi-și iea desetină și goștină, de oi și de mascuri și de stupi despre moșiile sale. 10.000 de oaste să fie tot gata în țară, și împărăția să le dea lefe din visteria împărătească, din stoliță. *Din moscali să nu se amestece la boieriile Moldovii, nici să s'însoare în țară, nici moșii să cumpere.* Domnul pre boieri să nu fie volnic a-i pierde, orice greșală ar face, fără sfatul tuturor și fără iscălitura mitropolitului. Cătră aceste i-au dat și titlu de domnie, *să să scrie mai de cinste și mai sus, după cum să scriu Domii acmu*, iar titlul așea-i era : « *săninatul* Domn al Țării Moldovii samoderjețu *(sângur stăpânitor)* și *colegat* (prietin) Țării Moschicești', *iar nu rob supus*. (Acestea erau lucruri *cerute* de Cantemir și *recunoscute*, nu oferite, de Petru cel Mare, n.n.). Care acestu nume este puțin oare mai de gios decât al unui craiu (« crai » însemna atunci « rege », n.n.), care se cheamă lătinește acestu nume sărenis, iar slovenește să cheamă predsfeliișe, iar leșește eșniosfințunii. Așa ca să să scrie Domnii Moldovii. Așijdere nicidecum pace cu Turcul să nu facă, iar de s'ar tâmpla să facă pace, să rămâie Moldova iar suptu stăpânia turcească, să aibă împăratul Moschicesc a da lui Dumitrașcu-Vodă 2 părechi de curți în stoliță și moșii pentru moșiile din Moldova (mai târziu, am văzut avea să ceară « țară », n.n.) și cheltuială pre dzi, în toată viața lui, lui *și oamenilor lui* să nu'i lipsească. Și de nu i-ar plăcea acolo și s'ar trage într'altă țară creștinească, volnic să fie a merge, și altele multe ca aceste. Și pre aceste ponturi au giurat tare împărăția Moscului și au și iscălit mai gios și l-au trimis pe Luca visternicul » (Neculce, ed. Iorgu Iordan, 1955, p. 265).

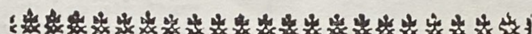
Prin acest tratat, Moldova înceta de a mai fi un stat vasal, și devenea stat-partener, « colegat », iar statul prieten nu avea dreptul să se amestece în chestiunile interne ale țării nici direct, nici indirect, prin înrudiri, cumpărări de moșii sau « amestecuri la boieriile Moldovei ».

* * *

Gândirea vremii, în care gândirea lui Cantemir făcea excepție, nu era nobilă, și se oglindește bine în cronica lui Neculce. Incepea veacul luminilor, în care dacă pe de-o parte se lumina ceva în cunoștința oamenilor pe de altă parte se întuneca ceva în sufletele lor. Luminile științei răsăreau, gonind pe cele ale conștiinței. Incepea să se profileze omul numit « modern ». Cantemir a contribuit și el la desvoltarea părții pozitive a omului modern, cunoașterea științifică. Afirmarea conștiinței naționale a fost iarăși o contribuție pozitivă a « modernului » Cantemir. In această conștiință națională se întâlneau unele elite excepționale, cum a fost însuși Cantemir, și poporul, peste măsură de asuprit. Lumea de jos, țărănimea, nu era deloc resemnată în această asuprire, pentrucă, așa cum știm, în veacul XVIII apar în poezia noastră populară protestul împotriva asupririi și lauda haiduciei. Resemnați erau, din nefericire, o prea mare parte dintre boierii activi ori mazili, învățați cu vechiul rău, răul oriental, și mai pe tocmeală, mai cu socoteală, își mențineau situațiile și averile. Cam la aceasta se reducea « conservatismul » lor. Cronicarul Niculae Costin îl vorbește tare rău pe Cantemir, care-a cutezat să ia cu dânsul « toiagul cel de argint al Țearii », dar îl laudă

pe Mavrocordat, care, după cum aflăm dela Neculce, îi dăduse un post bun în boierie. Mavrocordat era... conservator, nu aventurier cu gânduri de liberare ca Dimitrie Cantemir.
Domnitor fără noroc, dar învățat epocal, « săninatul » Cantemir poate fi considerat ca un premergător, la scurt timp, al lui Montesquieu. Critica lumii lui pe care autorul francez a făcut-o în « Lettres persannes », este precedată de critica altei lumi, a lui Cantemir, în « Istoria ieroglifică ». Așa cum Dimitrie Cantemir a scris despre « mărirea și decăderea Imperiului Otoman », avea să scrie mai târziu Montequieu despre mărirea și decăderea Imperiului Roman. Dacă Montesquieu a avut sau nu vre-o știre despre opera lui Cantemir nu știm. In orice caz, pe zidul marei biblioteci « Sainte Geneviève » din Paris, se află numele învățatului român. Nu mai puțin ideea de drept este la Cantemir tot atât de inflexibilă ca și la Montesquieu : « Că unde pravila în silă și în tărie, iară nu în bună socoteală și dreptate se sprijină, acolo nici o ascultare a supușilor trebuitoare nu este ». Așa cum civismul lui Montesquieu avea să birue după revoluția franceză, și ideea națională a lui Cantemir avea să birue în veacul renașterii noastre, veacul XIX. La o sută și ceva de ani după Mihai Viteazul, rebel împotriva Turcilor, Cantemir devine al doilea premergător al luptei de liberare națională a Românilor. « Săninatul » Domnitor, mai aplecat către popor decât către boieri, începe cu tot ceea ce are ea pozitiv, epoca modernă românească, și în primul rând lepădarea de Orient.

PRODROMOS

Paul Miron

In memoriam Magda Isanos

Anul acesta Magda Isanos ar fi împlinit cincizeci de ani. Puțini cunosc opera fermecătoarei poete basarabene, aproape nimeni nu-i mai știe viața atât de dureros întreruptă în nemiloasa toamnă din 1944. Sicriul diferitelor istorii literare nu o cuprinde. Coborînd dintr'o familie de mocani ardeleni, ea s'a născut la Iași și a copilărit în Costiugenii Lăpușnei. A absolvit Liceul Eparhial din Chișinău, a studiat dreptul la Iași. Inceputurile literare în revistele tinerești din vechea cetate de pe malul Bâcului prevesteau deosebitul talent. Se revela o cântăreață a frumuseților pământului basarabean, unde « prietenul copilăriei, mult iubit » caisul îi înflorea la fereastră :

« Și nu-l recunoscui de la'nceput...
Atâta alb și roz își răsfăța risipa,
Că m'am gândit un înger c'a trecut
Și'n ramurile lui și-a frânt aripa. »

(Caisul)

Cele mai frumoase imagini din lirica primei epoci sunt mai toate legate de regnul vegetal :

« Dar sufletul, întocmai ca livada-i greu
de ramuri frânte, frunze putrede și spini »

(Toamna)

«... erau povești și maci aprinși în lunci;
parfum și greieri ce cântau în fân »

(Aș vrea un basm)

« Copacii goi...
parc'aș fi vrut să-i strâng în brațe, să-i sărut »

(Toporași)

« Și'n trup și'n spice viața grea s'adună
și fără să păstrăm vreo amintire,
eu și cu iarba, sora mea cea bună,
voioase creștem peste cimitire »

(Iarba)

Cine a cutreierat vreodată pământul românesc de dincolo de Prut, cu emoție îl va regăsi în versurile Magdei Isanos. Adoptată grabnic de comuniști pentru unele poeme cu accente sociale, ea rămâne în primul rând o poetă care cântă moartea, dragostea, copilăria, natura ca orișice poet de pe lume — și în deosebi, de data asta foarte românește, prezența lui Dumnezeu în toată făptura :

« Intr'o insulă secetoasă
lâncezeam. Uneori Dumnezeu
se făcea porumbel și-mi intra în casă. »

(Am fost departe de oamni)

« Eu cred în Dumnezeul țarinei mele
printre cartofi dormind ca printre stele ».

(Ion)

«... bătrâna văzu lângă pat
pe Isus răstignit și'nviat.
Nu l-a recunoscut
de la'nceput.
Insă din straie
țâșnea o văpaie
care-i curgea pe mânile bălaie. »

(Bătrâna)

Influența lui Arghezi, vădită aici, e depășită în general prin sinceritatea pasiunii mistice, prin puritatea preocupărilor sociale. Nefericirea societății provine din refuzul orânduirii divine, din depărtarea de la paradisul inițial :

« V'am lăsat vâslind cu apele
și cu soarele,
și v'am găsit uciși cu sapele
și cu topoarele.
V'am lăsat vouă și vouă
grădina asta cu rodii și rouă,
ca s'o culegeți și s'o cosiți —
și frați să fiți ! »

(Moartea proorociței)

« Striga'n câmpii Dumnezeu :
« Cain, ce-ai făcut cu fratele tău? »

(Veac de sânge)

Dialogul cu divinitatea se petrece în orice gest al poetei care se apropie de luminos cu sfiiciunea românească. Dumnezeu — pâinea cea de toate zilele — inspiră mesajul poetic.

« Sufletu-mi arde de-o flacără înfricoșată.
Ca rugul din care a vorbit Dumnezeu,
Așa arde sufletul meu. »

(Cânt)

« Acuma cântecul s'a sfârşit.
Nu ştiu de-i bine ori rău.
Din frunze-am cântat. Dumnezeu
lângă mine stând, mi-a şoptit. »

(Acum cântecul s'a sfârşit)

« In ape foarte limpezi şi'n lumină,
sunt gânduri care nu pot să ne vină,
sunt îngeri ce-şi contemplă transparenţa
şi lasă să le picure din poală
luceferi galbeni, până când prezenţa
lui Dumnezeu devine materială.

(Apus)

«... păzeşte-mă ca pe iarba câmpului crudă.
Doamne, aş striga, coboară-te'n sângele meu,
care amurgeşte şi îngheaţă mereu »

(Urcaţi ca fumul, imnuri liniştite!)

Intr'o antologie a liricei predaniei, Magda Isanos ar căpăta loc de frunte. Bucuria ortodoxiei din veac şi seninătatea franciscană se întâlnesc în versurile ei, româneşte :

« Domne, mi-am întors faţa
de la lucrurile vagi, omeneşti;
am ascultat în ploaie cum creşti
şi am cântat dimineaţa
creaţiunile tale. » *(Pustnicul)*

« Doamne n'am genunchi să-ţi mulţumesc
pentru pomi şi turme câte cresc,
ocrotite'n poala ta albastră
toate pentru bucuria noastră... »

« După urma ciutei fără vină
ne vom face drum şi apoi hodină
pân'la stâncile ce nu-obosesc s'aştepte
pasul Domnului, pe primele lor trepte... »

(Rugăciune în pădurea de brazi)

Avea 28 de ani când a murit. S'a călătorit însă psalmodiind încrezătoare. Sborul ei ultim cuprindea întrebările, marile întrebări care nu pot fi desluşite decât de Dumnezeu :

« Doamne, unde-ai să ne-aşezi pe noi,
visătorii,
care-am băut din corola florii
de mătrăgună — şi-am trăit goi? »...
« Oamenii, ocolindu-ne, au zis :
« cine sunt aceşti vânzători de vis? »
N'am avut linişte, n'am avut masă-aşezată »...

« Te-arătai la sfârşitul câte unui cuvânt,
erai ca un fulger, ca o pală de vânt.
Şi noi ne spuneam rugăciunile,
încrezători în toate minunile. »
Doamne dintre toţi copiii tăi,
numai noi am fost ca paserile... »

Monica Lovinescu

distanţe

Cu prilejul sărbătoririi celor 85 de ani ai lui Picasso, i s'a adus un omagiu fără precedent în istoria picturii. Un succes neîntrerupt de o jumătate de secol acoperă aproape sigur o neînţelegere : oricât de mare ar fi un artist, el nu poate rezuma în singura-i persoană un întreg capitol de istoria artelor. Această coincidenţă totală între o epocă şi un artist trebue să-şi afle explicaţii şi altundeva decât în talentul sau chiar « geniul » acestui artist. Berlioz poate să fi avut astfel de cununi, sau Victor Hugo. Nici la unul nici la altul gloria n'a fost atât de constantă, nici pe unul nici pe celălalt posteritatea nu i-a lăsat neclintiţi pe soclul înălţat de contemporani.

Să ne întrebăm. Dacă Picasso este astfel recunoscut de epoca noastră, nu este oare şi în măsura în care opera sa este supusă unui istoricism precis? Ca un seismograf, s'a spus, Picasso a înregistrat sguduirile epocei. Da şi nu. Picasso se află la suprafaţa istoriei şi în manifestările ei imediate. Nu în toate. Anumite paravane orientate îl feresc de asalturile venind din toate părţile. « Guernica » desigur şi porumbelul. Picasso răspunde, când i se vorbeşte, dintr'o anumită direcţie. Nu e vorba aici de a înfiera comunismul lui Picasso, ci de a constata doar că el îl fereşte de îndoeli, de întrebări, de marea nelinişte de a avea de participat la toate nedreptăţile, la toate Guernicele din univers. Paravanele orientate de care pomeneam, îi îngăduie lui Picasso să-şi menţină intact un fel de optimism elementar.
Ni se va replica desigur că nu se poate lipi de numele lui Picasso, al « tragicului » Picasso, eticheta de optimism. E tot atât de fals că Picasso ar fi tragic, după cum e fals c'ar fi revoluţionar, credem noi.
Tragică pictura lui Picasso nu este, deoarece tragicul presupune o punere în chestiune a limitelor omeneşti, care e absentă din universul lui Picasso. Acest univers este instalat în imanenţă, cunoaşte chiar o plenitudine a acestei imanenţe. Inrădăcinat în real, Picasso nu devine dramatic — dramatic şi nu tragic, diferenţa e evidentă — decât atunci când această realitate este ştirbită de o năpastă naturală (aparţinând domeniului fricei) : războiul, rana, moartea. Pictura lui Picasso nu conţine nicio întrebare, nicio trimetere aiurea, nicio călătorie în noaptea nefiinţei. De aceea poate Picasso, în ciuda fazei lui suprarealiste, n'a fost un pictor cu adevărat suprarealist : fantasticul său este, în cel mai extrem dintre cazuri, mitologic, nicicând nu caută faţa ascunsă a soarelui. Pictura sa e total anti-metafizică, nu numai zeii şi îngerii sunt absenţi din pânzele sale, dar şi diavolul. Monştrii săi sunt pământeni, îi priveşti şi apoi arunci o altă privire care poate fi senină asupra viitorului. Guernica şi Porumbelul : nu e figură de stil, ci o realitate în această pictură necutremurată de nicio întrebare.

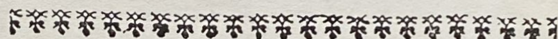
Se va spune : bine dar Picasso a dislocat figura umană. Vom răspunde : — niciodată n'a neantizat-o, n'a şters-o, nu s'a îndoit de ea. O privire asupra măştilor negre şi vom înţelege; primitivul acordă fiecărui element al figurii locul pe care-l vrea într'o faţă. Primitiv rafinat,

Picasso adoptă metoda și șterge magia. Dislocarea vine din teamă, din dramă, din svârcolirea istoriei. Imediat ce acestea trec, figura se recompune, opulentă, stânjenitoare chiar în falsa-i plenitudine. Să ne gândim la picturile « romane » sau « pompeiene », la faza neoclasică ce a urmat dislocarea, recompunând într'o adăogire constantă de volume. Monștrii lui Picasso nu apar în nopțile sguduite de chinul esențial de a fi, ci în plină zi, la colțul unei dureri, unei străzi, unui bombardament. Rareori s'a ivit vreo pictură mai îndepărtată de întrebarea lui Gauguin : de unde venim, cine suntem, spre ce ne îndreptăm?

Ceea ce mai explică două aspecte ale picturii lui Picasso. Tradiționalismul ei mai întâi. Picasso s'a spus, e un anarhic. Un revoltat. Un revoluționar. Există într'adevăr o predispoziție anarhică inițială și hispanică. O ispită a luptei cu taurii. Nicicând realizată. Incă de tânăr, Picasso cunoaște succesul. Incă de tânăr, Bastilia i se supune, fără asalt. La 14 ani, tatăl său, în fața talentului fiului, se lasă de pictură și îi dă pensulele sale. Inainte de a fi putut deveni revendicare, dorința este împlinită. Tot astfel, exilatul Picasso are muzeul în țara care ar trebui să-l tăgăduiască : în Spania. Cu excepția celor câtiva ani de obligatorie boemă săracă în Parisul tuturor boemelor, Picasso cunoaște opulența și nu întâlnește contestarea, nici socială, nici artistică. Aceasta pe planul vieții. Cu corespondențe pe planul picturii : acest anarhic distrugător este, în felul lui, un tradiționalist. Cubist desigur, dar cubismul a fost un act de încredre în figurație, în salvarea ei, ultimul act de optimism al picturii occidentale. Distrugând figura pentru a o menține în geometriile ei esențiale. Și menținând individul. Mai mult, povestindu-se neîncetat. E cunoscută remarca : « Matisse nu se interesează decât de pictură, Picasso decât de el însuși ». Adică de ce i se întâmplă. Femei pașnice, îndărătnice, sau însărcinate soții, copii, etc.; rupturile sale de stil corespund deseori cu schimbarea nevestelor. Și în sfârșit, cât de semnificativ este faptul că Picasso n'a cunoscut ispita abstractă. El face mereu pictură de șevalet, moștenită din Renaștere, mereu, chiar și atunci când această pictură ia proporții monumentale. Niciuna din marile aventuri ale vremei nu-l atinge : pictura integrată arhitecturii, pictura abstractă, pictura—poezie.

Niciuna din marile aventuri primejdioase pentru statutul omului instalat în real. Primejdiile denunțate de Picasso isvorăsc tot din acest real. Pentru el moartea este brațul acesta rupt : rana deschisă, corpul sucit. Citadela pe care o atacă Picasso este aceea a trupului, a spiritului nu. In imanență certitudinile sunt extreme. De aceea poate, după perioadele bleu și roz, poezia dispare ca dealtfel și sortilegiile culorii. Suntem într'o lume de forme și certitudini cu dichotomii precise, cu alternanțe de bine și rău, cu lupte, germinații, nașteri și bucurii elementare. Schematizăm? Desigur. Dar legendele ce-au dat naștere mitului Picasso sunt atât de masive încât numai prin evidențe, fără urmă de nuanțe, le putem înfrunta. Cel mai lipsit de misticism dintre Spanioli, Picasso este iberic prin atitudini și familiaritate cu cruzimea, cu suferința trupului, cu mizeria lui. Atât de puțin spaniol în schimb, dacă ne gândim că acel specific « nada » îi lipsește cu desăvârșire și că pictura lui spune epocei cel mai deplin « da » pe care l-a primit din partea unui artist. Să nu fie oare și unul din secretele succesului său, peste talentul și uriașa sa *inventivitate* (dar nu *căutare*, Picasso este acela care a spus : un pictor n'are de căutat, el trebue să găsească), peste technica sa fără greș?

In Picasso pictura modernă și-a aflat una din împlinirile sale majore, dar nicio clipă nu s'a repus în chestiune prin el. Poate și de aceea nu mai avem de învățat dela Picasso.

« rinocerii » la bonn

Teatrul Municipal din Bonn, de fapt nu prea răsfățat de propria muză, a avut o idee originală : să invite actori bucureșteni care să joace în românește două piese destul de cunoscute prin aceste părți. Astfel cu *Rinocerii* lui Eugene Ionesco și cu *Troilus și Cresida* de Shakespeare, în moderna sală de pe malul Rinului, în fața unui public destul de snob, a răsunat pentru prima dată vorbire românească. Succesul Teatrului de Comedie din București a fost deplin; criticii cei mai sceptici au fost convertiți și chiar prognozele binevoitorilor optimiști întrecute. Rareori au putut spectatorii germani din Bonn să vadă spectacole de o asemenea calitate artistică. Temperamentul stăpânit, dinamismul cuceritor, deosebitul talent al fiecăruia dintre actori, regia, decorurile — și mai ales pasiunea de a juca teatru au stârnit aplauze însuflețite.

Cronicile au fost pline de laudă : «... astfel ni s'a arătat ce este teatrul modern, ce înseamnă cea mai frumoasă libertate a teatrului — anume, mișcarea spontană și totală, bucuria elanului, umorul, care face dintr'o sălbatecă și ascuțită persiflare o delectare spirituală » *(Frankfurter Allgemeine Zeitung)*, «... un teatru de o originalitate și valoare majoră care a reușit să descopere toate efectele tragediei la un nivel internațional superior » *(Kölner Rundschau)*, «un spectacol proaspăt și liber, cu o strașnică robustețe primară plină de viață » *(General-Anzeiger, Bonn)*.

O singură dată s'a mai aplaudat la Bonn atât de îndelung : la un concert al Filarmonicei din Berlin sub conducerea maestrului Sergiu Celibidache.

Cronic.

FOAIE DE GÂND ȘI APROPIERE CREȘTINĂ

Redacția:

Paul Miron — Rohrgraben 7
78 — Freiburg i. Br. — Germania

Ioan Cușa —18, Rue du Bras de Fer
91-Evry — Franța

Constant Tonegaru
1919 - 1952

... și n'au avut bani să cumpere formol, cum cerea legea ; Și au găsit un cosciug mic de copil și l-au spart și l-au lungit cu scânduri dintr'un gard.
Poetul dormea acum, împăcat.
Și era ger de crăpau pietrele și era ger de crăpau inimile.
Intr'un alt capăt al cimitirului se ascunseseră doi oameni ca să privească.
- Veniți mai aproape, prietenii mei !
Dar nu de somnul poetului le era oamenilor frică.
De atunci au trecut 15 ani.